

50910

~~50884~~

1173

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

V. ÉVFOLYAM

1936. MÁJUS

5. SZÁM

MÁGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.
Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.
Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetség, Tornalja.
Előfizetési ára egy évre 80.— KČ, 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.
Egyes szám ára 8.— KČ, 2.— P. 40 lei, 15 dinár.
A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

V. évfolyam

5. szám

1936. május

TARTALOM

	Oldal
KELEMBÉRI SÁNDOR: A korszerű kisebbségi ideológia alap gondolata	1
SZOMBATHY VIKTOR: Az előszoba küszöbén	8
NAGY MÉDA: Így lassan alakul életem	19
MORVAY GYULA: Fiú a tavaszban	20
MAGYAR KATÓ: Az Igazság Szája:	39
SZIJJ FÉRENC: Az ötödik gyermek	43
GUTAY ALAJOS: Tavasz elé küldöm a lelkem — Menj lelkem — Vigyél valahová	52
DALLOS ISTVÁN: A halálhír	55
IFJ. BOLYKY JÁNOS: Apróhirdetés	65
ÁSGUTHY ERZSÉBET: Március	66
FÉJA GÉZA: A tékozló fiúk	71
NAGY BARNA: Képzőművészet Szlovenszón	77
MANGA JÁNOS: Ipolyvölgyi és csallóközi népdalok	83
VÁJLOK SÁNDOR: A szlovenszkói magyar népnevelés és problémái	89
NAGY BARNA: A komáromi görögkeletiek templomának műkincsei	98
INCZE IBÉLA: Kisebbségi életünk alakulása	100
Kritika	107
Színház	129
Film	136
Rádió	138

~~50881~~

EGYETEMI KÖNYVTÁR

30510

Budapest

KELEMBÉRI SÁNDOR:

Atengedett fölőspéldány

A KORSZERŰ KISEBBSÉGI IDEOLÓGIA ALAP-
GONDOLATA.

(Felolvasásra került a kassai Kaczinczy Társaság 1936. március 9.-iki vitaestjén.)

Nem ujság, hogy súlyos válságban élünk. A válságunk három irányú: erkölcsi, szellemi és gazdasági válság. Világnézeti beállítottság dolga, hogy valaki a három irány közül melyiket helyezi előtérbe. Szerintem mind a három válság egyformán katasztrófális s nem egymásból folyik, hanem mint három egyenrangú összetevő, egymással szoros kapcsolatban idézte fel azt a helyzetet, melyet hétköznapi kifejezéssel: világválságnak mondunk. Ez a válságos állapot — a magunk bőrén érezzük, — egyformán kihat mind az összesség, mind az egyén életére; nem menekülhetnek hatása alól a legerősebbnek, legellenállóbbnak gondolt közösségek: nemzetek, országok sem, ahogy ezt az utolsó másfél évtized történelme megcáfolhatatlanul igazolja. Itt legfeljebb csak arról lehet szó, hogy a nagyobb erőtartalékkal rendelkező közösségek hamarabb érik el a gyógyulás felé vezető utat, gyorsabban hozzák egyensúlyba megbillent életüket, mert a legtöbb betegségnél a legjobb orvosságot, annak a feltartalékolt erőnek a mennyisége jelenti, melyet a szervezet tud felsorakoztatni a betegséggel szemben. Ahogy azt például Anglia esetében látjuk, ahol a nemzeti összefogás kormánya négy esztendő alatt teljesen felszámolta azt a válságot, amely nálunk még alig-alig emelkedett túl a mélypontján.

Ha tehát a nagy közösségek életterületein is alapos pusztítást vísz véghez a kivédhetetlen válság világhulláma, mit szóljunk mi: az elszakított, kisebbségi nemzettest fia, akiknek az általános válság felerősí-

tett és ezerszer jobban fojtogató hatásán kívül még az a külön „örömünk” is megvan, hogy az elmélyült szellemi válság édestestvérével: egy ugyancsak ezerszer jobban kiélezett ideológiai válsággal is dicsekedhetünk? — Ezzel távolról sem akarom azt állítani, hogy a nagyobb közösségek, a többségi nemzetek mentesen lennének ettől a szintén divatos világnyavalyától, csak hogy amíg egy erői fogytán lévő kisebbségi nemzettest életére, — a maga bomlasztó, szétforgácsoló hatásával, — egy ideológiai válság egymagában is elegendő lehet kasztrófák felidezéséhez, addig egy számbelileg, szellemileg és gazdaságilag jóval erősebb többségi nemzetnek ezerszer több módja van a védekezésre az ilyen katasztrófák bekövetkezésével szemben. Mi következik ebből? Csak az az egy szükségesség következhetik, hogy egy kisebbségi nemzettest megmaradásának biztosításához elengedhetetlenül szükséges a korszerű és magunkból kitermelt ideológiai alap, amelyre időtállóan eredményesen építhetjük fel további védekező szervezkedésünket. Hogy félreértés ne essék: nemcsak a korszerű, kisebbségi ideológia szükséges, — mert a legszébb és legkorszerűbb ideológia esetén is éhenhalhatok, ha egyebem nincs, csak ideológiám, — hanem azért kell egy közös, korszerű ideológiai alap, hogy összefogjam vele a sorsközösségben élő nemzettest tagjait és ebből az ideológiai alappól kiindulva, teremtem meg azokat a reális és a napi életbe beépített szükségességeket, amelyek a kisebbségi nemzettest védekező, konzerváló hadállásait jelentik.

Ezek előrebocsátása után felteszem a kérdést: — van-e az itteni magyar kisebbségi nemzettestnek ilyen korszerű és hangsúlyozom, önmagunkból kitermelt ideológiája? Azt hiszem, gondolkodás nélkül megadhatjuk a választ: — nincsen! Mert amit eddig annak tartottak, az ugyan lehetett ideológia, csak hogy egyrészt: nem közös, vagy nem korszerű, vagy

idegenből importált gondolatokkal volt tele; vagy pedig, — és ez a rosszabbik eset, — a kisebbségi nemzettest valamely rétegének volt csak az ideológiai elgondolása, ami viszont többet ártott, mint használt, mert kiteperelte az ellenideológiát s ezzel még jobban felszította a káros ellentéteket, még jobban szembeállította a kisebbségi nemzettestet egyes rétegeit. Oszlálytalan magyar társadalom: ezt a meghatározást sokszor hallottuk emlegetni az utóbbi két év eseményei során s valóban: ez volt az első, nyers felcsillanása annak a gondolatnak, amely kiépítve, megcsiszolva, tartalommal megtöltve közel kerülhet a korszerű, kisebbségi ideológia kiinduló pontjához. Hogy miért kellett elmúlnia tizenhét esztendőnek, amíg közelférközhettünk ehhez a kiinduló ponthoz, ez megint olyan kérdés, amelyre a történelmi fejlődés elkerülhetetlen fázisaival kell felelnünk. Egy nemzettest, mely máról holnapra váratlanul került többségi sorból kisebbségi sorsba, a tragikus összeomlás egyenes következményeként hevert ájultan esztendőig s beletellett egy évtized is, amíg lábra tudott állani. S amikor lábra állott, olyan vezetőknek kellett átvenni az irányítást, akik még a többségi iskolában nevelkedtek és sokáig maguk sem voltak tisztában azzal, miként kell kiépíteni egy kisebbségi nemzettestet, természeténél fogva is deffenzív életét. A tradíciók mentő-öve nélkül zuhantunk a mélybe, sokáig nem tudtuk, hogyan kell és mit kell elkezdni a megváltozott élet követelményeként és ha tudtuk volna is, talán nem tartottuk szükségesnek az új viszonyokba való beilleszkedést, mert a közfelfogás, a közhangulat sokáig olyan volt, hogy nem hittünk az új helyzet tartósságában. Ez az utóbbi volt például jórészen oka annak is, hogy a kezdeti esztendőkben elmulasztottuk kisebbségi életünk gazdasági alapjainak megteremtését, holott akkor lehetőségeink is bőven lettek volna ilyen alapok lerakásához. Ilyen körülmények között csoda-e,

ha a kisebbségi ideológia szükségességének gondolata távolesett a napi problémák területétől; de ha nem is esett volna, — ahogy az elmúlt évtizedben hangzott is szó néhányszor ennek a gondolatnak a körvonalazásáról, — lehet-e ilyen átfogó, közös lelki keretet erőszakkal megteremteni, vagy éppen: kiagyalni? Vajjon nem egy hosszantartó folyamat kell-e ahhoz, hogy megérlelődjék a lelkekben az ideológiai tartalom és főként: nem olyan lelkek keletkeznek ehhez az érlelődő folyamathoz, akik már itt nőttek fel, a megváltozott körülmények között s akiknek első nagy élményük éppen a kisebbségi sors mostohasága volt? Amely elsősorban az elhelyezkedést, megélhetést kereső kisebbségi magyar fiatalisággal bánik el röviden?

Igen, nekünk: fiataloknak kellett eljönnünk, hogy ne csak megállapítsuk a hiányt, hanem hozzá is lássunk ennek az égető hiánynak a pótlásához. Hogy a kisebbségi élet kiépítését az alapoknál kezdjük el, mert az idő sürget s elpusztul az, aki nem halad a sürgető idővel. Az eltelt tizenhét esztendő sok vonatkozásban intő példaként emelkedik vissza a múltból: hogyan kell valamit másként csinálni; hogyan nem szabad élni anélkül, hogy legyen egy közös lelki alapom, amelyre ráépíthetem az egész kisebbségi nemzettest védelmi szervezkedését és nemcsak az egyes osztályok, vagy rétegek védelmét. **Védelmi szervezkedés és védelmi élet:** itt ezen a két meghatározáson van a hangsúly és azon, hogy ebben a védelmi szervezkedésben kivétel nélkül, cselekvőleg és tudatosan kell résztvennie mindenkinek, aki a kisebbségi nemzettest fiának, a kisebbségi sors részesének érzi és vallja magát. Aki vállalja mai sorsunkat minden következményével: fájdalomával, kitzasztottságával, keserűségével együtt; aki ráébred arra, hogy az elszakított kisebbségi nemzettest fiait ma egyetlen valóság kapcsolja egybe: a sorsközösség! És ezzel elérkezünk ahhoz az alapgondolathoz, amelyre felépíthetjük

az egész kisebbségi ideológiát. Sorsközösség és újra és megint a sorsközösség! Ebben a pillanatban ezt az egy szót messzire világító neonfényvel szeretném a kisebbségi magyar égboltozatra írni, hogy bevilágítson minden magyar lélekbe, amely már erői fogytán van, vagy éppen elvesztette önmagát. Sorsközösség. Az első pillanatban talán negativumnak látszik ez a meghatározás, amely csupán egy tényt, egy keserves valóságot jelent, de nem mutat kivezető utat ebből a keserves valóságból. Hiszen egy dolgot, így a sorsközösség gondolatát is, különféleképpen lehet értelmezni. Én azonban úgy értelmezem, hogy: testvéremnek tekintem a sorsközösségben élő kisebbségi nemzettest minden fiát, — minden megkötés: felekezeti, osztály- és világnézeti különbség nélkül, — aki a kisebbségi nemzettesthez tartozónak vallja magát s vállalja annak életét minden örömeivel és minden fájdmával együtt. Sok öröm ugyan nincs ma abban: kisebbségi magyarnak lenni s éppen ezért senkit sem foghatok kötéllal, hogy vállalja ezt a sorsot s ezzel együtt: a sorsközösséget. De aki vállalja, — aki nem napraforgó természet, hogy mindig a napos oldal felé fordítja a fejét, — azzal szemben a felebaráti szereteten is messze túlmenő kötelezettséget érzek; annak megfogom a kezét, ha el akar esni; azzal megfelezem a darab kenyeret, ha éhes; amellettt ott állok az élet minden vonalán és segítem, gyámolítom, istápolom; azért verekszem, azért kiállok a porondra még veszedelmek árán is, ha ezt parancsolja a nemzettestvéri érzésem. Az én értelmezésemben tehát ezt jelenti a sorsközösség; az egész kisebbségi nemzettest lelki egybeforrását; a még sajnálatosan fennálló osztály- és felekezeti ellentétek teljes lerombolását; a nemzettestvéri segítőkészség minden vonalon való alkalmazását; az elfogultság, a kicsinyesség, a gyűlölködés beteges tüneteinek magasabbvonalú szempontokra való becserélését, olyan maga-

sabb szempontokra, amelyek a kisebbségi nemzettest szolgálatában állanak. És ismételten hangsúlyozom: minden megkötöttség: felekezeti, világnézeti és osztálykülönbség nélkül! A kisebbségi nemzettest életén belül nem kerülhetnek előtérbe idegenből importált eszmék; nincs és nem létezhetik fajteória sem, csak sorsközösség van, amely kötelez és amely egybeforrasztja az egész kisebbségi nemzettestet. A mi körülményeink között a fajiságát, faji hovatartozását kutatni valakinek, — különösen akkor, ha az illető nyíltan is vállalja a kisebbségi nemzettesthez való tartozás követelményeit, — halálos bünt, nemzeti öngyilkosságot jelent, ahogy ma Középeurópában általában anakronizmus lett már fajokról beszélni. Középeurópában, — a szó geneológiai értelmében, — ma már nincsenek fajok, csak nemzetek és államok vannak, melyek között helyenként még a pontos etnográfiai határokat is bajos lenne meghúzni.

A sorsközösség illetén értelmezésével azonban távolról sem gondolok a kisebbségi nemzettest fiainak világnézeti uniformizálására. Ahogy a rét is csak akkor rét és csak akkor gyönyörű, ha minél változatosabb színekben pompáznak rajta a virágok, éppen úgy a nemzet lelke is csak akkor értékes, és csak akkor lélek, ha szabadon szárnyalhat az eszmék és a felfogások világában, amennyiben: azok nem ütköznek a nemzeti sorsközösség parancsaival. És szerintem, — az ortodox nemzetköziséget kivéve, — nincs az a széles skálája a világnézeti álláspontoknak, amely ütköznék ezzel a paranccsal. Mert nézhetem a világot a legkülönfélébb szemmel, lehet a dolgokról a legváltozatosabb véleményem: de abban az egyben, hogy magyar vagyok és a mi helyzetünkben beletartozom kisebbségi sorsközösségbe, nem lehet különbség az ellentétes világnézeti póluson álló magyarok között sem, ha: valóban magyarok! Mert minden világnézeti felfogásnak vannak helytelen, de lehetnek he-

lyes oldalal is a nemzeti sorsközösség, a nemzet életének szolgálata szempontjából. És ha sikerül összeegyeztetnem a helyes tételeket, nem lesz-e hasonlító a munkám ahhoz a pompás csokorhoz, melyet a rét különböző színű virágaiból kötöttem? A védelmi munka, a védelmi hadállások kiépítése szempontjából mindenkire szükség van, aki a kisebbségi nemzettest fiának vallja magát. Mert ha ütnek engem, nem azért ütnek, mert ilyen, vagy olyan a világnézetem, hanem azért, mert: magyar vagyok. És ha ütnek, hát védekezniem kell; de ha szükséges: vissza is kell ütnöm tízszer, százszor, ezerszer, ameddig az erőm bírja. Ha egy magyar testvérünket a nyugati végeken éri ütés, akkor annak az ütésnek keleten is éppen úgy kell fájni. Ez a sorsközösség!

A korszerű kisebbségi ideológiának a mi helyzetünkben nem lehet más alapgondolata, csak a sorsközösség. És itt kapcsolódik bele ebbe az ideológiai elgondolásba a Maklaky püspök által meghirdetett „magunk revíziója” is. A sorsközösségen alapuló kisebbségi ideológia sok vonatkozásban át kell, hogy formálja a lelkeket és ezzel a változással sok régi, emberi hibánkat kell levetnünk. Az első parancs: olyan szorosan kell állnunk egymás mellett, kisebbségi magyaroknak, ahogy a karámbeli juhok fonódnak össze a nyári viharok, az égzengés, a villámcsapkodás óráiban. Felettünk is dühösen zeng az ég, villámok hasítják a levegőt jobbra-balra, miért legyünk hát oktalanabbak az oktalan állatoknál? Vallom: a fanatikusok, a megszállottak lebírhatatlan hitével hiszem és hirdetem, hogy nincsen más utunk, csak: a sorsközösség! Apostolokra, prédikátorokra volna ma ismét szükségünk, akik úton-útfélen beleordítsák a magyar fülekbe ezt a szót és mindazt, amit a sorsközösség parancsa előír. És ha a kisebbségi nemzettest minden fia megérti és parancsként véli a lelkébe ezt a gondolatot, akkor: nem féltsem a kisebbségi magyarság jövőjét.

SZOMBATHY VIKTOR:

AZ ELŐSZOBA KÜSZÖBÉN

Ott feküdtünk a szalmazsákokon, sorban, téli gunyában, unottan, fagyaskodva. A helybeli kaszinó kiürített helyisége volt a tanyánk. A nagyteremben egész éjjel sakkoztak, kártyáztak a háborúból hazatért fiatal katonatisztek, vidámak voltak és hangosak, idehaza most hősi babérokra vágytak s hetek óta azt mesélték, ki hogyan jutott haza az olasz hegyekből vagy Odesszából.

Akiknek pénzük volt, azok rossz, gazos teát iddógtak, mellettük piszkos csészék és tojástól sárga kanalak heverték a tólcán. A város ijedt éjjeleire, forradalmas éjszakáira mi vigyáztunk, tizenhatévesek, akiket az iskola padjaiból polgáröröknek szólított ki az idő. Öreg népfelkelők baktattak velünk éjjelenként, soha harcteret nem láttak ezek a kedélyes, tekintélyben fürdő öregek, de most ők uralkodtak a dombok alatt óvatosan megbujt kis városon, akadtak frontról megtért harcosok is, általában pedig mégis fiatal, kalandosvérű gimnazisták védték a várost, négyesével, kétórás felváltással. Nagyképű katonásdi volt ez, némelyeknek megnyugtató utóhang, másoknak izgalmas előjáték.

A valódi katonák kártyáztak. Mi, a kétórás őrségjárás közeiben számtanpéldán kínlódtunk s a másnapi latin fordítást böngészőnk álmos fejjel.

Vadonatúj Mannlicherek kerültek elő, csattogtattuk a závárzatot, szuronyt zsíroztunk: hogyha szurni kell éjjeli csendzavarót, hát szurjunk rajta egyet símán és nesztelenül... Naponta valódi hadgyakorlatokat rendeztünk a türelmes öreg gimnázium udvarán s Balog káplár úr, egy hazatért, recsegőhangú, vén fiákeres kocsis tanítgatta a harci fogásokat.

Mi voltunk a hajótörött nemzedék. Délelőttönként az iskolai padon dültünk végig, nem szégyeltük az álmos-ságot, kérkedtünk vele. Álmos, badar feleleteket adtunk a kukoricaliszten megsoványodott tanároknak, délután pedig kézigránáttal hajigálózttunk a káposztaföldek mellett s fekete, károgó varjakra lövöldöztünk. Véresen bukdácsolnak a madarak.

A közvélemény szerint mi voltunk a legmegbízhatóbbak, diákok. A fáradt öregek inkább a meleg káosz-színű kályha mellett iddogálták a forralt bort s kártyáztak a rendőrkapitánnyal, aki szédítő összegeket nyert, hogy másnap ismét elveszítse kettőzve. Cicero, algebra, gömbháromszög és Pázmány Péter csak ködösen éltek bennünk, némelyikünk megpróbálta ugyan, hogy a zürzavaros éjjelen bagolykodjon s algebra-példát oldjon meg, de kinevették a többiek s abba kellett hagyni a hiábavaló erőfeszítést. A tanulás kötelessége kizárólag az osztály gyöngé s lenézett tagjaira maradt.

Hát ott feküdtünk a kétórai cirkálás után a szalmazsákokon, tompult aggyal, benne uszván a végtelen semmiben s csak a vaskályhát bámultuk, amely piroosan izzott és sercegve égette a nedves cipőtalpat. Nevettünk s nem szóltunk a cipőtalp horkoló gazdájának. A kegyetlen idők madarai bennünk is fészket vertek. Tompa és bódult órákat feküdtünk a kályha mellett, szuszogva és suttogva. A cifra vaskályha a mondabeli Szigfridre emlékeztetett bennünket s fegyvertársat láttunk a germán vasipar nyolcvanesztendő maradványában.

Néha bebetoppant egy jégcsapos alak, végigdobta magát a szalmazsákon a sötétségben s nagyokat nyögött. Időnkint harcias legényke botlott be izzadt izgalommal az ajtón és elhörrentette magát:

— Új őrség! Fegyverbe! Lövöldözés a pokorági kapunál...

ljedt topogással rohantunk a puskákért. A széles-tetejű kapubejárat alatt tömködtük golyóval a puskát. Álmosak és gyakorlatlanok voltunk, kezeink fáztak. Egymással szemben állott fel négy-négy fiú s összevissza dobálta puskáját. Egyik zúvár felmondta a szolgálatot, a puska gazdája keservesen rázta a rugókat. Puskája szuronya megcsiklandozta átellenese hasát. Nagypja bekecse volt a szembenlévőn, ez fogta fel az ügyetlen mozdulatot.

— A mindenüket maguknak, mit csinálnak? — ugrott nekünk a sötétből egy kakastollas főhadnagy.

Kikapta a puskát a címbera kezéből.

— Hasba akarja puffantani a barátját? Mindakét szakasz hátra arc! Fegyvert vállra! Gyakorlatok a puskával, kész! ...

Szabályosan megcsináltuk. Jólesett a mozgás.

— Fegyvert tölts! Egy-kettő! Barom társaság! Egy-más hasát szurkálják! Gimnázisták. Fúj!

A főhadnagy már három hete itthon lógott, hiányzott neki a szabad harcos forró levegője, a káromkodás és a parancsolás. Alkalmakra lesett, hogy újra átélhesse parancsnoki mivoltát. Kis szabálytalanságokra csapott rá, rendelkezett és kiabált, éppen, hogy nem verekedett. Kirobbant belőle a harctéri főhadnagyság. Most is toporzékolt, szinte örömmel és vidáman tette.

— Adja ide azt a fegyvert!

Mert az egyik puska még mindig döglötten csörgött a tulajdonos kezében. A fegyver átkerült a főhadnagy kezébe.

— A csillagát a dolgának! Hat töltényt akar maga betölteni?

Szuszogott a töltényekkel, valami hibája volt a fegyvernek. Csörömpölve hullottak ki belőle a golyók.

— Na, maga díszkatona! — adta vissza a Mannlichert végre. — Most már töltsön be. Háromszor egymásután.

Ott álltunk a hideg hajnalban s magunk is ijedve néztük a főhadnagy ugránczozását a Mannlicher körül. A homályos lépcsőház sarkáról egy szomorúságos petróleumlámpa szórt vékony fényt felénk, a főhadnagy feltűrt bekecsének prémjén finom jégcsapok virágzottak. Auer, az ügyetlen puskás elpirult s dühösen szorította össze a fogát, amíg végzett a háromszoros gyakorlattal.

— Most pedig az egész szakasz! — rendelkezett a tiszt.

Kínlódva mozogtunk az anyáinktól ránkerőszakolt meleg kabátok, sálók, kesztyűk alatt.

— Levetni! — vezényelt a főhadnagy mindig dühösebben, — levetni a meleg ruhákat!

Újdedten raktuk a lépcsőkre minden holminkat. Frissen ugráltunk a hideg, metsző, januári szélben.

— Sorakozz! Fegyvert súlyba!

Most németül kezdett vezényelni, de ez már nem vezetett kellő eredményre. Összevissza csináltuk a gyakorlatokat.

— Barmok! — toporzékolt a főhadnagy, — hülyék!

Valamelyik a sorból kiszólt:

— Kérem, mi ezt nem tudjuk!

A tiszt elsápadt:

— Ne tessék a sorból kibőgni! Tessék jelentkezni annak, aki papolni akar.

Mindnyájan dermedten állottunk szomorú vigyázzban. Az ucca felől topogás, jóízű beszélgetés. Négytagú szakasz kanyarodott be félrevetett puskákkal, dudolva. Csodálkozva néztek ránk, aztán sapkájukat megemelve, illedelmesen köszöntek a főhadnagynak. Mentek a lépcső felé. A főhadnagy egy pillanatilag nyitvafelejtette a száját. Aztán összeszedte magát:

— Ha-ált! — ordított rettentően. A lámpa rögtön lobogni kezdett.

A négy fiú megtorpant.

— Mik maguk?

— Polgárőrök! — válaszolta kedélyesen az osztály legjobb tornásza.

— Honnan jönnek?

— Az állomásról. Melegedni voltunk a bakterházban.

— Hová mennek?

— Aludni, kártyázni, ahogy jön. Hideg van nagyon.

A főhadnagy közel ment, egyenesen a szószóló orra alá.

— Így kell felelni?

Az elsápadt. Önkéntelenül is vigyázzba vágta magát.

— Fúj! A puskája hogyan lóg a nyakában?

— Kéremszépen...

— Ne feleljen!

Nyaka kidagadt a főhadnagynak, rettentően ordított, csizmáját rövid pálcával verte dühében.

— Honnan jöttek? Melegedni voltak? Melyik a maguk uccája?

— A Városkert környéke...

— És onnan mentek az állomásra? Ki engedte meg, hogy melegedjenek? No, majd befütök én maguknak!

A város széléről most puska lövés hangja hallatszott. Elhalikult a pukkanás, nemsokára két fegyveres fiú rohant a parancsnokságra. Loholtak a kapun befelé, megálltak előttünk, lihegtek, szemük boldogan csillogott s fontoskodóan ízzott a diákos izgalomtól.

— Haj-haj! — kiáltották vidáman, — gyertek fiúk, a Városkertnél baj van. A leszerelt tamásfalusiak disznót akarnak lopni a gyárból, mi feljünk lőttünk. Gyertek, szalajtsuk meg őket!

Azzal szaladtak volna vissza. A főhadnagy felállott a lépcsőre.

— Halt! — ordított ismét. — Jelenteni szabályosan.

A két fiú tréfának vette ezt, összecapták a bokájukat s mindenfélét beszéltek. Végre, nagynehezen, sikerült valami jelentésfélét elhadarniok.

— Otromba beszéd! — rivalált rájuk a főhadnagy, — álljanak félre.

Visszafordult a négyes szakaszhoz.

— Szóval, a maguk őrhelyén baj volt, maguk azt elhagyták, a disznótolvajokat más őrség zavarta el, fegyelemsértést követtek el tehát. Ezért a fronton főbelövés jár.

Éreztük, hogy nem tréfál. Hátunkon izzadságcsöppek botorkáltak lefelé. Tovább rendelkezett:

— Maguk ketten s maguk négyen velem jönnek. Maguk négyen, — mutatott a mi csoportunkra, — itt maradnak, őrzik ezt a négyet, amíg mi vissza nem jövünk. Szuronyt fel! Közrefogni és el nem engedni!

S míg revolverét igazgatta, így fejezte be:

— Ha ezek megszöknek, belövöm a fejüket!

Nem értettük, de nem mertünk szólani semmit, idegenül, csodálkozva néztünk rá. Inkább zavartnak tűnt, mint félelmetesnek.

Kihúzta a revolverét. — Utánam! — kiáltotta s elrohantak. Öt perc múlva lövöldözés, harsány vezényszó hangjai szálltostak a kietlen uccákon. A főhadnagy újból a harctéren érezte magát.

Mi ott állottunk egymással szemben, nyolcan. A hivatalos hatalom ellenséggé tett bennünket, jóbarátokat. Egyideig tanácstalanul állottunk, felszedtük meleg ruhadarabjainkat, dideregve öltözködtünk. A másik négy, a rendetlen és büntetendő csoport egyideig ott állt a lépcső alsó fokánál, míg vezetőjük, a jó tornász nem legyintett:

— A főhadnagy bolond! — mondta s indult befelé.

A mi vezetőnk rászólt:

— Pista maradjatok!

Pista elképedve fordult hátra. Puskájával a lépcsőre csapott.

— Te is bolond vagy? Csak nem akarsz itt komolyan őrizni bennünket?

— Parancs parancs! A főhadnagy visszajön és sorralelő bennünket.

— Fázunk!

— Nagyon kérlek, maradj itt!! Maradjatok, fiúk...

— És ha nem maradunk? Belénköltök? — és már kapta is le a fegyverét. A többieket is elfogva az idők harcos hangulata. Egyikünk a levegőbe dőfte a szuronyát. Úgy látszott, hogy egyik pillanatról a másikra elenségek leszünk, mert a harciasság és a düh már a levegőben uszált, mint valami hipnotikus erő s minduntalan lecsapódó alkalmat keresett magának.

A mi vezetőnk szelidebb volt.

— Fenét puskázunk. Csak maradjatok itt, az Istenért, ne csináljatok még nagyobb kravált!

Feldobtuk puskáinkat a vállunkra s vártunk. A másik vezető vállat vont.

— Nem bánom, — mondta, — várjunk.

Ők is kíváncsiak voltak, mi lehet a sorsuk reggel nyolcig, amikor iskolába kell mennünk s folytatni kell Tacitust és a gömbháromszögtant. Kiálltunk a kapúaljba s hallgattuk az elhaló lármát. A Városkert felől még két lövés dördült el. Az egyik fiú izgatottan kapkodta a fegyverét.

— Lőjjünk mi is! Csak egyet, egyetlenegyet!

Elkapták a kezét. Ne bomolj! De mindnyájan úgy éreztük, hogy harci tett csillapíthatná le lázas kedvünket s azokat frigyeltük, akik most ott futkároznak a havas mezőkön.

Nagyhamar dobogás, csörgés közeledett a piac felől. A mellékuccából fegyveres őr bukkant elő, majd

kövezték őket a többiek is, ezek hetedikesek voltak. Végigrohantak a kapú alján, fel egyenesen a nagyterembe. Kettő utánuk sompolyogtunk. Izgatottan jelentettek új eseményeket, nem egy embernek, hanem az egész szobának. Valami olyast, hogy leszerelt közműveslegények disznót loptak a gyárból, a főhadnagy üldözi őket s valóságos csetepáté indult a folyópart fűzesei között. A főhadnagy azonnal segítséget kér. Mi lelkesen sorakoztunk fel, csatarendbe fejlődünk, rögtön ott a lépcsőn s a kapúaljban. A harcotjárt tisztek azonban, akik egyfolytában kártyáztak végig az éjszakát, csodálatosképen, nyugodtak maradtak.

Végre az egyik dühösen elkáromkodta magát:

— No, nézd a hülyét!! Háborusdit játszik a disznótolvajokkal. Megy az ördög neki segíteni, hagyja azokat is élni. Menj csak, fiam, mondd meg neki, hogy ne szerencsétlenkedjen, innen senki sem távozik!! A diákoknak holnap iskolába kell menni, a disznótolvaj fusson!

Leforrázva hallgattuk. Mi már vért akartunk látni. A két küldött követ elrohant, nyomukban a mi írgyilő tekintetünk.

Tíz perc múlva, mint a srapnel, robbant be a főhadnagy. Ruhája havas volt, a bozót összeszurkálta az arcát. Úgy ordított, mint veszített csata után egy osztrák generális. A kardjával hadonászott s le is ütött egy teáscsészét.

— Disznóság! — üvöltötte, — disznóság, — hogy az embert elpusztulni hagyják. Ha ezek a diákok nem volnának, ellophatnák a fejünk fölül az egész várost, ti meg itt ültök és kártyáztok. Azonnal le, le mindenki. Mars-mars!!!

Mintha tűzérüteget vezényelt volna, úgy dobálta a karját. Haja lelógott az orráig, arca kék volt, csizmái hatalmas port vertek a nagy toporzékolásban.

Drámai pillanat volt. A rangidős kapitány végre is rácsapott az asztalra.

— Mondom, hogy ne bomolj, nem vagyunk disznópásztorok, mi a közrendre ügyelünk. A diákokat pedig nem viheted neki a folyónak. Itt fogsz maradni...

— A diákjaid! — falkadt ki keserűen a főhadnagy, — azokat megsütheted. Egy csöpp katonai fegyelem sincs bennük. Most is őrizetbe vettem egy csoportot, majd ítélkezni fogunk később fölöttük.

— Ember, te meg vagy örülve! — hajolt előre a kapitány s kínlódva rágta a gallérja szélét, — ki parancsol neked, hogy ítélkezni mersz?

— Jöttök, vagy nem jöttök? — ordította felelet helyett a főhadnagy és szemei forogtak, mint a mesébeli sárkány feje.

— Nem megy senki! — adta ki a rendeletet a kapitány.

— Gyávák! Akkor megyek én! — kapta ki a revolvert a főhadnagy, azzal elrohant a fagyos éjszakába.

A kapitány értetlenül bámult utána.

— Ez valóban megbolondult. Jókor kezd!

Aztán intetgetett kettőnknek.

— Menjetek, fiúk, nézzetek utána, még valami marhaságot csinál.

Nem bírtuk utólélni. Előttünk rohant vagy száz lépésre, kiszaladt a mezőre, át a patakon, az előbbi csetepaté helyére. Ment a tolvajok nyomában. Elveszítettük a szemünk elől. Havazni kezdett sűrű pelyhekben. Ott botorkáltunk a kukoricatövek között.

Most messziről puskalövés. Azután revolver csattant. Ordítottak. Önkéntelenül is a töltés mögé huzódtunk. Kirtartottuk a puskát s a levegőbe durrantottunk mi is. A harc atmoszférája kényszerítő volt. Tompán dobbantak a lövések. Szegény főhadnagy, hadd remélje, hogy segítséget kap.

Hát kapott is, örök segítséget.

Hirtelen éles, erős csattanásra lettünk ijedtek. Nem puskalövés, sem revolver. Ismertük ezt a hangot is: kézigránát csattanása. Aztán elcsöndesült a mező. Hosszú ideig vártunk ott, végre dideregve és félve az ismeretlentől, a híd felé osontunk, sokáig kellett mennünk. Olykor rátaláltunk egy-egy lábnyomra, aztán többre, friss taposások voltak.

Egy vércsöpp. Vagy valami sötét folt. Nem jól láttuk, pedig már derengeni kezdett a téli reggel.

Aztán megtaláltuk a főhadnagyot is. Ott feküdt az egyik fűzfa tövében. De darabokban. Szétvitte a kézigránát. A szívünk verése elállott s kidagadt szemekkel rémülten, tanácstalanul néztük.

— Belevágták! — csak annyit mertünk mondani s ész nélkül rohantunk vissza a városba.

Ott már izgatottan fogadtak. Ők is hallották a lövöldözést. Alig bírtuk elmondani, amit láttunk. A kapitány megvakarta a fületövét:

— Látjátok, milyen hülye! Most kellett neki elkezdeni!

Lassan ment az egész társaság a rétre. Hideg, havas, szürke téli reggel volt. Fázósan siettünk. Varjúk szállidostak feketén.

Mire kiértünk a darabokra szakadt emberhez, már tudtuk is a nacionáléját:

— Tréntiszt volt, — legyintett a kapitány, — ismerem Lembergben. Soha Lembergnél tovább nem mozgott. Úgy látszik, a végén neki is felviszketett a harc-tér, embert akart ölni. Nem, hogy örült volna a meleg kuckónak, meg a sok apró panamájának.

— Szamárr! — dühöngött egy kis zászlós, aki forradalmi lelkesülésében tisztijelvények nélkül járkált, — most már igazán kereshetjük azokat a dísznótolvajokat.

Egykedvűen tapostuk a havat, nem félt már senki, a halál itt, ebben a fronttól távoleső városkában is természetes, okvetlen, rémület nélküli valami volt. Ren-

des, szokásos dolog. Úgy éreztük, hogy ezzel a pillanattal végre mi is igazi nagy emberek lettünk. Férfiak.

Egyikünk eldobta a latin szöszedetét, amit egész éjjel magolni próbált.

— Fúj! — mondta fölényesen, — majd mi csináljuk ezentúl a történelmet! Nem tanulunk, más élet kezdődik.

Megszorítottuk a puskánk tusát, aztán fülünkre húztuk a sapkát, összegomboltuk a kabátot erősen, mert mindannyiunknak eszébe jutott, hogy kikapunk otthon anyánktól, ha megint köhögni kezdünk.

Fogtuk a puskát dacos vitézkedéssel. A gyomrunk megkordult, fejünk lekókkadt s hirtelen a jó otthoni kávéra gondoltunk. A puha ágyon s az álmatlan, ködös szürkeségben hirtelen összefolyt a szemünk előtt Cicero, Napoleon, Berkes tanár úr, a holnapesti zsúr, kávé, az anyánk ijedt arca, zongoraóra, cserkészcsapat, a szurony, a háború s a vér, ami vörösre fagyva kristályosodott a főhadnagy szétmállott teste körül.

Akkor már reggel félnyolcra harangoztak s a városból előmerészkedett néhány kíváncsi. Fásultan ültünk, nem kábított el az élet első nagy tanulságának szele. Csak a gyomrunkat éreztük, mintha egész éjjel főtt tojást ettünk volna.

Válmelyik polgárőr elaludt egy gerendán. Horkolt. Kezéből kiesett az algébrakönyv, lapjai széthullottak.

NAGY MÉDA:

IGY LASSAN ALAKUL AZ ÉLETEM...

Mint vándor, ki a hegyek közül a síkra ér,
s keserű, vad bózót helyett enyhe zöldet talál
a völgyben lent és bársonyos utat sziklák tövise
csuszamló kő és feszítő meredek helyett, —
úgy értem ki én is ifjú rajongásim tünt éveiből
nyugodtabb, békésebb napok partjára, — úgy, mint a
vándor.

Aki fönt a sziklacsucson már látta kelni
és nyugodni a napot, akihez egész közel volt az ég
és messze a zaj, a törtetés, a hiábalárma, a robot,
s minden, ami emberen véges és elmuló, mint a levél ha-
sadó zöldje,
ha a fagy szele marja, — óh, aki látta ott fent egyre nőni
az Istent és a földet törpévé zsugorodni, — csak az érti ezt.

Ezt a furcsa nyugalmat, mely eltölt még akkor is,
ha szenvedni, lázadni kellene, mert átlép rajtam
az idő és szerelmed, s te idegen asszonyok tűzében
próbálsz visszahazudni muló évet ifjú nyaradból,
míg az én magányom egyre nő köröttem, mint a tenger,
áradón, közelin, míg egyszer majd átcsap rajtam, elfed és
eltemet.

Óh, már tudok bölcs és okos mosollyal hallgatni paraszas
szavak helyett,
s míg virágaim levelét babrálom elforduló fejjel, tudom
mondani:
— Tiéd az életed, enyém csak annyi belőle, amit önként
nekem adsz! —
Igy lassan alakul az életem, nyugodtabb mederbe ömölve,
ami
egykor zajgott. Szeretem a szépet, hiszem a jót, a bántást
mosollyal tűröm
és kedves, szürke fátylad lassan magamra öltöm: szelíd
irónia.

MORVAY GYULA:

FIÚ A TAVASZBAN

A réteken felszinesedtek a virágok: messziről a nyár integetett. Joákim szorgalmasan járt iskolába. Most már könyvebb volt kigyalogni. A vonatrablásról senkinek sem szólt, hiszen mindenki arról faggatta őt:

— mondd el, hogyan volt? Mikor történt? Mit vittek el? Joákim nem beszélt.

Az osztályban a tanár néha-néha eltért a leckétől és szabad előadást rendezett. Ma éppen arról beszélt, hogy a rómaiak és a görögök mennyire megbecsülték az iskolát.

— ti is szívesen jöttök majd egyszer ezek közé a falak közé, mert hiszen itt nagy dolgok történtek veletek. Szeretettel kell majd visszagondolnotok tanítótokra és mindazokra, akik titeket a becsületes életre tanítanak. Ne feledjétek el: nagy dolgok történnek most kinnt az életben és itt bent az iskolában.

Joákim elgondolkozott a szavak fölött, de nem érezte, hogy itt az iskolában valamilyen nagy dolgok történtek volna vele. Most a vonatrablásra gondolt, édesapja bebörtönzésére gondolt. Azok megmozgatták őt. A petróleum miatt még most is erősebben ver a szíve, mert mi lesz, ha a csendőrök házról-házra összeférik azokat, akik loptak? Mit fog szólni ez a kis emberke, ha a jegyző, vagy a csendőrség bejelenti, hogy Barna Joákim Fokos Gergellyel egy kanna petróleumot lopott a vonatból?

Azt fogja mondani, hogy hiszen mindenki lopott. De erre a tanár erélyes hangon rá fog szólni:

— még ha mindenki is lopott ott, neked nem lett volna szabad, mert te nem ezt tanulod az iskolában! Osztálykönyvi beírást kapsz, róvót és év végén elbuktatlak, hogy tudd meg, mi az iskolai rend!

A faluban elcsendesedtek a dolgok. A csendőrök nem írták össze azokat, akik kirabolták a vonatot. A fojtott csend azonban sivítós vihart rejtett az emberek között.

Végetért az iskolai év. Joákim is megkapta bizonyítványát: nem buktatták meg. Otthon édesapja nem is dicsért meg őt. Annyit mondott, hogy ennek így kell lenni. Joákim várta, hogy édesapja legalább azt fogja neki mondani:

— no fiam, ez rendes és tisztességes munka volt tőled. Nehéz, háborús idők járnak, se enivaló, se petróleum, se semmi és mégis tanulnod kellett. Ezután is ilyen rendes gyerekeknek kell lenned.

Semmit se szólt Barna Illés fia jó bizonyítványára. Amint Joákim hazagyalogolt, mindjárt rászólt:

— no, tedd félre könyveidet és gyere. Kimegyünk és felgyűjtjük a szénát, hogy meg ne ázzon.

Joákim kiment gyűjteni. A laposban puha, sárgás víz hintázott. Szélén vad bazsalikomok nyíltak, távolabb meg szagos majoranna vadon illatozott a nyáreleji délutánban.

Barna Illés egyetlen egyszer hozta elő az iskolát, amikor így szólt:

— jövőre nem tudom, hogy hogyan leszel.

— valahogyan csak megleszek.

— no, nem tudom. Kegyetlen dolgok történnek az emberrel.

Ennyit mondott Barna Illés fiának.

Egy falu, millió ember sorsa volt abban az egy mondatban.

Egyik nap egy sárgább sávot hozott a határba, a másik nap egy kék csíkot még mélyebb színre festett. Egyik reggelre barackszínűre érett két-három buzafield, majd másnap a messze nyújtózó nyárfák duzzadtak meg és elvesztették lányos karcsúságukat.

Az emberek addig jártak a határba, mígcsak meg nem kezdődött az aratás, amikor a gabona odasímult a szegény emberek lábához, majd felkúszott vállukra, hogy szájukba érjen és új életet jelentsen nekik.

Joákim is aratott ebben az esztendőben. Barna Illés vágta a rozst, fia szedte a markot, kereszteztek, gereblyéztek és izzadtak a napon. Hiába törülgette Joákim gyerek barna bőrét: szinte felfakadtak benne az izzadság-források és szoros testéből egész nap verejtékezett a víz. Rettegve be is hordták a gabonát. Minden pillantásuk, minden gondolatuk ez volt:

— hátha meglátják? Akkor eljönnek és elrekvirálják ezt a kis élelmet!

Joákiméknál a kötélcsináló asszony fiatal volt. Vászong volt rajta, meg egy szoknya. Kemény mellei erősen előre-feszültek. Joákim észre sem vette őt: tavaly is náluk volt ez a szegény fiatalasszony, kinek ura nemrégén vonult be.

A cséplés után újra csak elásták a gabonát. Éjszaka ott ástak gödröt, ahol még eddig nem ástak. Amikor a szomszédból tompa pufogást hallottak, tudták, hogy ott is vermet ásnak, hogy elrejtsek a gabonát. Becsületük, az egyforma sors parancsolta nekik, hogy fel ne jelentgessék egymást.

Joákimra ezután is nagy munka várt. Amint elcsépeltek, egész nap a padláson volt, ahol a kis darálóval az egész családnak darálta az árpát. Ebből sütöttek kenyeret.

— szorítsd meg jobban a srótoló srófját, hogy apróbbat öröljön — mondta neki anyja, így nagyon sok benne a supka.

— így is nehéz hajtani — mondta Joákim.

Mikor már elfáradt, felvitte a könyvet; elolvasott belőle két-három verset és mikor a darálót hajtotta, magában a verset ismételte.

Minden eszébe jutott. Egy pillanatra az arató asszony is eszébe ötlött. Aztán meg az őszi iskola is elé került. Este-felé fáradtan jött le a padlásról. A cserepek alatt izzadt a a teste, a sok kerékajtástól elfáradt a keze.

Mielőtt a napok hűvösebbek lettek volna, még egy dolog történt a faluban. Joákimot éppen készülődése közben lepte meg és gyereklekére ez is kegyetlenül rávert. Egyik reggel az uccán hangos kiáltozással futottak az emberek a falu vége felé. Mindenki azt hitte, hogy tűz van.

— hol a tűz, hol a tűz? — kérdezték ijedten az emberek a kapuszobrok mögül.

— sehol sincs tűz — mondták a gyerekek.

— mi történt? Miért szaladnak az emberek?

— kirabolták a péket.

Joákim is velük szaladt.

A falu szélén lakott az öreg pék, aki már 96. évében volt. Boltajtaja le volt fűttenve, üzletében a padlók fel voltak kunkorodva. Egyetlen kenyérállvány volt az egész berendezés. Akár táncolni lehetett volna az üzletben.

Az udvar emberekkel volt tele, akik hangosan beszéltek, az asszonyok élesen közbekiáltak. Joákim is odaért, figyelt, hallgatott, hogy mi történt itt az este.

Az üzlet mögötti konyhában az öreg pék felesége sírdogált.

Maga az ember a fal alatt ült és a kérdésekre nem felelt.

Nemsokára megjött a bíró, akit két előljáró kísért és megkérdezte az öreg péktől, hogyhát mi történt, hogy az egész falu így összefutott?

— kiraboltak.

— kicsoda? Mikor? Hogyan?

— az éjjel, illetve az este. Három ember bejött és azt mondták, hogy nyissam ki az üzletajtót. Azt kérdeztem, hogy minek? Erre azt felelték, hogy éhesek, kenyeret akarnak. Kinyitottam az üzletet, bementek és az összes kenyeret leszedték a polcokról, zsákokba rakták és elmentek. Én meg kiabáltam, kértem a pénzt, fellármáztam a szomszédokat, de senki sem akarta őket megfogni. Jajj, kiraboltak, kiraboltak!

— ez még nem is rablás — mondta a bíró az öreg péknek.

- hát mi? Ez sem rablás? Hát mi a rablás?
- elvitték, ellopták a kenyereket, de ez még nem rablás.
- de rablás és rablás és rablás!
- hát legyen az, csak ne csináljon olyan nagy zajt.

Az öreg pék csak jajgatott, de az emberek egyáltalában nem sajnálták őt. Mikor megtudták, hogy csak a kenyereket vitték el, még rátámadtak és ilyen kifakadások hallatszottak:

— mi az a tíz-tizenkét kenyér magának?

— a lányának 300 ezer korona hozományt adott, mi az a tíz kenyér magának?

— sose sütötte meg a vakarcsot sem ingyen, most megbüntette magát a sors.

— a majori napszámosoknak nem adott volna egy karaj kenyeret, hát most egyszerre tízet vittek el magától. Lássá, ez a maga sorsa. — Az emberek lassan elszállingóztak az öreg pék udvaráról. Joákim összejárta a bolthelyiséget, mert az ajtók nyitva voltak. A lisztes padlót sáros csizmák egészen beföldézték. A kenyerespolc üresen állt, fiókdeszkái legörbülve álltak és üresen bámultak bele a levegőbe. Hallotta, amint az asszonyok melléte mindenfélét összebeszélnek, de ő csak a tíz kenyérré gondolt. Meg is kérdezte az egyik asszonytól:

— árpakenyerek voltak?

— hova gondolsz? Itt, ennél árpakenyér? Hátha ezer évig tartott volna a háború, itt akkor is búzakenyerek lettek volna.

Joákim előtt megjelent egy kerek, pirosrasült buzakenyér, amelyet ő már régen nem evett. Náluk csak árpakenyér volt, amelyhez nem is kellett kés, mert magától széjjel töredezett. Ha tízóraira kenyeret vitt, külön papirba kellett tenni, mert ha csak úgy hagyta zsebében, akkor morzsalékká lett a feketeszemű árpakenyér.

— és kik lehettek?

— isten tudja. Csakis nagyon nyomorult emberek teheték, akiknek betevőjük sem volt — mondta neki egy asszony. Karján kisgyereket tartott, kinek orrát gyakran megtörülte.

— idevalósiak lehettek?

— hát hová? Itt nincsenek szegények? Innét sem kell a szomszédba menni, hogy szegényt lássunk.

— emberek? Vagy asszonyok voltak?

— mind a ketten. Az asszony még rosszabb.

— meg fogják őket büntetni?

— meg csak az kéne! Ki fogja őket bejelenteni? Kik voltak?

Ki tudja?

Joákim hazament.

A házban sokáig keresgélt: hátha találhatna egy darab buzakenyeret, hátha haraphatna belőle egyet. Szegénységet talált helyette. Minden tárgy, minden sarok a szegénység kifejeződése volt.

A virágos fák fölött sokáig álldogáltak a tavaszi felhők. A város felnőttsjei ott zsongtak a téren, csak a fiatalok járkáltak szerelmesen. Joákim az ablaknál tanulta leckéjét: megint csak a szomszédól tetejét láthatta. Majd sétálni ment. Hiába kiáltoztak, hiába tömörültek az emberek, Joákim most csak a kis lánykával törődött, aki ott állt a kapuban. Arrafelé ment, de senkit sem látott. Kétszer, háromszor is elment a kapu előtt, de senki sem jött ki. Fáradtan, szétesett gondolatokkal feküdt le. Az iskola hideg folyosója, kopott képei, a csupasz tantermek, amelyekben csak egy kályha, padok, katedra meg egy nagy tábla volt, nem nagyon vonzották őt. Legjobban szeretett a tornateremben, ahol legalább szerezket látott. Az iskolaudvar tujabokrai már zsengén zöldültek, a pázsit új erőre kapott, de senki sem léphetett rá, mégcsak meg sem szagolták a virágokat, meg sem fogták a virágos bokorágakat. Az ablakokból a gyermekek csak lebámultak a virágokra; azok meg visszallatoztak, de egy percre sem voltak egymásé igazában.

— holnap hazamegyek — mondta Joákim Rупkónénak.

— mi van veled, hogy nem bírsz maradni?

— nem tudom, nem érzem jól magam itt a városban.

— talán nem jó a koszt?

— de jó. Nem az a baj.

— hát mi bajod van?

— minden éjjel feljeredek valamire és azután nem tudok elaludni. Édesapám jut mindig eszembe, meg édesanyám, aki csak a gyereket pesztuválja és nincs elég lisztjük, nincs pénzük, engem meg csak taníttatnak. De amúgy is: nyugtalan vagyok.

— hát akkor menj haza, de siess vissza, mert tanulnod kell. Itt az év vége, jó bizonyítványt kell hazavinned! Joákimnak eszébe sem jutott, hogy milyen bizonyítványt kell majd hazavinni. A tavaszi időben gyalogolt hazafelé. Messziről egészséges derekú jegenyék köszöntötték, az árokszálen száz ismerős virágja hívogatta. Egy-egy feketetörzsű öreg agacs alatt leült, arcát koszáló szellő simogatta, fűszálat rágszál, elnézte a messze major piroscserépes magtárját és továbbment. A zöld és sárga földeken színes mákok tarkáltak. Suhanó lepkék kergették egymást és a vad bokrok alatt alélva heverték a szagos virágok. Az erdőn túl faluja sötétedett a felkavart porban. Szemei minden vonalat körüljártak. Lupuj, az öreg kutya komoly örömmel fogadta őt.

— hát te? — fogadta őt az apja.

— hazajöttem. Holnaputánig szünetünk van.

— no, ti ugyan eleget szüneteltetek ebben az évben. Szénszünet, járványos szünet, katonaszünet, világító-szünet!

— nem tehetünk róla. Amint vége lesz a háborúnak, mindez megszűnik.

— vége lesz, vége lesz, mikor lesz vége? — mérgeskedett Barna Illés.

És ha a háborúnak vége lesz, mikor lesz vége a nyugtalanságoknak?

— majdcsak. Egyszer mindent el kell intézni.

Barna Illést ez az egy mondat nagyon sokáig foglalkoztatta.

Joákim már régen visszament, már két hét is elmúlt, de egyszerre csak még erősebben belevágott fia mondata:

— egyszer mindent el kell intézni!

Barna Illés úgy tudta, úgy látta és úgy érezte, hogy az akácfürtök rábólintnak, a virágok rámozdulnak és a szegény emberek szive rádobban erre az emberi megézésre. A nagykoponyájú tanár egyre jobban közelebb és közelebb került a tanulókhöz. Minden mondatát megfigyelték és becsületesen megbíztak benne. Minden tanuló tudta, hogy amit mond, az igaz is, azt őszintén is mondja, nem fenyeget, nem kiabál, nem szidja örökké az osztályt. Kivánták őt, mert tudták, érezték, hogy négy-öt veszekedős, zsörtölődő ember után ennek az őszhajú embernek kell jönnie, akinél megpihenhetnek, akivel egészen nyíltan mertek beszélni.

Joákim egyszer megtudta, hogy ez a tanár kölcsönt is ad a tanulóknak. Molnár mondta meg neki. Úgy kezdődött a dolog, hogy Molnár a sportpályára hívta Joákimot, de az lemondta.

— nem mehetek, mert nincs pénzem.

— csak gyere ez nagy meccs lesz! Ez válogatott lesz! Gyere el! Vasárnap délután lesz a mérkőzés, addigra elkészülsz.

— elkészülök, de mondom, hogy nincs pénzem.

— ad az öreg!

Így mondta Molnár: ad az öreg, mert így hívták a legjobb embert, a legigazibb tanárt az iskolában. Ebben nem volt sértés: a tisztos ember lényege volt ebben a szóban.

Joákim sokáig járkált a tanári szoba előtt, hogy az öreg tanárral találkozhasson. Nagy sokára kijött. Joákim szokás szerínt meghajtotta magát és megszólította:

— tanár úr kérem...

— mi az fiam, mi az... tessék fiacskám, tessék... — felelt készségesen az öreg tanár.

— tanár úr kérem... és Joákim elpirosodott és körülnézett a folyosón, hogy nem jön-e valaki.

— csak mondja fiam... no... mit óhajt? Valakinél rosszul áll? Majd szólok, ha kell, de hiszen maga rendes és jó tanuló, csak abból a fizikából van egy kis baj, de majd kijavítja, ugye?

— hármasm van tanár úr kérem...

— no, hát én nem is rosszból mondtam. Ha hármasa van, akkor én kijavítom amit mondtam. Hogy van fiam? Mi ujság? Mit óhajt tőlem?

Joákim egy pillanatig szédült, de aztán kimondta:

— tanár úr kérem, ne tessék haragudni, sziveskedjék kölcsönadni két koronát, hogy elmehessek a válogatott mérkőzésre.

Az öreg tanár kétfelé simította bajszát, elmosolyodott és magában azt gondolta: megint egy ember, aki igénybe veszi pénzét, de örült neki. Éres, finom kezével nadrágja hátsó zsebéhez nyult, kivette pénztárcáját, előhívta az aprópénzt. Joákim mereven nézte a pénzt, hiszen hónapokig nem volt a kezében és várta, hogy mi lesz.

— mennyi kell édes fiam?

— két korona tanár úr kérem. Több nem kell, mert csak meccsre akarok menni. Én még sose voltam meccsen, mert én bejáró voltam.

— maga még sose volt meccsen?

— sose.

— no, no. Hát szívesen adok, szívesen édes fiam, de azt hiszem, hogy kevés lesz magának a két korona, nem? Szívesen adhatok többet is! Gondolja meg fiam! Hátha valamit akar ott venni, akkor aztán nem lesz egy fölösleges fillérje sem!

— tanár úr kérem, semmit se veszek.

— no nézze fiam, itt van öt korona. Majd visszaadja, ha lesz pénze. Igen?

— nem is sokára visszaadom tanár úrnak! Köszönöm szépen!

— nincs mit fiam, nincs mit!

Joákim egyetlen ugrással ment az osztályba és alig várta, hogy tízórát csöngessenek: leszaladt az iskolaszolgához, ahol egyszerre hat zsemlyét vett, a többi pénzt pedig eltette. Molnárnak intett, hogy kapott pénzt. Molnár cédulát írt neki óra alatt:

— ugye mondtam, hogy ad, csak kérni kell. Az öreg jó ember!

Joákim hazafelé menet azon gondolkozott, hogy mikor és hogyan fizeti vissza ezt a kölcsönt? Biztosan tudta, hogy visszafizeti, mert becsületét játszáná el, aminthogy a többiek

is visszafizették az apró kölcsönöket, mert ők is elvesztették volna becsületüket, amelyre oly büszke a fiatal gyerek.

Joákim, meg a többi fiú ott ültek a játéktéren és nézték a válogatott mérkőzést: izgultak és kiáltoztak, örültek és aggódtak. A közönség is olyan volt, mint a gyerekek: az is izgult és aggódott, meg örült. A kerítés mellett dúslombú májfák álltak, a pálya zöld gyepe szinte elveszett a friss meszelés.

A szünetben a bejáratnál feltűnt a latin tanár. Merev nyakkal jött, esernyőjét méltóságteljesen vitte kezében. Fekete ruhában, fekete kabátban volt. Ráncolt homlokkal nézett széjjel a pályán, majd a közönség sorai közé ment.

Joákim és társai észrevették és riadtan akartak menekülni, de nem lehetett.

A tanár észre vette őket, éppen feljűk tartott.

— hát maguk? Mit keresnek itt? Maguk már felnőttek? Holnap reggel kérem feleltetek és aki nem tudja majd leckéjét: irgalmatlanul elbuktatom!

A gyerekek szétrebbenve szaladtak haza a pályáról és átnézték a leckét. Joákim is hazaszaladt és tanulni kezdett, de nem tudott. Rukóné megkérdezte, hogy hol volt délután?

— meccsen voltunk, ma bajnoki mérkőzés volt, de a latin tanár hazakergetett. Minek jön ki olyan ember a pályára?

— jót akar az. Azt akarja, hogy magukból tisztességes emberek legyenek.

— igen, de nem úgy lesz az emberből tisztességes ember, ahogy ő kiabál az osztályban.

— mindég a tanárt szidják, pedig mindég a tanuló a hibás.

— nem egészen Rukóné. Van egy tanárunk, az öreg görög tanár, nálunk most történelmet tanít, az jó ember, de annál tudunk is. Az nem kiabál, nem szid össze és mégis tanulunk nála.

Másnap reggel a latin tanár vésztojósló csendben foglalta el katedráját és tíz-tizenkét nevet hadart el. Aki nem hallotta, hogy az ő nevét is mondta, az már is maradhatott a helyén, az négyest kapott.

— na, hát ezek azok a híres sportolók. Halljuk kérem, hogy mit tanultak? Molnár, mutassa a készülését.

— tessék.

— hm. Fordítson!

Molnár fordított.

— deklináljon.

Az is megvolt, a konjugálás is ment, a kifejezések is mentek, hát csak várták, hogy mivel zavarja majd a helyére.

— a mai leckében mi a legutolsó szó?

— ?

— na, nem tudja? Látszik, hogy gondatlanul készült. Mehet a helyére és a többiek is mehetnek a helyükre. Gondatlanság kérem, gondatlanság. Meccselni, azt igen, de tanulni, azt nem. Barna Joákim! Na kérem lássuk! — Joákim fordított, szavakat magyarázott, ragozott, tudta a legutolsó szót, kívülről is tudta a leckét. A tanár megenyhült és nem kergette helyére, de nem is dicsérte meg egy szóval sem.

— elég, menjen a helyére. Vegyék elő könyvüket. Fel lesz adva...

Joákimnak egyre erősebben az motoszkált fejében, hogy honnan kerítse elő a pénzt a jó öreg tanárnak?

Reménytelenül gondolt arra, hogy vége lesz becsületének, soha többet nem kerülhet szeme elé és soha többet nem áll vele szóba a legjobb tanár és ezentúl szó sem lehet róla, hogy valamilyen kölcsönt is kapjon tőle.

Leverten járkált a buja nyári estéken és öt koronáról álmódott, amellyel mindent megmenthetne. Otthon megnézte ruháit: hátha azokból adhatna el egy darabot? Könyveit is átnézte, de se jegyzet, se könyv nem volt nála fölösleges. Rupkóné? Nem mert tőle kérni, mert akkor azt édesapjának kellene megadni.

Álmatlanul hevert. Egyetlen mondat feszegette homlokát: — honnan kerítsem elő az öt koronát?

Pedig meg kell adnom, mert másképpen nem megyek a szeme elé.

Nehezen mult el egy hét és még mindig nem tudta megadni a kölcsönt. Molnár egyszer mondta neki, hogy egy-két héten belül eddig még mindenki megadta a kölcsönt. Joákimot is bántotta a dolog, mert több, mint egy hete, hogy pénzt kapott.

Az alacsony tanár nyugtalanul tanított, egyre mérgesebb volt, de az osztály csak jeges hallgatással felelt a mérges kitérőkre. Közelgett az év vége. A munka felduzzadt, de a diákok egykedvűen sétáltak a párás estékben.

Joákim is kint sétált. Nem ment a kis lány háza felé, céltalanul járkált az aszfalton. A város szélén valaki megszólította őt: az alacsony tanár volt, aki egy nővel sétált.

— mit csinálsz?

— sétálok tanár úr kérem.

— holnap jelentkezz nálam tíz órakor!

— igenis tanár úr!...

Joákim azt hitte, hogy valaki beárulta őt, vagy ez az esti séta a bűn, de nem törődött vele: ez volt az iskola: örökös rettegés, elégedetlenség, örökös mosolytalanság. Feszesen ülni, feszesen figyelni, feszesen járni, nem beszélni, nem nevetni, nem örülni: szépen kell viselkedni!

Másnap tíz órakor jelentkezett.

— mit csináltál? — kérdezte tőle Molnár.

— semmit se csináltam. Sétáltam, ő is sétált egy nővel, megállított, hogy jelentkezsem nála.

— lesz most neked! Hallottam, hogy a felsősöknél micso-da lármát csinált!

— bánom is én! Nem csináltam semmit, nekem hagyjon békém!

Az alacsony tanár idegesen fejezte be az órát. Joákim már várta őt a folyosón és jelentkezett.

— ja, igen, tudom, tudom. Gyere csak...

Lementek a lépcsőn, a tanár útközben is beszélt:

— ráérsz most? Most nem vagy bejáró?

— nem, most itt lakom a városban. Rupkónénál.

— hányasod volt latinból?

— egyesem, de lehet, hogy év végére kettest kapok, mert sokat hiányoztam. Javítani akarok.

— no, hát év végén is egyest kapsz, de most nem erről van szó. Arról van szó, hogy van-e egy kis időd. Egy lánykát kellene ezekben a hetekben tanítani. Év végén vizsgázní fog. Szívesen tanítanád őt? Ma délután menj el, ott lakik most az X uccában, csengess be, mondd, hogy x. y. kisaszszonyt keresed, eljöttél latin órát adni. Jó? Vegyéték át mindazt, amit ebben az évben tanultatok, magyarázd el a fordítást, preparálj, szóval tudod.

Joákim azt sem tudta, hogy mit szóljon. Sapkáját forgatta, majd egyre erősebben nézett a tanár arcába. Láta gallérját, látta, amint ádámcsutkája fel-le szaladgál, látta, hogy zsebkezdője milyen szépen össze van hajtogatva a külső díszsebben.

— igen, még ma délután elmegyek...

— no jó, hát szépen. Kérdezd meg, hogy mit fizetnek. Amit adnak, fogadd el, ne követelődz!

— nem tanár úr kérem, dehogy!...

Délután Joákim elővette latin nyelvtankönyvét, elővette Ovidiust, Sallustiust, előkereste az összes szótárakat, fordítást és elment órát adni.

Füledt nyári délután volt, az égen a felhők megálltak. A városban az aszfalt gőzölni kezdett. Az ucca kövein a meztlábás gyerekek sietve mentek, mert a forró kövek talpaikba martak.

A város széle felé bokrok, fák hajoltak ki a házak udva-raiból. Az utolsó uccában pedig már szegényes szerhás házak is voltak. Az egyik uccában, a sarkon régi, oszlopos-elejű, görögmintájú ház állt. Ide ment Joákim. Becsengetett, de jó ideig várt, amíg egy öreg asszony kinyitotta az ajtót és megkérdezte, hogy kit keres.

— a kisasszonyt keresem, latint fogunk tanulni. — Az öregasszony nagyot hallott. Erősen odahajolt Joákimhoz.

— kit? Minek?

— a kisasszonyt! — kiáltotta Joákim. Latin!

— ja, igen tessék, tessék — engedte őt az öreg asszony. Hüvös tornácon állt, mindjárt az ajtó előtt virágágyak voltak és azután az egész udvar, az egész kert egyetlen virágrengeteg volt. Szélesen terpeszkedett ez a ház: a szomszédok messze voltak, mindenhol csak virág illatozott, a bokrok között, a gyümölcsfák között pedig felhősen zúgtak a méhecskék.

Az öregasszony bement a szobába. A folyosóról lehetett látni, hogy a zsalugáterek le vannak engedve, lehetett érezni, hogy a szobákból hideg levegő ömlik ki. Egy gyenge szemű lompos kutya jött ki először. Megállt. a levegőbe tartotta orrát, észrevette, hogy idegen áll ott, megszagolta Joákimot de nem is ugatott. Barátságosan járta körül a gyereket.

Rövidesen az öregasszony is megjelent és csak annyit szólt Joákimnak:

— rögtön.

— igen — mondta rá gépiesen Joákim.

Egy ideig várt, azután az egyik ajtó zördült és álmos szemű, kócoshajú, pirosarcú kislány jött ki.

— jó napot kívánok — mondta Joákim.

— jónapot — fogadta őt a kislány — mi tetszik?

— a tanár úr küldött, hogy vegyük át a latint magával, mert nemsokára vizsgáznai fog. Mindent elhoztam magammal.

— ja? Igen, igen, — ébredezett a kislány. — Most mindjárt?

— rögtön, azért jöttem — erélyeskedett Joákim.

A kislány édesen elbiggyesztette száját, beszaladt, valamilyen jegyzetet hozott ki, azzal beszólt az öreg asszonynak:

— megyünk tanulni!

— ige-en, ige-en, — bólintgatott rá az öregasszony.

Azt se tudta Joákim, hogy ki ez a kislány, az meg azt se tudta, hogy ki ez a fiú? A kert széles fútján mentek, majd az egyik lugásban Joákim lesöpörte az asztalt, rárakta könyveit és megkérdezte a kislánytól:

— mit tanult eddig latinból?

A piros arcú leányka nem így gondolta, de azért csak felelt:

— nem sokat. Majd most megtudjuk, hogy eleget tanul-tam-e?

Azzal Joákim idegesen lapozni kezdett a könyvben, majd hirtelen abbahagyta, odafordult a kis leánykához:

— Barna Joákim vagyok, negyedikes tanuló. — És kezét nyújtotta.

— Irma a nevem — mondta csendesen a lány. — Joákim? Maga Joákim?

— igen, Barna Joákim.

— micsoda név az?

— hát — Joákim felhúzta vállait, megrázta őket, majd leengedte — olyan parasztnév. Nálunk sok Barna van, meg sok Joákim van.

— parasztnév. Hova való?

— ide nem messze, három állomás. — Először átvesszük a latin nyelvtant, jó? Azután majd fordítunk és legutoljára jól átvesszük a kifejezéseket, ahogyan mi is szoktuk, helyes?

— nekem mindegy — nevetett rá a kislány, de Joákim egyre kevesebbet mert ránézni, mert szép volt, haja most már szépen le volt fésülve. Fehér kezei voltak, valamilyen gyűrű is volt rajta, de egyik mutatójára kicsit tintás volt. Fehér ruhában volt, az ujjá rövidre volt bekötve, ahonnét két-két piros zsinór csüngött.

Joákim meg szélesarcú parasztyerek volt, szemöldökei szénfeketék voltak, szemei élesen csillogtak a nyári melegségben. Kezefejein az erek erősen ki voltak dűdörödve.

— hát akkor kezdjük!

Joákim kinyitotta a könyvet, a legelső olvasmányt felolvasta és elkezdte fordítani, majd a szavakat magyarázta, végül a kifejezéseket mondta el. Beszélt, beszélt, homlokán kövér cseppek ütöztek ki, szemével csak a könyvbe nézett és néha a kislányra, amikor megkérdezte:

— értette kisasszony kérem?

Irma csak nevetett:

— igen, értem.

— no, akkor tovább mehetünk, jó? Következik...

Irma most kezébe vette Joákim egyik jegyzetét és azt nézegette.

— várjon csak — szólt a fiúhoz — mi ez itt? Itt mért nem fejezte be a leckét? El akarom kérni az összes jegyzeteit. Lásza, most itt nem tudtam volna megérteni.

Joákim odanézett: valóban az a lecke nem volt befejezve.

— aha, már tudom, — mondta. — Azt az egy leckét nem írhattam le, mert nem volt világítónk. Mécses se volt, akkor volt, az, amikor még kenderolajat sem kaptunk. Azért nem fejezhettem be, de majd kipótolom.

— hagyja, csak kérdeztem — nevetett Irma.

— de, de, kijavítom.

Irma egy pillanatra elgondolkozott és nem tudta megérteni, hogy hogyan lehetett az, hogy nem volt világítójuk? Gazdag kislány volt, egyedül leküldték őt ide öreg rokonához, hogy amíg le nem vizsgázik, lakjon itt.

— és hogyhogy nem volt világítójuk? Gyertya sem volt? Petróleum se?

— semmi se volt kérem, semmi se!

— hát akkor hogyan világítottak? Későbbben hogyan írta le a többi leckét?

Joákimnak nehezére esett, hogy mindent elmondjon, de érezte, hogy a lány sarokbaszorította őt. Azon gondolkozott, hogy megmondja-e Gergely esetét? És ha elárulja őt? Akkor őt is elviszik a csendőrök. De Gergelynek is baja eshet, meg az ő édesapjának is, meg Gergely apjának is. Paraszt esze gyorsan előregondolt. De aztán érezte, hogy meg kell mondani az igazat. Csak nem fogja őt elárulni ez a lány.

— megmondom, hogy hogy volt — mondta csendesen Joákim, — de ígérje meg hogy senkinek sem mondja el, mondta csendesebben Joákim.

— ne féljen, én nem mondom el. — mosolygott a kislány.

— úgy volt kisasszony kérem, hogy faggyú sem volt a faluban, de a Gergely gyertyát lopott a sekrestyéből és két könyvért nekem is adott belőle, így tudtam a többit leírni, meg a mértani testeket is csak így tudtam összeragasztani, de ne mondja ezt el senkinek, mert akkor a csendőrök Gergelyt is, engemet is becsuknak, pedig úgy félek tőlük, mert már nálunk sokat jártak.

— mi miatt jártak?

Joákim rosszul érezte magát, nem akart felelni, de udvariasan mondta:

— nem mondja el kisasszony? Úgy félek... nem is ismerem magát és ezeket most elbeszélem itt. Nem mondja el?

— nem!

— becsület szavára?

— no hallja! — nevetett Irma.

— azért jártak nálunk, mert édesapám is lázadó volt, nálunk sokan lázadók és egyszer fegyvert, máskor buzát, harmadszor más valamit kerestek... No, folytatjuk?

— ugyan, hagyja — legyintett kezével Irma, mára elég volt.

— de... mégis... mit fogok mondani a tanár úrnak, hogy mit tanultunk?

— hát jó, fordítsunk még egy kicsit. Maga fordítsa, én majd hallgatom, jó?

— jó.

Joákim fordított, magyarázott, Irma most felkelt, egészen odahajolt Joákimhoz és hallgatta, hogy hogyan beszél a fiú. Eres kezefejeit nézte, meg feketére sült nyakát, szénfekete szemöldökét, amint fel-leugrált olajos bőrén.

Néha a szellő Joákim arcához csapta Irma haját, elsímította és tovább fordított. Irma egyre közelebb hajolt Joákimhoz. Az meg csak beszélt, beszélt, fordított és izzadt.

— no. Idáig lefordítottam. Ismeri a szavakat? Holnap majd folytatjuk. Hány órákor jöjjenek? Igaz, még azt is üzeneteli a tanár úr, hogy a pénzzel úgy lesz, hogy amit fognak fizetni, az lesz a fizetségem, én semmit se kérek!

— semmit se?

— semmit se!

Irma erre megcsókolta Joákim fekete arcát.

Joákim is akart valamit mondani, de már jött az öregasszony. Másnap is elment Joákim, megint csak a kertben tanultak és fordítottak. Joákim hagyta, hogy Irma keresse ki a szavakat, ő csak ellenőrizte a fordítást.

— eddig jól ment. Még jöjjenek el?

— okvetlen — mondta neki a leány. — Okvetlen gyere el! — Joákimot meglepte, hogy Irma tegezni kezdte őt. A tegnapi kislányos csók egészen felkavarta, most figyelt, hogy hogyan is lesz tovább?

— nagyon meleg van — mondta a leány — gyerünk sétálni, vagy menjünk a hűsre, itt megfőlnék.

— nem bánom, mehetünk — mondta Joákim.

— gyerünk be!

— helyes, gyerünk be.

A szobák hűvösek voltak. Joákim alig látott, mert a zsalu-gáterek le voltak engedve. A szalonban zongora állt. Oldalt hatalmas üveges vitrin volt. Mindenhol volt egy-egy régiség. Joákim mohón nézett meg mindent. Irma lerakta könyveit és fordított, meg nyelvtant hadart.

— mára is elég — csapta össze könyveit Irma. — Majd holnap, külömben már így is mehetnék vizgázni, mert valamit otthon is tanultam. De úgy is átengednek engemet, ha nem is fogok olyan nagyon egyesre feleni, igaz Joákim?

— nem igaz! Ha nem fog tudni kisasszony, akkor nem fogják átengedni. Igazság, igazság!

— hajjé! — nevetett Irma, — legyen nyugodt, átengednek!

— lehet, de tanulni kell, nem?

— no, hagyjuk ezt, beszéljen másról. Beszélj másról, — egészítette ki.

— miről beszélhetnék én a kisasszonynak?

— számár, ne mondd, hogy kisasszony, mondd, hogy Irma, nos kész!

— miről beszéljek Irmának?

— amiről akarsz!
— semmi sem jut eszembe — pirult Joákim.
— hol vetted ezt a szép papírt, amivel könyvedet becsomagoltad? Ilyen narancsszínű papírt még nem is láttam. Hol vetted?

— itt vettem az üzletben.

— nem igaz, itt nem is lehet ilyet kapni. Hol vetted?

Joákim idegesen ült helyén és szeretett volna hazamenni. Az a narancsszínű papír is a 67-es vonat vagonjaiból volt.

— no, megyek haza. Majd holnap folytatjuk.

— hol vetted a papírt, mert én is szeretnék olyant venni.

— nem mondhatom meg, mert becsuknának érte!

— csak mondd meg egész bátran. Én nem vagyok spicli!

Joákim elmondta, hogy hogyan raboltak ki az egész vonatot, ő is ott volt és vitt, amit csak látott, mert édesapja is, meg az egész falu népe bízta őt erre. De mindenki vitt, amit ért. Ha valakit be fognak csukni, akkor az egész falut be kell majd csukni. Egyre nyugtalanabban beszélt, hogyhát ő nem tehet róla és hogy Irma sehol ne szóljon, mert édesapja bajba kerülne, pedig egyszer már ott állt a falnál, fejbe akarták lőni. Ha ez is kitudódna, akkor nagy baj lenne a faluban.

— ne félj, nem vagyok spicli, mit félsz annyira? Talán spiclik vannak az osztályban?

— igen, ketten is vannak, azok mindent bemondnak a tanároknak.

— és mért nem rugjátok ki őket? Miért türitek meg?

— nem rughatjuk ki, ők is gimnazisták!

— no, majd ha bemegyek vizsgázni, majd én megtudom, hogy ki ott a spicli és majd én megmondom neki a magamét.

— te sem tudod, hogy ki az.

— majd kikutatom!

Így beszélgettek, amikor az öregasszony jött. Kávét hozott és Joákim is megitta a magáét. Mikor az utolsó falatotkat nyelte, Irma kiszaladt, behozta kis pénztárcáját és megkérdezte, hogy mivel tartozik, mert édesapja azt mondta, hogy ha valaki segít neki, azt rendszeren fizesse ki.

— mivel tartozunk?

— én nem kérek semmit, a tanár úr is megharagudna. Azt mondta, hogy az lesz az enyém, amit kapok.

— tessék húsz korona, elég lesz?

— köszönöm szépen, elég, nagyon elég. Holnap is eljövök.

— várom!

Joákim hazament. Húsz koronát kapott, ebből már megadhatja a görög tanár öt koronáját, a többit meg elköltheti,

vagy félre teheti. Másnap megvárta a görög tanárt, zsebében volt az öt korona.

— tanár úr kérem...

— tessék fiam, tessék, óhajt valamit?

— ne tessék haragudni...

— dehogy dehogy haragszom — vágott szavába a tanár

— szüksége van édes fiam egy kis pénzre?

— meg akarom adni tartozásomat.

— milyen tartozását? Hiszen nem tartozik.

— de igen, a multkor kértem kölcsön, most megadom, mert egy kislányt tanítottam és húsz koronát kaptam. Tessék és nagyon szépen köszönöm. És ne tessék haragudni, hogy előbb nem tudtam megadni. Mindenki azt mondta, hogy a tanár úr kölcsönét egy héten belül vissza szokták adni, ez diákbecsület... én későbben tudtam megadni. Ne tessék haragudni!

— ó édes fiam, dehogy haragszom, dehogy!

Tiszta és könnyű lett Joákim szíve, megadta a tartozást. Irma csókja még most is eszébejutott és egyre nyugtalanabbul mozgott az illatos nyári estékben.

A városka uccáin feltűntek az első, rozstot hordó kocsik. A folyó partja hangos volt, a kertek aljában vadgalambok búgtak. Messze a májfák törzse nem is látszott: egyetlen lomb volt minden. Az uccán fehérruhás lányok sétáltak, jó szag volt a levegőben és a városi villanyfények is mintha ragyogóbbak lettek volna. Joákim lassan hazakészülődött: könyveit összekötötte, csak a legfontosabbakat hagyta elő. Rupkóné észrevette, hogy Joákim nyugtalanabb lett, de nem is gondolta, hogy mi minden történik a gyerek belső életében.

Joákim örült a világos hajnaloknak, mert egész télen át vakoskodott otthon, örült a tiszta levegőnek, ami az ő szegényes parasztházukból hiányzott. Örült életének: most vette észre magát, most rezzent meg benne valami, amit szerelemnek, ébredő életnek neveznek, ami egyetlen egyszer történik, ami a legelső kincse az embernek.

A szorgalmas latin-tanulásért ajándékkönyvet kapott, de jobban érdekelte az, hogy bejön-e Irma, látják-e egymást? Csak egy pillanatra jutott eszébe, mert egy hete, hogy a hazamenetellel volt eltelve.

Kiosztották a bizonyítványt, minden tanár elmondta a maga buzdító, korholó beszédjét, mindenki megfenyegette a diákokat: hogy még ez egyszer átengedték a gyöngébbeket, de jövőre irgalom nélkül elbuktatják őket.

Joákim valamilyen vászon kendőbe kötötte két ingét, zsebkendőit és ott gyalogolt a poros országúton. Irma, az osztálytársak, a tanárok, mind, mind eltűntek mellőle, csak

a görög tanár alakja ment vele. Tudta, érezte Joákim, hogy az az ember tettel mutatta meg, hogy milyen az igazi ember. Nem is gondolt rá, hogy ezekben a háborus időkben valaki, aki még hozzá tanár, adjon.

Faluja lázas munkával fogadta. Az emberek vászongatyában jártak, rozstól káréztak köteleknek. A széles határban gyerekek legeltették a teheneket, az árkok szélein kecskék szaladgáltak, néha felsírt egy kis gida hangja.

Az udvar piszkos volt. Édesanyja éppen a kacsákat etette, édesapja kint volt a határban. Por kavargott a levegőben. Joákim fáradtan tette le testét.

— itthon vagyok édesanyám. Pénzt is hoztam: tizenöt koronát kerestem, meg jutalomkönyvet is kaptam, mert jól tudtam a latint. Van valami ennivaló?

— van fiam, van. Örülök, örülök neked! Tessék, tessék, egyél!

Joákim édesanyja röpködő örömmel behozta az árpake-nyeret, amely apró darabkákra törve feküdt az asztalon.

*

— Tedd el a pénzedet — mondta Barna Illés fiának — örülök, hogy már kerestél, azután végy fel valamilyen rossz nadrágot, húzz papucsot és kimegyünk aratni.

Joákim rossz nadrágot húzott, vállára vette a gereblyét és kiment aratni. A rozs kalásza mereven legörbült: érett volt. Barna Illés lerakta szerszámját, a korszót leásta a földbe, megköszöri a kaszáját és belevágott a rozsba.

Az első rend ledőlt: Joákim markot szedett és kötelek rakta a gabonát. Egyre erősebben sütött a nap, testében felfakadtak az izzadság-források, teste loncsos lett. Szó nélkül ment a munka: aratáskor nem lehet beszélgetni.

Barna Illés néhanéha azért odaszólt fiához:

— jövőre hogyan leszel a tanulással? Megint ott maradsz? Nem tudom, hogy vihetünk-e be valamit is, mert nagyon erősen rekvirálnak.

— szeretnék ottmaradni, de ha nem bírnak fizetni, akkor nem járok tovább. Valami csak lesz velem.

Apa és fia magukban folytatták tovább a beszélgetést. A föld tulsó végén ebédeltek, a széles urasági álián. Meszsziről odapiroslott az urasági major. A táblák fölött a laposokból felpárázó vizek lebegtek. Kővér agacsbokor alatt ebédeltek. Sűrű pázsit verte fel a talajt, a nagyobb fákról lehulló levelek megtrágyázták a földet: az új hajtások kövéren bújnak elő a földből, héjuk szinte elrepedt a kövérségtől. Ebéd után egy órás hujja követekzett. Barna Illés hanyatt feküdt, szemére vetette kötényt és a szellős úton csakhamar elaludt. Joákim egy darabig ott hevert mellette:

most jutott eszébe, hogy délelőtt szolt édesapja, hogyha elfogy a rozskötél, menjen haza, szóljon a szomszéd fiatal-asszonynak, az majd átugrik és segít kötelet csavarni.

Joákim hazaindult. átment a szomszédba. Fialat menyecske fogadta őt. Egy szoknya volt rajta, barna vászoningének rövid ujja volt.

— lenne szíves átjönni néhány kötelet csavarni? Édesapám kint maradt a földön.

— van zsuptok?

— még tavalyról maradt valami. Nem kell sok kötél.

— mindjárt átmegeyek.

Joákim kiment a sopába, előszedte a tavalyi zsuppot, megöntözte, majd széjjelrázva köteleket kezdett csavarni.

Nemsokára Borbál is átjött. Egyenesen a sopába ment, neki fogott a kötélcsavarásnak.

— mikor jöttél haza?

— nincs is egy hete, hogy itthon vagyok — mondta Joákim.

— hol jobb: itthon, vagy a városban?

— hamarosan nem tudnék dönten.

Borbál hónalja is vizes lett a zsupp nedvességétől, gyakran megállt, hogy megtörölje. Ilyenkor kezét feltartotta. Joákim látta, Ideges hullám szaladt végig rajta. Borbál kemény mellei szabadon játszottak a vászoning alatt. Joákim ezt is látta és forróság ömlött széjjel testében.

— készen vagyunk — mondta Borbál — ennyi kötél már elég is lesz.

Leült a fonnyadt sűrűkórón és körmét kezdte feszegetni.

— valamitől behasadt, most úgy fáj ez itt nekem — mondta.

Joákim látta, hogy egyik lábát felhúzza. Fehér combja elővillant.

Borbál észrevette és szoknyáját megigazította, de már késő volt.

Joákim is melléült, átfogta nyakát és megcsókolta Borbált.

— juj, de csiklandós vagy — mondta nevetve Borbál, de csak tovább feszegette körmét. Joákim erősebben átfogta az asszonyt, aki nevetve védekezett, de a gyerek vadul hadonászott: keresett, feszegetett.

— nem szabad... Joákimka, nem szabad... ne... no ne bántson...

— de, de... no... egy kicsit. Megcsókolom.

— azt igen, de mást nem szabad...

Acélos kezével átfogta az asszonyt és nem engedte felkelni. Borbál egy darabig könnyen vette a dolgot, de mikor

látta, hogy a fiú nem enged, abbahagyta körme szaggatását.

— mi van veled Joákim, hogy ilyen tüzes vagy? Már ismered a nőket?

— nem, még nem ismerem — kapkodta a szavakat Joákim.

Még mindig ölelte az asszonyt. Borbál egy pillanatra elgondolkozott, aztán odasúgta Joákimnak:

— hajtsd be a sopajátót...

Joákim felkelt és behajtott a sopajátót. A másik szomszédban a csépek csattogása hallatszott. Néha egy darázs erősen muzsikált a levegőben. A szederfa lustán porosodott a napon: lihegő kacsák bugyorászták alatta a pocsolját.

Amint Joákim kilépett a sopából, izzadt homlokát hideg szellő csapta meg. Lázás teste nyugtalanul tűzelt a száraz szérű közepén. Borbál visszazaladt, Joákim odament a vályuhoz és a hideg vizet homlokára locsolta. Arcán, mellén, egész testén végighűsített a víz, de a belső zakatolást, a belső forráságot nem lohasztotta.

Késő délután kivitte a köteleket és tovább aratott.

Izmaiban lassan dolgozni kezdett az izomláz és egész teste fájó tárgy lett. Csillagfénynél kötöztek és keleten már feljött a hold, mikor hazaértek. Joákim egyenesen a sopába ment, hogy ott fekszik le.

— ma nem megyek be aludni, mert meleg van.

— ahogy akarod — mondta neki apja — de azért vidd ki a lópokrócot, mert hajnalban hideg lehet.

Az első szerelem, az első asszony elért Joákimhoz. A fonnyadt sűrűkórón mintha érezte volna Borbál illatát, a sofa mintha Irmáék szalonja lett volna. És érezte, hogy Borbál is megcsókolta arcát, érezte hajának érintését.

Joákim ébren aludt. Néha egy eltévedt denevér kínlódott a gerendák között, ahonnét a pókok ketyegése hallatszott.

Tisztaszemű csillagok nyíltak az égen: fehér fejükkel olyanok voltak, mintha szétterült fehér őszirózsák lettek volna.

A fiú teste sötéten hevert a sopában. Mégis: tiszta volt az a test, most nyíltak belőle a fehér virágok, most csaptak ki belőle a legpirosabb lángok.

Lupuj kutya feküdt mellette. Néha kifutott és megugatta a kerítésen kúszó fekete macskát. A csönd, a fáradtság minden élő dolgot elnyomott: Joákim is elaludt. Reggel nyugodtabb testtel, tisztább homlokkal ébredt. A szegény parasztszérűn a nap nevetett, a melegség körülfonta a testeket, szederfák, szűk udvarok, madárfészkek megzendültek és új dalt kezdtek.

AZ IGAZSÁG SZÁJA.

Gyermekkori szellemi pirkadásunk első, hivatalosan bemutatott nagybetűs ismerőse az Igazság volt. Jelentőségét még nem ismertük tisztán, de rettenetesen tiszteltük. Sokat hallottuk, hogy minden gondolatunk, cselekedetünk alapja egyedül csak Ő lehet. Erősen hittünk benne és később az első szótárkezelésnél az I-betű koronázatlan királyának tekintettük.

Gondolati bukdácsolásaink között ugyan erős kételkedésre buzdított a közmondások egyike-másika. Píllanatokra komolyan zavarba jöttünk, ha ilyesmit hallottunk, hogy: „Szólj igazat és betörök a fejed!”

Így azután titokban kacérkodni kezdtünk a Hazugsággal. A szótár is igazolt minket, mert egy ponttal előnyt adott a H-betűnek. A Hazugság eleinte gyengébb volt az Igazságnál s a „Veritas vincit” mint hatásos plakátszólam, lángoló betűkkel lobogott lelkiismeretünk előtt, de mikor párharcra került a sor, a Hazugság sokszor igen ravasz fondorlatokkal húzott ki minket a csávából.

A Hazugsággal elsősorban a Nagyoknál találkoztunk. A Nagyoknál, akik az Igazságot hirdették.

Öt-hétéves korunkban pl. rájöttünk arra, hogy a bekonferált angyalkák helyett a szülők, vagy a rokonok díszítik a várvavárt karácsonyfát. A Mikulást viszont a szobalány helyettesítette, de a szakál rosszul ragadt s Marlene Dietrich-szerű hangok még nem voltak divatban s így minden kiderült. Az Igazság még küzdött s elfogható magyarázatokat keresett.

A gólya-kérdésnél viszont határozott vereséget szenvedett. Súlyosságával nem találta meg a kellő módot, mellyel megfelelően feltárhatta volna a születés örök, izgató problémáját. A gólya repült házról-házra és érthetetlen könnyedséggel cipelte az arány-

lag nehéz és sokszor nem kívánt pólyásokat. Állítólag egy nagy tóból halászta ki őket. Egy addig ismeretlen, kövér, táskás hölgy s az anya véletlenül otthon voltak. Mi rettenetesen izgultunk és szerettük volna látni a gólyát, amint hosszú csőrével bekopogtat az ablakon, de azzal ijesztgettek minket, hogy fülöncsip és visszavisz a tóba.

Nevelőink rádöbrentek, hogy kicsit elsiették az Igazság bemutatását. Az iskolában azután megindult a Hazugság lavínája, — kezdve a megcenzurázott klasszikusoktól, a történelmen át, — egészen az erkölcstanig. Az Igazságnak már csak egyetlen terepe maradt: a matematika. A kétszer kettő négy. Iránytűnket ezzel a száraz alappal fordították a filozófia felé is.

Az iskola felelőtlenül hirdette: „Jóknak, nemeseknek, igazaknak kell lennünk, hogy helyünket méltóképpen állhassuk meg az életben!”

Az iskola megbukott! Mert, amint kikerültünk, visszajáról láttuk meg a világot. Az illetan lecsiszolta könyökünket, kinyitotta dacos, gyerekes öklünket s mi ott álltunk a kétszer kettő négygel, a csonka klasszikusokkal és sután, bután kerestük azt a helyet, melyet nekünk méltóképen kell majd betöltenünk. De mire mi „éretten”, kezünkben az Igazság pallosával jelentkeztünk, kiséült, hogy hely, az aztán nincs, igazán nincs s hogy a lángoló pallos helyett — könyökre van szükség.

Megismerkedtünk a filozófia különböző megnyilvánulásaival, a politikával s az — izmusok mindenféle fajtájával, melyek állítólag mind-mind a Nagybetűs Igazság szolgálatában állanak, — és rájöttünk arra, hogy pro és kontra vélemények, elvek — egyaránt kisajátíthatják az Igazságot és, hogy akár jobbra, akár balra nézünk, — mindenütt ott találjuk. Pedig úgy tudtuk, hogy valahol a középben kellene lennie, keményen, eltántoríthatatlanul, iszuverénül. Ehelyett azt láttuk, hogy zsebben hordható, mindig kéznél levő,

egyéni ízlés szerint alakítható játékszer, árucikk lett belőle, melyet azonban négy szemközt sem szabad túlkomolyan venni.

Az Igazság dossziékban hever az ideák mellett. Naponta kiválaszthatjuk a reggeli öltözködésünkénél, hangulatunk, napi programunk, ruhánk színe szerint a legmegfelelőbbet. A politikus, a filozófus, a művész, a diktátor, a szocialista, a kapitalista, a divathölgy, a férj, a feleség: mind, mind epiteton ornansnak használja s gondosan szavalja el a maga alkalmi igazságait.

Az Igazság csődbe került. Kicsike betűs lett s nem maradt más hátra, mint a dicsstelen visszavonulás. A konkurrencia átvette a céget s egyezséget ajánlott fel. Diktálta a föltételeit. A cég régen bevált, hangzatos neve megmarad, — de a Hazugság szállítja az olcsón beszerezhető, testhezálló árút. Minden gyanú elhárítása végett a Hazugságot ünnepi pompával látószólag eltemetik, hogy annál hatásosabb legyen a szerepcsere.

Tehát kimult a Hazugság. Ma mindenkinek mindenkiben igaza van: ha öl, gyilkol, — ha születik, ha meghal, — ha kér, ha megtagad, — ha csal, ha lop, — igaza van; mert... nagy az emberfölösleg, mert kevés az ember, mert kell a pénz, mert érdemes így is élni, mert nem érdemes így nyomorultul vegetálni, mert végre is egyszer már igazán kapni is kell valakitől valamit, mert minek adjak, hiszen nekem sem ad senki... és különben is szociális világrendben élünk, hol mindent nagyszerűen elrendeztek, vagy a közeljövőben rendezni fognak... és így tovább.

Ünnepélyes alkalmakkor tehát nyugodtan elkérhetjük a római Santa Maria in Cosmedin templom előcsarnokában levő, nyitott szájú antik álarcot, melyet a régi rómaiak ideje óta „az Igazság szájá”nak neveznek. A rómaiak szerették a teátrális jeleneteket. Ötletességük túlszárnyalta Reinhardt legzsensialisabb rende-

zését is. Hideg, tisztafejű jogállam volt a római birodalom s talán éppen ezért tudta, hogy népének szimbólumokra, mithikus megnyilatkozásokra van szüksége. A nép naiv, — hisz az istenek igazságszolgáltatásában, földöntúli erejében. A szkeptikus, fölvilágosult vezetők tehát a Justizmordokat is megfelelő, elfogadható formában hajtották végre. Kitették a nép elé a vasfogú „Igazság száját” s az esküre elővezetett ember csuklóig belédugta a kezét. Ha igazat szólt, akkor sértetlenül maradt, ha hazugságával megbántotta Justitiát, a vasfogak nyomorékká morzsolták. A gépezet valószínűleg pontosan működött s nem várta be az istenek haragját. Elég volt a bírák diszkrét szempillantása — s az alkalmatlan ember megbélyegzetten került ki a próbatételből. A nép felkorbácsolt igazságérzete aztán elvégezte a többit.

A gépezet azóta elromlott... Az „Igazság szája” foghíjasan mered az elfajzott utókorra. Ő sem veszi többé komolyan a feladatát. Tudja, hogy kiment a divatból. Más idők, más eszközök... Fogatlan oroszlán lett.

... Ha valaki arra jár és a tradíció kedvéért esküvel akarná bizonyítani állítását, — ma már nyugodtan bedughatja karját az „Igazság szájá”-ba. Mikor ott jártam, láttam, hogy egy gazdag, nős politikus bátran turkált benne. Sértetlenül, hanyag eleganciával húzta ki kezét az „Igazság szájá”ból.

SZIJJ FERENC:

AZ ÖTÖDIK GYERMEK

Nemes ásvai Jókay József hites ügyvéd, nemes Komárom vármegye tiszti vicefiskusa kilépett Fazekas János uram portájáról, melyet immár nyolc esztendeje bérel, a Vármegye utcára és gyors lépésekkel megindult a megyeháza felé.

De nem ment egészen a megyeházáig, hanem a Szt.-Háromság klostrommal szemben levő utcába tért be. Innét egy szűk közön áthaladva és a Rácz utcát keresztezve a Rév utcába jutott, mely már a Dunához vezet.

Szép májusi délután volt, kis szellő nyargalt végig a Dunaparton, de Jókay uram nem igen törődött vele s a rozzant, lábas fahídon áthaladva, nekivágott a szigetbe vezető útnak.

Meg kellett már néznie a két szigeti kertjét, oda igyekezett. Néhány napja, hogy az árvíz lement, háttha meg lehetne száraz lábbal járni a kerteket?

A víznek nyoma sincs már, a föld is eléggé felszáradt a májusi nap sugaraitól, hanem azért a kertek bizony elég szomorú látványt nyújtanak. Minden telí van iszappal, amit a Duna lefutó vize bőven rakott le. A szépen fejlődő almafák, ringlották törzsét egészen a koronáig fehérre füstötte az iszap, a ribiszke és egres bokrok meg alig hogy kilátszanak belőle. Az élő-szőnyekerítés mellett szinte halmokba gyűlt a sok szemét, galy és nádtörök, sásból, moszatból és iszaptól összekevert hordalék.

Körülbelül egyforma volt mind a két kertnek a képe, de az alsó kert, mely a főút mellett, az első keresztút közelében volt, mégis többet szenvedett, mint a felső. Az alsó volt a díszesebb, azért ezen jobban meglátzott a pusztítás. A léckerítés kidőlt egy darabon, a pázsitot egészen elfödte az iszap, a középső út két

oldalán lugosnak készülő szőlővesszők mind megkúszálva, kötelékeikről leszaggatva, megtöredezve feküdtek az iszapos földön s az út végén álló kis házat is megrongálta egyesült erővel a szél meg a hullám. Az egyik ablak zsaluját letörte s néhány oldaldeszkát is kinyomott helyéből a víz, a kis házikó északi sarkán pedig úgy alámosta az oszlopperendát, hogy az egészen meglazult.

Jókay uramat nagyon elkedvtelenítette ez a látvány. Visszagondolt a kárbaveszettnek látszó sok vesződségre és úgy érezte, hogy mégis elhibázták ezt a kertvételt. Mikor négy évvel ezelőtt, 1819-ben a város kicellázta ezt a senki szigetének látszó limbust, fűzes, rekettyés vadont, mindenki sietett ott kertnek való területet vásárolni. Ez volt a divat. Ők is vettek két darabot, több mint fél magyar hold mindenik, 110 forint volt az ára az egyiknek, 105 forint a másiknak. Lám mennyi pénzt belefektettek már a megvételbe is, hát még a rendbehozás, beültetés mennyi pénzt elnyelt!

Szerencse, hogy akkor volt annyi készpénzük. Nem az ügyvédkedésből ugyan, mert annak jövedelméből elég volt megélni. Hanem akkortájtban kapott 1250 forintot hozományképen. Mert akkor nem előre kérték és adták a hozományt, hanem amikor már meggyőződhetek arról, hogy a vő megérdemli. Özv. Pulay Dávidné asszony is bizony csak a leánya házasságának nyolcadik esztendejében adta ki a hozományt.

Hanem az a pénz elfogyott azóta. Hiszen drága az élet a városban, sok pénz kell a családra is. Négy gyermek született már, kettő el is halt közülök. Az életben levők meg növekednek. Károly már tíz éves, Eszterke nyolcadik évében van, mindig többbe és többbe kerülnek. Nem lesz kárbavesztett pénz, amit rájuk fordítanak. Hanem ezek a kertek bizony olyanok, mint a rossz gyermekek, sose adják vissza még a kamatját

sem annak a sok pénznek és munkának, amit beléjük ölt a gazdájuk.

Ime, négy év óta dolgoznak már velök és még sincs semmi láttatja. Minden évben végigmossa a Duna az egész szigetet. Nem érdemes itt szőlőlugost csinálni, virágokat s dísznövényeket ültetni, nem való ez a hely másra, csak pulutyka, meg salátatermesztésre.

Jókay uram arra az elhatározásra jutott, hogy eladja a kerteket, mielőtt újabb költséget vetne beléjük. Nem is az ő kívánsága volt a kert, hanem a feleségéé. Neki inkább óhajta lett volna házat szerezni. A saját ház adja az igazi otthont.

Csakhogy ez nem megy ám olyan könnyen. A jó helyen levő, jó karban álló házat senkisép adja ki a kezéből s a fiak, lányok is megosztognak rajta szépen a szülők halálakor. Amit könnyen eresztenek idegen kézre, az meg neki nem kedvére való. Az ősi ház ott a Kaytorutcában, amit még az ősapa, az első nemes Jókay szerzett, az özvegy kezén maradt s az osztozkodásnál a második férj, Kazay András javára esett, annak utódaira szállt. Azt már nem lehet visszaszerezni.

Most van egy eladó ház, amit szívesen megvenne. Nagy telke van, sok szobás épülettel. A régi iskolaház ez, a Mester utcában. Ismeri jól, mert huszonnyolc évvel ezelőtt, tizennégy éves korában abban az épületben kezdte meg a latin iskolát. Az új iskola, a Collegium akkor még csak épülőben volt, a másik év őszén kedődött meg benne a tanítás.

Amíg Jókay uram ezeken tünődve elhagyta bosszúsan a kertet, a nagy Duna felől kiabálás, túlkölés lár-mája ütötte meg a fülét. Olyan hangok, mint amikor lovakat bíztatnak valami nagy teher megindítására. Önkéntelenül a keresztútra fordult és hamarosan kijutott a sziget nagydunai partjára.

Alkonyatra járt már az idő. A röpködő híd pihent, a révészek már beszüntették a Dunán való közlekedést,

legfeljebb ha gyalogembert vittek át csónakon, ha nagyon sürgős volt az útja.

A lárma a tulsó partról hallatszott át. A nap épen készült belebocsátkozni a Duna hullámaiba, vörös fénye végigcsillogott ezer meg ezer vakító tükörként a vízen. E miatt alig lehetett meglátni a lárma okát. Jókay uram megállott a parton és kezével ernyőt tartott a szeme elé, hogy jobban megfigyelhesse az odaát történőket. A monostori rondella tájékaról jöttek a hangok. Vagy 15—20 pár ló volt befogva egymásután egy hosszú vontatókötélbe. A hosszára eresztett kötél erősen megfeszült. Másik vége egy nagy gabonás tölgyfahajó magas orránál végződött, ahol egy ember állott és hosszú tülökbe klabálva dirigálta a parton levő fuvarosokat. A hajó most kezdett igen lassan mozogni fölfelé a vízfolyás ellenében. Éppen szemben volt a hajó a szigeti keresztúttal és olyan lassan mozgott, hogy meg lehetett jól látni magas, faragványos orrán a szobrot, sőt az alatta levő betüket is el lehetett volna olvasni fiatalabb szemekkel, de Jókay uram negyvenkét éves szemei már nem tudták ezt kivenni a szürkületben.

Egy öreg révész botonkált a szigeti part mentében s dörgő „Adjon Isten”-nel köszöntött rá a még mindig fürkésző vicefiskusra.

— Jó estét! Melyik hajó indul odaát ilyen későn?

— A Szent Borbála, — válaszol az öreg és megáll a kérdező mellett. — Nem megy messzi, csak följebb húzzák, mert itt útban van.

— Ez is Domonkos Jánosé?

— Mind azé. Ez is, meg a másik kettő is, aki lejjebb áll. Azok most rakodnak. Sok szép pénz jár értük. Fölveti már az arany azt az embert, nem hiába mondják aranyembernek. Még inasa, a Laki Pali se tud hová lenni már a jó módtul. Azt beszéli, hogy csak tokaji aszú van harminckétezer palackkal a pincéjükben. Egy körmöci arany egyenként az ára.

Hogy a révész nyelve így megoldódott, Jókay uram szívesen hallgatta a beszédjét. Együtt mentek lassan végig a folyó partján. Egy darabig a révész még az aranyemberről mondott egyetmást, ami közszájon forgott, később a szigeti kertekre terelődött a beszéd.

Jókay Józsefnek eszébe ötlött, hogy ezek a révészek sok mindent hallanak, sok emberrel beszélnek, talán tudna is mindjárt vevőt a kertekre. Megemlítette hát neki, hogy el akarja adni mindakét kertet.

— Az alsót is? kérdi a révész.

Jókay erősítette, hogy azt is.

— Azt ne adja el nemzetes uram! Valamit csak köll tartani arra, hogy legyen itt az embernek egy talpalatnyi földje. Nem is úr az itt, akinek szigeti kertje nincs. Pedig nemzetes uram már a Hatvan Személynek is tagja!

— Házat veszek inkább helyettük.

— Lehet azt is, köll is, hanem azért a kert is köll.

— Most kapóra jönne a régi iskolaház a Mester utcában, szólt Jókay.

A révész hallgatott egy kis ideig, aztán a fejét rázta.

— Nem jó lesz az, nem úrnak való. Hanem mondok én valamit. Várjon még a nemzetes úr a házzal egy kicsit. Ott van az öreg Tóth Mihályné telke a Szombathy utca sarkán. Az öreg asszonyság már a nyolcvanharmadik esztendő titorja. Gyerekei nem élnek, az unokái meg alig várják, hogy eladhassák, mihelyt az öregasszony behunyja a szemét. Az lesz jó nemzetes uramnak. Jó helyen van is aztán azt épített rá, amit akar.

A nemzetes úr gondolkozott egyet, aztán ráhagyta.

— Jó tanács volna, de ki tudja, megérem-e, míg eladó lesz? Mostanában sokat betegeskedem. Valami gonosz nyavalya lepi meg a tüdőmet, mihelyt megfázom.

A révész belekapaszkodott ebbe a szóba:

— Akkor annál inkább meg köll tartani a szigeti kertet. Ez a friss levegő tartja tisztán a tüdőt. Ide köll kijönni a nemzetes uramnak minél gyakrabban. Majd meglátja, hogy elmúlik a nyavalya.

Jókay József elmélázva folytatta a beszélgetést:

— Ki tudja? Mostanában sokszor igen nyugtalan az alvásom is, ha elalszom is, olyan különös álmaim vannak.

A révész érdeklődéssel vetette föl a fejét.

— Mondja el nemzetes uram, mit álmodott. Tudok valamit a jelentésükhöz. Az urak sok tudományt olvasnak ki bötükből, de nem tudják leolvasni a szelek sutogásából, a vizek locsogásából, a csillagok járásából, amit azok beszélnek. Én nem értem a bötüírást, hanem az álmokból tudok olvasni.

— Badarság, — gondolta magában a jogtudós Jókay József, hanem azért csiklandozta a kíváncsiság, mit fog ez az egyszerű, írástudatlan, a természetben élő, babonákban gondolkozó ember mondani?

— Azt álmodtam a múlt éjszaka, hogy itt az alsó kertben öt almacsemétét ültettem el. A két első megéledt és szépen felnőtt, a következő kettő azonban hamar kiveszett. Hanem a legutolsó, a legifjabb csemete igen nagy lett, hamar elhagyta a többieket a növekedésben. Aztán úgy tele volt virággal, hogy a csodájára jártak az emberek. Olyan volt már, akár egy bokréta, de még mindig hozta a szebbnél-szebb virágokat. Annyi volt rajta a virág, hogy egy egész kertre való fa sem hoz többet.

A révész komoran nézett a Duna apró hullámaiba, amint azok az alkony oszladozó fényében csillogtak. Aztán mikor a fiskális úr elhalogatott, hűmmögve megszólalt.

— Nemzetes uram sokat gondolkozik most erről a kertről, mert az árvíz kárt okozott benne. Pedig szereti ezt a kertet. Ezért dolgozik ez a kert a fejében akkor is, mikor alszik. De nagyon szereti a kis cselédjeit is,

hát azok is belejátszanak az álmába. Mert az az öt almafa a gyerekeket jelenti.

A fiskális úr ellenkezni próbált:

— De nekem csak két gyermekem van.

A révész nem jött zavarba:

— Az az a két megeredt fa. A két csenevész fa pedig az a két kis fiú, aki már meghalt.

— Még így is csak négy!

— Az ötödik meg ezután fog jönni.

A nemzetes úr erre már bosszús lett.

— Elmúlt már annak az ideje, szólt egy türelmetlen kézmozdulatot téve. De a révész nem engedett az ő igazságából.

— Javakorabéli fának jobb ám a gyümölcse. Vigyázzon rá nemzetes uram, az az ötödik gyerek lesz majd az a csudamód virágzó nagy fa.

Jókay József elmosolyodott. Arra gondolt, hogy most mindjárt zavarba hozza a révészt a tudományával:

— Csakhogy tovább is van ám. Nincs ám itt még vége az álomnak.

— Lehet, — szólt a révész rendületlen komolysággal. De ha tovább is van még, annak is meg van a jelentése.

Most már mulattatta a dolog a fiskális urat.

— Ugy volt tovább az álom, hogy hirtelen jött egy irtózatos nagy felhős abból olyan jégverés zuhogott le az egész szigetre, hogy mindent elpusztított. Nemcsak a virágokat verte agyon, hanem még a fának a háncsát is lefejtette, mintha szekercével faragták volna le. Siralom volt az egész tájék, letört ágak, lepakolt virágok, agyonvert madarak mindenfelé és a jég úgy ellepte a földet, mintha téli hó esett volna, pedig nyár közepe volt. Hanem az én fám úgy állott tovább is, mint azelőtt, telisdedteli virággal. Egy galya le nem tört, egy virágja le nem esett. Hát ezt a csodát hogy fejtí meg öregem?

— No nem olyan nehéz dolog. Az az ötödik gyerek

híres nevet fog majd szerezni és olyan dolgokat fog művelni, amiben mindenki gyönyörűséget talál, akár a virágban. Aztán majd később, sok-sok idő leforgása után gyün egy istencsapása, ami leveri az egész országot, eltakarja előle a napot, elárasztja a földet, megdermeszti az embereket. Hanem annak az ötödik gyerekek a virágos teremtményei akkor is élni fognak. Azok hirdetik majd a jégverte világnak, hogy van élet, ami diadalmas a zivatarban is, van viruló reménység a pusztulás közepében és van olyan kincs, aminek nem tud ártani még az elemek tombolás sem.

Az öreg révész az égen kiütköző csillagok felé emelt fejjel, távolba néző tekintettel fejezte be szavait és arca olyan átszellemült volt beszédje végén, hogy Jókay uram szinte megdöbbsent tőle s valami szorongó érzés markolta meg a szívét. Kissé hűvösebb esti szellő táncolt végig a szigeti bokrok fölött. Ez jó ürügy volt arra, hogy hirtelen búcsút vegyen a jósolgató öregtől és gyorsan hazafelé irányozza lépéseit.

Az öreg révész még utána szólt:

— Ne adja el nemzetes úr azt a kertet! Jó hely lesz az majd annak az ötödik gyerekek.

Aztán elbállagett a révészház felé, ahol nagy csönd uralkodott már. Csak a dunai malmok kerekeinek nyirkogása, meg a békák hangversenye vegyült bele a habok csobogó zenéjébe, mikor a fahíd gerendái dübörögve megzördültek Jókay József kemény lépésektől kopogó csizmái alatt.

A hazafelé siető fiskális úrnak valami borzongás futott végig a hátán, de nem tudta, hogy a hús szellőtől-e, vagy a révész beszédjétől? Hátha van valami mégis a szelek suttogásában, a vizek csevegésében, a csillagok járásában, amit nem tud elolvasni az írástudó ember? Hátha van valami értelmök az álmoknak is, amit csak az ilyen egyszerű ember ért meg?

Mire hazaért, már elhatározta magában, hogy mégsem adja el a szigeti alsó kertet, inkább lemond az

iskolaház megvételéről. Hanem otthon a feleségének nem szólt semmit sem a révésztől, sem az álommagyarázatról. Nem azért, mintha attól félt volna, hogy felesége, aki nem ad semmit az álmokra, kineveti őt, hanem amiatt, mert tudta, hogy Jókay Józsefné, született Pulay Mária nemzeti asszony, aki „nem csupán az ételnek, hanem a szónak is sóval és borssal szokta megadni a módját”, bizony összeszidná a nemzeti urat is, ha az arról találna beszélni, hogy hozzájuk még ötödikben is betelepédhetnék a gólyamadár. Hogyisne, hiszen a nemzeti asszony már a harmincnegyedik évét járja!

Pedig... pedig az a révész mégsem jósolt hiába. Még el se múlt egészen két esztendő attól a szigeti sétától számítva, mikor nemes ásvai Jókay József hites ügyvéd, nemes Komárom vármegye tiszti vicefiskusa ezt jegyezte föl a családi naplóba:

„1825-ik esztendőben az isteni kegyelmes gondviselésnek irántam s házam népe iránt való jóságát tapasztaltam különösen. Most ugyanis a feleségem sok betegeskedései után szerencsésen szült egy fiát februárius 18-án délután 4 órakor. Ezen kis fiúnkat megkelesztettük 20-én Móritznak.”

Ő lett az a virágzó fa, melynek dúsan termett virágai most is épek, száz esztendő leforgása után, a világsújtó Istencsapás után is.

GÚTAY ALAJOS:

TAVASZ ELÉ KÜLDÖM A LELKEM

Ma, tavasz küszöbén zeng bennem az öröm,
Lelkemről leolvadt a lusta tespedtség,
S boldog kacajt küldök a végtelen
Kék ég firmamentumán
Ragyogó tavaszi nap felé.
Az uccán maszatos gyerekek métáznak már,
Kapuk előtt friss menyecskék mutatják be
Istennek, napnak a csókból, könnyekből
Született új emberpalántát.
Ma a fekete föld is fényes, csillogó,
Porszemei ragyognak,
A nap pajkos kibukkanásán.
Tavasz jön!
Süt a nap, dús kincsekkel rakott,
Illattól ittasult, áldástól
Roskadó ez a nap
Ma a szív parázsa is lánggra gyúl.
Ma a kenyér magva is zöldebb
A párolgó földeken.
Ma oly szép az élet és jó ha van kenyér
Ma én is jó vagyok, boldog vagyok
És lelkemmel beszélek,
Küldöm őt rohanva szállva
Az új tavasz elé, hogy elsőnek
Kérdezze, tudja meg a titkot: a többi
Százezer testvér gondjait temetni
Vajjon ő jött-e, ő?
Új tavasz jól!

MENJ LELKEM.

Oly jól esik most semmit se hallani,
A holdat nézem ablakomon át,
Az ucca csendes és ez a csend:
Mint egy álom betölti a szobát.
...Magam is csendben álmodom...
Oly jól esik most semmit se hallani
Szivemben mesék, dalok szállnak
S érzem, mint hangtalan suhan
Különös dallama az álom-világnak.
Barangolj, menj én lelkem
Ezüst mezőkön, arany hegyeken...
Oly jó még hinni a mesének...
A dal is szép volt, melyet
Anyám mondott felettem,
Az élet is szép, de az álom most szebb:
óh jöjj hát álom, hozd vissza
mosolygó, gondtalan gyermekségem
virágos emlékét,
óh jöjj, húzd most szememre
boldog emlékeim fátyolát,
simítsd meg lázas homlokom,
varázsló kezeddel.
Istenem, mily jó is, kinek,
gyermek éveiről szép,
áhitatos álmai vannak.

VIGYÉL VALAHOVÁ.

Óh bűbájos este fonodj belém
S vigyed a lelkem, széneszagú rét kebelére.
Oly jó e kebel, puha mint a bársony
És dús életadó, mint fiatal anyák
duzzadó emlője.

Óh vigyed, lelkem a Vághoz, hadd lássa
Gyermekkori pajtásam kacskaringós
Szőke pántlikáját, mint örök utján
Sodródik sok megunt életet
Hömpölygetve Dél felé.

Mutasd meg a vén holdat, hadd
Csurranjon belé ezüst mosolygása,
Mint messziről jött üzenet
vigyed lelkem a földek titkait kilesni
vigyed erdőbe, fák, madarak
Virág suttogó imáit sejteni
vigyed panasgom a csillagok honába,
Hogy átok van itt: emberbe, fűbe, fába!
Hogy hiába vannak búza-tengerek,
Még mindig éheznek a szegény emberek,
Hogy gondok mennek, gondok jönnek,
Óh vigyél valahová...! mert
A gondok engem is összetörnek.

A HALÁLHÍR

— Vízontlátásra igazgató úr, — dörmögte magában a fegyőr, ráfordítva a kulcsot a nagykapu zárjára. A kémlelő lyukon még egy pillantást vetett a távozó után, aztán megvetéssel kiköpött. Ha rajta mullott volna, bizony még évekig nem nyitja meg a kaput ez előtt a lelkiismeretlen szélhámos előtt, aki a kisémberek hiúságukból néhány hét alatt olyan vagyont harácsolts össze, melynek egy töredékét ő csak évtizedes verejtékes munkával tudja megkeresni. Leülte a két évet és most visszamegy az életbe. Pénze van, az urat fogja játszani szégyenkezés nélkül. Végig gondolta a maga küzdelemtelen életét és visszafojtva egy kiadós káromkodást, helyére akasztotta a nagykapu kulcsát.

Kákai Géza befordult a vasuti állomás felé vezető útra. Még egy pillantást vetett a fegyház komor épületére és arra gondolt, hogy kegyetlenül meg fogja bosszulni a két évet. A hideg szél az arcába csapott. Megborzongott. Kezeit belesüllyesztette bundája zsebébe és meggyorsította lépteit.

A fogság nem viselte meg, csupán egy árnyalattal halványabb lett az arca. A lelke azonban tele volt a bosszú gondolatával. A kabát zsebében ökölbe szorult a keze. Olyan kezei voltak, mint egy legyezőpálma. Egyetlen ütéssel nyomorékká teheti azt, akire lesújt. Kákai félelmetes erejű, nagy darab ember volt.

Amikor kényelmesen elhelyezkedett a vonat fülkájében, az első gondolata ismét a fegyház volt. A cellája nem volt sokkal nagyobb, mint a vonat fülkéje. Kinyújtzkodott. Jól esett ez a kényelem. Elővette az óráját és arra gondolt, hogy a fegyház folyosóján minnek is állították fel a hatalmas állóórát, mely olyan kísértetiesen ketyeg. Hiszen olyan mindegy, hogy

mennyit mutat az óra a fegyházban. A szabadulás óráját az irodában tartják nyilván. A vonat párnázott ülését most úgy tudta élvezni, mint azelőtt soha. A robogó vonat zakatolása is gyönyörű muzsikának tűnt. Az étkező kocsiban jó étvággal ette végig a menüt. Rágyujtott és élvezettel fujta a füstkarikákat. Kissé elkábította a mélyen leszívott füst. Úgy érezte, hogy a cigarettának soha nem tapasztalt isteni illata van. A fegyházban a koszt is rémes volt, de a cigaretta hiánya jelentette a legborzalmasabb szenvedést.

És mindent, mindent annak a csirkefogónak köszönhető, akin azonban most ki fogja tölteni a bosszúját.

— Le fogom ütni azt a gazembert, — sziszegte ökölbe szorult kézzel. A fenyegetés Kovács Bandinak szólt, a Napló riporterének, aki két évvel ezelőtt teleplezte lapjában azt a részvénymanővert, mely heteken keresztül tartó vizsgálat után Kákai letartóztatását eredményezte. Kákai ezerszer gondolta át az ügyet, de még most sem értette, hogy miképpen szimatolhatta ki Kovács, hogy a nagy gonddal és körültekintéssel vezetett akciót futóhomokra építette. Zseniális elgondolással bonyolított le mindent, az igazgatóság vakon hitt benne és már mindössze néhány napról lett volna szó, mikor Kovács cikke megtorpedózta a vállalkozást. A vizsgálóbírónál történt kihallgatásnál eléledött meg benne a kegyetlen bosszú gondolata. Amikor a főtárgyaláson kihírdették az ítéletet, akkor is a bosszúra gondolt és a fegyházi éjszakákon is csak a bosszú gondolata fűtötte a lelkét. Nem tudott másra gondolni, csak Kovácsra, csak arra, hogy mily módon bosszulja meg a két esztendőt. Az agyába úgy belerágta magát a bosszú gondolata, hogy nem is tudott volna szabadulni tőle.

— Le fogom ütni azt a gazembert! — dörögte magában, amikor a vonat a sötétségen át belefúrta magát az állomás váltótömegébe és nagyon pöfékelve meg-

torpant a kivilágított perron előtt. Keresztülvágta magát a tömegben és egy taxiba ugrott.

A reggeli beretválkozásnál az éles penge megregett a kezében. Arra gondolt, hogy Kovács nyakát egyetlen nyisszantással lenne képes keresztülmetszeni... Csalt! Szenvedett! Mindez rendben van! De mi köze volt a dologhoz Kovácsnak. Jött volna hozzá, mondta volna, hogy pénzt akar a nyomorult. Adott volna akár annyit, mint a két évi riporter fizetése. Kovács azonban alattomosan támadta meg. Börtönbe juttatta és ezért lakolni fog.

Eleinte fantasztikus halálnemekre gondolt, de valamennyi terv keresztülvihetetlennek látszott. Visszaemlékezett arra, hogy az első terve az volt, hogy a temető halottasházában egy hullába szur egy tűt és azzal fogja megkarcolni Kovácsot, mintha véletlenül történt volna. A kis karc nem fog veszélyesnek látszani, mire pedig elmérgesedik a seb, Kovács is menthetetlen lesz.

Szinte naponta új tervet eszelt ki a két esztendő alatt és valamennyit elvetette. Most itthon van és minden percben találkozhat Kováccsal. Azt elhatározta, hogy végez vele, de miként hajtsa végre a bosszút!?

Legegyszerűbbnek az látszott, hogy meglesi és lepuffantja. Ettől a gondolattól azonban visszarettent, mert a gyanú nyilván rátépelődne és nem tudná tisztázni magát. Életfogytiglani fegyház várna rá, — vagy talán az akasztófa. A gondolatra végigfutott rajta a hideg. Nem! Nem, ezt nem.

Pillantása a tükörrre esett. Megrémült a saját arcától. Szinte a felismerhetetlenségig volt eltorzulva. A dűh vagy a félelem okozta? Amikor pedig az öklére tévedt a pillantása, hirtelen megváltozott. Felújjongott és a vér a fejébe szaladt. Hogy lehet, hogy eddig nem gondolt erre az eshetőségre? Hiszen Kovács vézna, cingár kölyök, elég lesz egy jól irányzott ha-

talmas ökölcsapás a halántékára. Egyetlen egy, de abba belehal, vagy legalább is nyomorékká válik egész életére. Igen! Úgy fogja letaglózni az öklével, hogy a lélek menten kiszáll belőle. A lelkét, a két éves szenvedés alatt felgyülemlett minden keserűségét beleadja ebbe az egyetlen ütésbe. Megfeszíti az izmait és minden figyelmét erre az egyetlen ütésre fogja pontosítani. Jól fog vigyázni, hogy félre ne csússzon az ökke, mely vagy a temetőbe, vagy a kórházba küldi azt a firkászt. Az öklét oly erővel fogja összeszorítani, hogy acéllá válik. Arra fog gondolni abban a pillanatban, hogy Kovács nyakát szorítja az ujjai között és lesújt rá. Igaz ugyan, hogy Kovács revolverrel jár, de vigyázni fog arra, hogy a fegyvert ne legyen ideje használni. Abban a pillanatban méri rá az ütest, amikor Kovács a zsebébe nyúl. Az önvédelem látszata biztosítva lesz.

Örömeiben felkiáltott, majd vígan füttyűrészelt és közben még egyszer átgondolta a támadás minden részletét. Amikor szembekerül vele, félhangosan, hogy még az se hallja, aki esetleg a közelben tartózkodik, azt fogja mondani Kovácsnak: „No te gazember, de most ütött az utolsó órád!” Olyan arcot fog vágni, hogy a közelben tartózkodó szemtanúk ne lássák, mi dúl a lelkében és a bíróság előtt nyugodtan vallhassák, hogy „Kákai mosolyogva ment az uccán és Kovács rámeredt, majd hirtelen a hátsó zsebéhez kapott — nyilván revolvert akart rántani, de ebben a pillanatban Kákai arca is elfehéredett és öklével kivédte a támadást.” Talán még jobb lenne, ha megvárná, míg Kovács előrántja a revolvert. Amikor megcsillan kezében a fegyver, akkor sújtja őt agyon. Igen, így fogja csinálni. Amint Kovács hátranyúl és kiemeli zsebéből a revolvert, nekilendül a karja és megfeszülnek az izmait. A következő pillanatban pedig Kovács a földön fog fetrengeni, — vagy talán mozdulatlanul heverni. A bíróság előtt pedig így fog védekezni: „Te-

kintetes Törvényszék! Egy megviselt, sokat szenvedett ember áll bírái előtt. Áldozata lettem egy hajszának, sokat gyötrődtem. Mikor visszatértem a társadalomba, revolverrel támadt rám az az ember, aki kevésnek tartotta a bíróság büntetését, aki ügyesen megfont hurokkal a börtönbe taszított, mert nem tudott megszarnolni. Most már az életemre tört. Pusztá kézzel védekeztem a fegyveres merénylet ellen. Önvédelemből tettem." ... Nincs bíróság, mely elítélhetné. Fel fogják menteni, mert ez az eset úgy fog festeni, mint a jogos önvédelem iskolapéldája.

Elővette cigarettatárcáját és kivett egy cigarettát. A fellobbanó gyufa lángjában Kovács Bandi vigyorgó képét látta. Így vigyorgott a nyomorult, amikor a bíróság ítéletét felolvasták. Így vigyorgott, amikor a fogházőr elvezette a tárgyalóteremből. Tisztán emlékszik, hogy a mellette álló kollegájának valamit a fülébe súgott nevetve. Bizonyára azzal dicselkedett, hogy ez az ő műve volt. Most azonban érkezett az ő ideje és Kovács Bandi nem fog vigyorogni többé.

Szobalány lépett a szobába és csendesen betette maga után az ajtót. — Nagyságos úr — mondotta halkán — Gyurka állapota nem javul. Ismét felszökött a láza. Elmehetek az orvosért?

Kákai felriadt.

— Hagyja csak, majd magam szaladok érte. Maradjon a gyerek mellett és vigyázzon.

Felkapta a kalapját és elrohant...

Kovács Bandi, amint felvette az utolsó telefonjelentést lapja számára, az anyagot menten elküldte a nyomdába. Ma ismét kemény éjszakája volt. Fáradtnak érezte magát, még sem gondolhatott a hazamenetelre. Hatkor találkozik a detektívfelügyelővel. A jelek szerint hurokra kerülnek a pénzhamisítók. A nyomozást ő terelte helyes irányba és ott akar lenni a riportanyag megszületésénél. Kolumnás cikkben fog beszámolni minden részletről. Elővette az óráját. Fél négyet

mutatott. Lefeküdni igazán nem érdemes. Majd a bárban tölti a másfél órát. Két dupla konyak jót fog tenni.

A lépcsőn vígan futott le. A kapuban nyaka köré csavarta a sál és begombolta rövid, bárányszőr bélésses bundáját. A bár a közeli mellélkucscában volt. A csipős szélben pillanatok alatt kitisztult az agya és olyan frissnek érezte magát, mintha az éjszakát a puha ágyban töltötte volna. Kovács Bandi mindig ebben az időben határozta el magát arra, hogy megírja élete nagy regényét. Olyan szenzációs aláfestéseket képzelt el regényes életének témájához, hogy biztosra vette a könyv sikerét. A regény voltaképpen kidolgozva rajzolt az agyában, csak le kellett volna másolni onnan. Estére azonban lelanakadt a regényírási kedv és elült a regényláz. Ebben az időben viszont úgy határozott, hogy nem ír regényt, mert nincs rendes töltőtoll. A regényhez elsősorban töltőtoll kell, neki pedig egy rakáson nincs annyi pénze, hogy egy regényírásához megfelelő töltőtollat vegyen. Hitebe viszont semmit sem vásárol, amíg a főúrnál fennálló tartozása nem nyer kiegyenlítést. A felírt feketék és konyakok száma ijesztően nőtt, Kovács Bandi zsebe viszont állandóan az ürességtől kongott, s így egyelőre nem kellett tartani attól, hogy regényírásra adja a fejét. A bohém Kovács Bandinak semmije sem volt. Még csak egy kifizetett öltönye sem. Idegei azonban voltak. Hihetetlenül fegyelmezett vasidegei, melyek a legnagyobb veszélyben sem hagyták cserben.

Programszerűen hajtotta fel a két dupla konyakot. A kényelmes ülésen néhányszor alaposan kinyújtózkodott, a hamútartóba nyomorította a cigarettacsutkát és megnézte az óráját. Tíz perc múlva hat. Felíratta a konyakokat és kifelé indult. Sietnie kell, mert hamar találkozik a detektívfelügyelővel.

Befordult az Általános Takarékpénztár palotája mellett és a Főútra került. A hó vígan ropogott a lábai alatt. Keresztülvágott az úttesten és amint a járdához

ért, észrevette, hogy a zsidótemplom felőli mellék-uccából betévedt a Főútra Kákai Géza.

Amikor megpillantotta Kákait, elhült benne a vér. Arra gondolt, hogy visszafordul, elkerüli a találkozást, mely végzetes következményekkel járhat. Agyába villant a gondolat, hogy ha ő lenne Kákai helyében, minden józansága ellenére előntené a dűh. Leghelyesebb lenne, ha elkerülné Kákait. Ha azonban megfut előle, csak olajat önt a parázsra. Nem fog megfutamodni, jöjjön, aminek jönnie kell. Előbb-utóbb úgyis szembe kerülnek egymással. Jobb lesz, ha mielőbb túlesik a találkozáson. Rövid bundájának oldalzsebébe süllyesztette a kezét. Újjai hozzéérték a browning hideg vasához. Egyszer kisdíák korában egy detektívregényben azt olvasta, hogy a revolvert csak egyszer lehet otthon felejtetni. Amióta revolverrel járt, sokszor gondolt arra, hogy a nadrág zsebébe süllyesztett fegyver olyan, mint az előltöltő mordály. Mire használható állapotba hozható, addigra olyan késő lehet, mintha otthon felejtette volna. A fegyvert télen a bundája külső zsebében viselte, amikor pedig kabát nem volt rajta, a mellény jobboldali alsó zsebében tartotta.

Keze hozzásimult az acélhoz, melynek érintése visszaadta lelki nyugalmát. Bátran kiegyenesedve folytatta útját. Az ucca néptelen volt, mindössze a takarékpénztár előtt állt egy rendőr.

Kákai hatalmas léptekkel közeledett feléje. Kétségtelen, hogy belém köt, — erősítgette magában Kovács Bandi — a két évi fegyház ellenszámláját most fogja benyújtani.

Ha fegyvertelenül állna Kákaival szemben, talán öszserogyna ebben a pillanatban, de a parányi jószág olyan lelkiert kölcsönzött neki, hogy nagy biztonságérzetén szinte maga is elcsodálkozott. Pillanatok alatt hónapok eseményeire emlékezett vissza... Kákai már a letartóztatást megelőzőleg többek előtt azzal fenye-

gette meg, hogy leüti. Ha most valami tragédiát hozna a találkozás, bizonyítani fogja, hogy önvédelemből használta a fegyvert. Nem állíthatja senki, hogy ő kereste ezt a találkozást. Ő elvégezte a kötelességét, amikor teleplezte a csalást, részéről az ügy be van fejezve. A többit a bíróság intézte el... Röviddel ez előtt még a szerkesztőségben volt, a bárban ismerősökkel találkozott, most a felügyelővel van találkája, Kákai hónapok óta nem került szóba... s így minden gyanún felül áll. Hozzá képest Kákai egy monstrum, akiben forr az indulat a két esztendő miatt, a támadó Kákai lesz, neki viszont joga van a védekezésre.

Sohasem hitte volna, hogy az emberi agy milyen gyors munkát képes kifejteni, ha arra szükség van. Pillanatok alatt gondolta át a helyzetet és az eshetőségeket. Ha Kákai ráemeli a kezét, abban a pillanatban rásüti a fegyvert. Arra nyilván nem lesz ideje, hogy előrántsza a revolvert. A kabáton keresztül fogja rásütni, amikor Kákai keze ütésre lendül. Esetleg inkább egy másodperccel később, hogy az ütés érje az arcát. Így a támadás kétségtelenül bizonyítva van. Amint Kákai keze lecsap, hirtelen hátra hajol, hogy ne szenvedjen nagy sérülést és az ütés veszítsen erejéből. Ugyanakkor megnyomja a ravaszt... Újjai közé fogta a fegyvert, felyomta a biztosítózárt és mutatóújját a ravaszra helyezte.

Kákai változatlan tempóban közeledett feléje, Kovács Bandi is egyenes irányban haladt előre. Olyan nyugalmat erőszakolt magára, mintha egy teljesen ismeretlen férfi felé közeledne, aki mellett úgy szokás elmenni, mintha észre sem venné. Amikor már csak tíz lépés választotta el őket, Kovács Bandi pillantása Kákai arcára tévedt. Megdöbbsent és minden nyugalma ellenére keresztülfutott rajta a hideg. Soha nem látott még ilyen eltorzult arcot. Kákai szemei vérben forogtak, s látni lehetett, hogy egész testében remeg... A távolság egyre rövidült. Már csak két lépés vá-

lasztotta el őket. Kovács Bandi borzongva lépett egyet előre, Kákai szintén egyenesen feléje tartott.

Kovács Bandi agya úgy dolgozott, mint a rotációs, hihetetlen gyorsasággal és mégis precízen. Keresztül-cikkázott a gondolat, hogy egy gyenge idegzetű ember nem bírná ki ezt a kegyetlen farkasszemet és meghúzná a ravaszt, mielőtt elérkezik a döntő pillanat. Ez a gondolat még nagyobb biztonságot adott neki. Már maga is elcsodálta a hihetetlen önfegyelmet, melyet idegeire erőszakolt. Kákai pedig közvetlenül mellette ért. Megérezte a forró lehelletét és ilyen közletről látva az emberi formára nem is emlékeztető arcot, megtorpant. A térde megroggyant és attól tartott, hogy összeesik. A keze görcsösen tapadt a browning agyához. Tekintete úgy szegeződött Kákaira, mintha hipnotizálták volna. Most az volt az érzése, hogy képtelen lenne még egy lépést tenni előre. Az erek pattanásig feszültek a homlokán, keze, mely a fegyvert szorongatta, megremegett. A ravaszt még nem szabad megnyomnom, — parancsolta magának és minden erejét összeszedve szorította újját a ravasz ellenkező oldalához, nehogy egy pillanattal is korábban süljön el a fegyver. Pillantása lesíklott a kabátzsebre, melyből vízszintes irányban dodurogott ki a browning rövid csöve. Ezt Kákai nem veheti észre és ha támad, vége van. A kabátzsebben úgy irányította a fegyvert, hogy a cső Kákai mellének baloldalára meredt. A szív irányába. Már látta a parányi lyukat, melyet a golyó fog ütni a szív tájékán.

Kákai keze a magasba lendült. A revolveres kéz mutatóujja megrándult, de nem érte a ravaszt. Kovács Bandi türelmet parancsolt ennek az újjnak és arra gondolt, hogy ha idegei nem lennének rendben, nem bírná tovább ezt a néma harcot. Kákai szemében könnyeket látott megcsillanni. A nagy darab ember egész testében úgy remegett, mint akit a halál szele simogat. Az arc úgy rángatódzott, mintha belülről apró

hegyes tükkel szúrnáknák. A magasba lendült kar megváltóztatta irányát. Lefelé zuhant...

Ebben az idegpattantó helyzetben Kovács Bandi meglátott valamit, amit más nem vehetett volna észre. Vasídegzet kellett ahhoz, hogy Kovács Bandi tisztán láthasson, olyan fegyelmezett így kellett a helyzet felismeréséhez, mellyel meg kellett érezni, hogy a kar nekilendülése és zuhanása nem olyan, mint amikor ütésre készül. Kákai karja megállt a levegőben, amint elérte Kovács Bandi vállának magasságát és ugyanakkor kókadtan hullott alá Kovács vállára. A nekilendülés nem ütésnek volt szánva. Kovács Bandi ezt tisztán látta és nem tudta mire vélni. Csak azt érezte, hogy nincs veszélyben és ez megzavarta gondolkodási képességét. Kákai karja a vállára hullt és megnyugodott. A hatalmas embert elfogta a sírás. Görcsökben rángatódzott az ajka és nagynehezen nyögte ki a szót:

— Kovács úr, az éjjel meghalt a kisfiam.

Kovács Bandi lelkét átjárta valami megmagyarázhatatlan furcsa érzés. Megkövülten tekintett a zokogó emberre. Kezét kirántotta a zsebéből és a revolver csöve a föld felé konyult. Kákai ráborult és többet nem tudott szólni. A fájdalom elszorította a torkát. Csak simogatta Kovács Bandi vállát és úgy rázta a sírás, mint egy gyermeket. Kovács szánakozva nézte Kákait, akinél szerencsétlenebbet ebben a pillanatban nem tudott elképzelni. Karon fogta és megindult vele... A hó, mintha azt ropogta volna a lábaik alatt, — bocsásd meg a mi vétkeinket.

IFJ. BOLYKY JÁNOS:

APRÓHIRDETÉS.

Én, család, én, törzs, én,
foglat,
én, ősalapzat e
kor alatt,

én, úr és paraszt és
mindenes,
én, legigazibb és
istenes,

én, föld ekéje, bús
eszköze,
én, ki erdőket irt,
vetkőzve,

én, mester, mérnök, én;
elülső,
én, láng és kohó és
vasüllő,

én, boltos, bankár,
én, vezér,
én, bölcs, ki az Úrral
épp beszél:

szerszámtalanul és
elbukva
hivlak most, hivlak te
szent Munka!

MÁRCIUS.

Még kicsit csipett a friss márciusi szél, de már langyos és fűszeres ígéretek úszkáltak a levegőben. Fanyar, kesernyés illatuk nyugtalanítóan ülte meg a fűzes csupasz bokrait és olvadóbbá tette a párás rögök sóhaját. A friss szántás barna göröngyei elomló alázattal tárultak szét a napnak, mely pazarlón szórta aranyát mindenfelé s ezernyi csillogó pikkelyben tört meg a duzzadó folyó tükrén.

A dombtetőn egy kis legényke állt. Tizenkét-tizenhárom éves lehetett. Nyurgára nőtt, izmos kis testén a pattanásig szűk ujjas s a csizmaszámba gyúrt lábbraváló vetélkedni látszottak, hogy melyikük mond előbb búcsút a gazdájának. Kalapja kissé hátracsúszott keményes sörtehajján, amint ott állt nekifeszülve a szélnek s parittyáját megsuhogtatta a feje fölött.

— Áron, Áron, — ciripelt ekkor valami feléje a kertek alól — Áron, gyere már ide és húzd szét ezt a lécet...

Pillanat alatt lent termett. Egy picit fehérharisnyás, lakkcipős láb tolakodott kifelé a kerítés keskeny lécei között, de nem tudott előbbre jutni.

Két rántással szétfeszítette a lécet s egyszerre szemközt álltak egymással. Mindkettőnek hangosan dobogott a szíve. A fiúé az erőlködéstől, a kis lányé a futástól. Lihegve álltak együtt.

— Szerbusz — mondta a kis lány.

— Szerbusz — mondta a fiú is — hát megint kigyúttél...

Egész télen át nem látták egymást. S a két nyári jópajtás most úgy állt ott, a titkos örömök naiv ízgalmában félig riadtan, félig kíváncsian szemlélve egymást, mint a két kis kifulladt eb, mielőtt újra játékba kezdene.

Egy ideig csend volt.

— Valami buta ember beszögezte a kerítést — szólt meg elsőnek a lány — azért nem tudtam most kibújni...

— Igen — mondta a fiú s messzire hajította a karót, nehogy a nyári közlekedések jól bevált részét ismét rendbe találják hozni.

A kis lány körülnézett.

— Hát a libák merre vannak? — kérdezte, mert Áron tisztsége nyáron a libapásztorság volt.

De most csak megvetőleg legyintett a kérdésre s kihúзва magát, férfigőgtől düzzadó kis mellét majd szétvetette a büszkeség, ahogy látszólag közömbösen válaszolt:

— Idén már nem mék a ludakkal, mer bizonyára a Kondához kerülök.

— Disznót fogsz őrizni?

— Azt, és karikásom lesz.

Újabb csend következett.

— Menjünk innen, mert meglátnak a kastélyból — tanácsolta a fiú és előbbre futott.

A kis lány is elindult, de megtorpant. Friss földhányás vette körül a kertet s a puha gödrökben csúszós pocsolják tenpeszkedtek.

— Jaj, nem tudok itt tovább menni, bemegy a cipőmbé a víz — panaszkodott a fiú felé s tanácstalanul hintázott a sarkán.

Ez visszafordult s valami kő vagy fadarab után nézett, amivel az átkelést megoldja, de nem akadt a közelben semmi. Hirtelen leguggolt hát s a két tenyerét a partosabb részen szétterpesztve a lány felé fordult:

— Fogd meg a nyakam s lépjél rá a kezemre — mondta neki.

— De fájni fog, és piszkos leszel — ellenkezett az bizonytalanul, miközben rátette kis lábát a fiú kezéjére s oldalról leste a hatást.

— Ilyen fittyet mégcsak kibírok, mázsát is emeltem

már — hőködött a legényke s nekiperült arccal keményre merevítette a tenyerét.

Két lépéssel átszökött rajta a kis lány s kiugrott a szárazra.

— Most mit játszunk? — kérdezte, mert nem igen kínált még szórakozást a falkadó természet.

— Játsszunk süppedőt — ajánlotta Áron s végighúzva sáros tenyerét a vizes gyepen, szárazra törölte kezét a nadrágszárán s úgy nyújtotta a kis lány felé.

Két kézzel fogták egymást s szembenállva felváltva ugrottak és guggoltak — ez volt a „süppedős”. A lány fáradt el előbb s eleresztve magát hirtelen zökkenéssel földre rántotta a fiút is. Diadalmasan tapsolt, amint az egyensúlyát veszve eléje hemperedett.

— Látod, látod, hogy erősebb vagyok, mint te — kacagott s hirtelen felugorva mögéje került, hogy még egyet lökjön rajta. De a fiú megelőzte s félkarjával átfogta a térdét. Nevetve igyekezett két lábát kiszabadítani a csapdából, de a gyerek erősen tartotta s a másik karjával is átölelte. Úgy nézett fel rá fölényes, csillogó szemmel s derűsen tűrte, hogy kis foglya előbb tréfásan, majd mind komolyabb erővel öklözze a fejét.

— Eressz Áron, eressz, mert kiáltok — próbált fenyegetőzni, de az csak annál erősebben fogta.

— Most nem szabadúlsz innen amíg... — huj huj te! — szökött hirtelen talpra s a magasba meredt.

Hatalmas héja szállt a fejük fölött. Kezébe kapott egy göröngyöt s utána suhintotta.

— Ezt most megcsaptam volna, ha itt lenne a parittyám — mondta meggyőződéssel.

A lány még fujtatott az előbbi erőlködéstől s csak most eszmélt rá hirtelen visszanyert szabadságára.

— Nincs is parittyád — mondta — és karikásod sincs...

— Nincs-e? ahun fekszik ni a domb alatt és kariká-

som is lesz, meg még sok más. Ha akarok, a vásárba is bemék Mindszentre ...

— Nem igaz, nem igaz, csak hencegsz, az se igaz, hogy a kondához mégy — ingerkedett vele a lány:

— Nem-e? — kapta fel a fejét Áron.

— Nem hát, oda csak erőseket visznek, te meg gyenge vagy, az elébb is elengedtél, még a karomat se bírod behajlítani — fütötte tovább.

— Az ám — ágaskodott az önérzet Áronban — hát ez mi? Ide süss! — s azzal könyökbefeszítve a karját kiduzzasztotta rajta az ízmokat. — Iyen békát fogtál-e már? — s nagyokat ütve rá a kis lány orra elé tőlt a karját.

— Az enyémet mégse tudod behajlítani — mondta az.

— Mégse?

— Mégse — s már lökte is felé ökölbeszorított vékony kis karját. Fehéren és átlátszóan feszült rajta a puha, gyenge bőr, amely alatt pihelve lüktető halványkék erecskék táncoltak.

A fiú átfogta a picli csuklót. Elveszett a markában, mint egy vékony virágszár. Nevetnie kellett, ha arra gondolt, hogy ez a harmatos játékszer akarna fölébe kerekedni. Törékeny csodának érezte most, amint ott tartotta a tenyerében.

— No, csak próbáld — bízta a lány s megfeszítette az öklét.

A fiú lassan összeszorította a kezét. Puhán és könnyen hajlított kissé a lány kimerevített karján, de feleúton megállt. A lány kimozdult helyéből, de már a másik percben újra merevre lökte karját s lábát is erősebben megvetette a földön. Hátraszegett fejjel nézett a fiúra. Kipirúlt arca körül a szél vidáman játszott repkedő fürtjeivel.

Áron elmosolyodott. Újra szorosabbra fogta a kis karát, melyen most lüktetve dolgoztak az erek. A tenyerében érezte dobogni a kis lány szívét s a maga rit-

musát is hozzáadta. Így álltak ott egy-két percig. Áron nem mozdult. Egyszerre pirosság öntötte el az arcát. Eleresztette a lány karját. Széttárt tenyerén úgy feküdt a kis kéz, mint egy puha madárfióka. Dehogy tudta volna bántani. Nagy jószág csordult el benne. Valami hirtelen jött gyöngédséggel ügyetlenül meg-simogatta.

— Ugye mondtam, hogy nem bírod, csak henegepsz — diadalmaskodott a kicsi — gá-gá-gá, libakirály!...

— Mit mondtál? — hördült fel Áron.

— Libakirály, libakirály — csúfolta az tovább.

— Te! — ugrott neki a gyerek s egy fogással megcsavarta a csuklóját, úgy, hogy azonnal térdre esett tőle s kibuggyant szeméből a könny.

— Mi vagyok? Mondod-e mégegyszer? — s a másik kezét is hátracsavarta.

— Nem fáj, nem fáj, juszt se fáj — gögösködött könnyein keresztül a kis lány s szabadulni igyekezett a fiú acélos markából.

Az hirtelen eleresztette s felfigyelt. A kastély felől hangok hallatszottak. A kis lányt keresték.

Ijedten ugrott talpra a kicsi s hazafelé iramodott. Futtában törölte szét könnyeit maszatos kis öklével s csak a fehér hamisnyán őrizte néhány gyanús folt a kirándulás emlékeit.

A kert alól még egyszer visszafordult.

— Libakirály! — kiáltotta — nincs is karikásod — s azzal hirtelen bebújt a kerítésen.

Hej, pedig jól jött volna a karikás most Áronnak, hogy végigcsördíthetett volna ezen a cudar világon, mert valami nagy indulat terpeszkedett benne.

Nekiszaladt a dombtetőnek s árva parittyáját megsuhogtatva feje fölött, szabadjára engedte a fogoly követ.

Messze ívben repült a kő a fűzes felett s csattanva törte be a folyó csillogó tükrét.

A TÉKOZLÓ FIÚK

Szabó Dezső egy idő óta havonta megjelenő füzetekben mondja el mondanivalóját. Részben régebbi tanulmányait adja, részben a havi termést: cikket, novellát, önéletrajzot, személyi s anyagi ügyeinek fordulatait közli a nyilvánossággal. E „műfajt”, a „vegyítést” elszórtán már eddig is gyakorolta, mikor azonban tanítványa, Németh László „Tanú” c. folyóiratában sűrítve kezdte gyakorolni, feltámadt benne erre az apa féltékenysége a fiú iránt s ő is havi füzetet alapított a „nagy kitérgetések” számára. Méltán, mert Németh László, ha előbb valósította is meg ezt a módszert, lényeg szerint mégis Szabó Dezsőt követte.

Szabó Dezső meg van győződve isteni küldetéséről, akár Buddha, vagy Mohamed, vagy Németh László. Úgy vélik, hogy életük minden vonatkozásában és megnyilatkozásában isteni szikrák pattognak, tehát mérhetetlen bűn volna, ha a közösséget egyetlen szikrának a teremtő tüzétől is megfosztanák. Így azután pontosan értesülünk Szabó Dezső magánéletéről, igaz, s ez a nagy enyhítés, hogy egy nagy mesélő ritmikájába oldottan. Németh Lászlónál már más a tálatás, Németh nem mesélő, hanem dühödő megszállott s nem rejti irodalmi köntösbe fogainak vicssorgását. Nyíltan s kíméletlenül teregeti ki Démusz-komplexumát, s közli barátai feleségének testi állapotát (névszerint megnevezve őket).

Próféták, de mindkettőjükből hiányzik a próféta fölénye. A próféta isteni vihar szokott lenni, mely előtt a kicsiny levelek és a kemény törzsek egyként meghódnak. Szabó Dezső s Németh László fél-próféták, kik a hiányzó erőt egy sajnálatraméltó lépéssel toldják meg: pletykázó-gyanúsító-hergelő dühödöttséggel. Mindenki belőlük él, mindenki belőlük lop. Tamási

Áron Szabó Dezső regényeit utánozza, Nyíró belőle él, sőt: a társadalom minden tagja, ki valaha is egy gondolatot kiverítékezett: tőle lopta. Erre az útra tért Németh László is. Begubószik egy-egy gondolata fülledtségébe és mesterséges gőzébe, nem akarja észrevenni, hogy a gondolat már meglett férfiú, tehát valahol és valamikor megszületett, valaki szoptatta, valakik nevelték és ápolták, hanem ő, az unoka vallja magát a saját nagyapja szülőjének.

A magyar irodalom sohasem volt még a pletyka melegágya és nevelő intézete. Szabó Dezső és Németh László azzá tették. Becsületes polgárok kutyakorbáccsal lestek az ÍRÓRA, s az író szimatolva járt-kelt, hálósobák és öltözőfülkék résén lesett, feljegyezte, hogy milyen szag uralkodik a lakásokban, merre vezetnek a férfiak és hölgyek rejtett útjai, stb., — ezt fogja majd egyszer az ő korszakukról az irodalomtörténetíró megállapítani. A szegény kortársak pedig egyelőre csak ámulnak. Olvassák a saját ábrázatukról megjelenő rágalmat, bámulnak az eeményekkel együtt a ferde tükörbe, s lassan-lassan, ha így tart a dolog, hatalmas undorfolyamok fognak az irodalom felé áramlani.

Szabó Dezsőnek mégis meg tudunk bocsájtani. Tékozló fiú ő, ki ha bámmennyit is vétett, még mindig óriási súlyokat hagyott a másik serpenyő számára, s önmaga ellen vétett legtöbbet. Egy nagy színjátékot játszik: önmaga feláldoztatásának színjátékát s lényegében becsülettel játssza: neki nem is játék a játék, vérét és életét adja érte. Végzete és főfő kőrja: lebírhatatlan narcisszizmusa, az önmagába való szerelmetesség gyógyíthatatlan betegsége. S hiába lobog fel benne szüntelenül az ölelő közösség utáni vágy, e narcisszizmus szörnyen büntet: el kellett lassan szakadnia a közösségtől, magányba kellett űznie magát, végtelen szenvedések láncolatát kellett vállalnia, a prófétából gályarab lett: önmagához s a keserű magá-

nossághoz láncolta végzete. S Szabó Dezső e nehéz végzetet epikába és látomásokba oldja, világgá vetíti, vádbeszédékké kovácsolja. Csakis így bírja enyhíteni belső mérgezettségét, az elviselhetetlen belső terhet. E kivetítésben azonban zseniális méretek és erők nyilatkoznak meg. Kifejező ereje, tehetsége, végzetének hősi viselése: nem múló értékek. S ráadásul egy beteg és zilált társadalomba született, tehát mérgei olykor, sőt igen gyakran orvosszerek, ellenmérgek, e társadalom felgyűlt mérgei ellen.

Sajnos nem mondhatjuk el ugyanezeket Németh Lászlóról. Németh vékonyabb és egyoldalúbb tehetség, bár tagadhatatlanul komoly tehetség. Szabó Dezső tiszta műfajokat is tudott teremteni, s újabb kevert műfajában is tisztán ragyognak olykor az elemek. Németh azonban kezdettől fogva egyvelegekben tör ki. Gazdasági programot ad mitológiai alapon, a gyakorlati életben tagadja az észszerűség szerepének fontosságát, fecsegéseket vegyít az esszébe, pletykákat az önéletrajzba, regényében viszont egy asszony sorsába burkoltan a saját önéletrajzát tálalja elénk. Az értékes elemek félig-meddig mindig híg lébe oldottnak úszkálnak előttünk. Hiányzik belőle Szabó Dezső robusztus ereje s elszántsága is. Kifut, mint próféta, a sziklára s új lakot akar építeni magának, azután, különben helyesen, visszatér a „polgári létbe” s „kispolgári örömeibe.” Végzete: Szabó Dezső. De nem fogja bírni Szabó Dezsőként az iramot, hiányzik belőle az a mindent lebíró vegetatív réteg, mely Szabó Dezsőt minden válságon átsegíti, s melyből egyik legnagyobb írói erénye: kozmikus lírája fakad.

Németh László patológiája testének és szellemének sajátságos ellentétéből fakad. Személyisége merőben más, mint legbelsőbb szándékai. Minden kínzásában ezt a merőben idegen s „alkalmatlan” személyiséget kínozza s minden írásában parancsoló, prófétikus, uralomra vágó, de torzónak született belső arcát imád-

ja, ápolja s rajongja. Pótolni akarja, amit a teremtés megtagadott tőle, s e túlzása nélkülöz minden természetes erőt, mesterkéltséget, gonoszkodó, gyermekes, kamaszos és mindenekfelett: romboló, s elsősorban a saját „jobbik felét” rombolja egyre jobban.

Szabó Dezső új füzetének fogorvosában Németh Lászlót marja, bántja őt epigonjának szerepe, akinek nem is kellene epigonnak lennie, értékei külön helyet is biztosítanának számára, de elragadta őt a „nagy példa”, a Szabó Dezső-sors, s narcisszizmusának nem bír egyéni formát teremteni, ami érthető is, hiszen a nagy mester még itt jár közöttünk. Szabó Dezső ki akart vándorolni: Németh László is felveti a kivándorlás gondolatát. Lassan utána csinálja minden mozdulatát, a prófétai pózokat, a tömeg-gyanúsításokat, fejest ugrik minden újba s azután gyorsan leköpi, semmiből se akar kimaradni, de azonnal alibi-lehetőségeket is teremt magának, kezét fog s a következő percben frontot kovácsol azok ellen, akiknek a kezét nyújtotta, s mindezt „jóhiszeműen teszi, kórjai lökik ilyen irányban és nem tud miibe megkapaszkodni. Hiányzik belőle Szabó Dezső mérhetetlen vegetációja, mely az első tavaszi napon ugyanúgy kikel látszat-sírfából, mint az öreg föld, s hiányzik Szabó Dezső óriási mesélő kedve és tehetsége, mely az eseményt kiemeli a személyi nyavalya fülledtségéből s megfürösztli a világ csodálatos és gyógyító vizében.

De miket is beszél az Öreg Próféta legújabb füzetében. Elsősorban parasztprogramot ad, új népnevelési elveket, igen tömören és ügyesen összefoglalja mindazt, amit e kérdésről az utóbbi években beszéltünk s írtunk (köztünk ő is). De, hogy a mindenáron való egyéni teremtés s eredetiség látszatát keltse: megmar mindenkít ki e kérdésről eddigelé valamit is: szólt. Jó öreg módszer ez nála, legutóbb a dunavölgyi gondolattal csinált így. Lepocskondiázott minden

szót, melyet valaha is e gondolatról írtunk, azután kinyilatkoztatta ugyanazokat a gondolatokat. Jó, hogy az eszme „ősi” harcosai, Teleki László, Kossuth és Klapka már a föld alatt pihennek, így ők nem kaptak ki.

A következő írás címe: „Öt találkozás”. Novella-féle s narcisszizmusának egyik legjellemzőbb megnyilatkozása. De példa arra is, hogy mennyire ki tud emelkedni eredendő nyavalyájából: a narcisszizmusból misztikum lesz, furcsa érzés, hogy mennyi élet emléke és lehetősége szunnyad bennünk s legyőzhetetlen nosztalgiák könyörögnek és sírnak bennünk az életünk mélyén megbúvó más sors felé. Olvastuk már egy ilyen értelmi s igen szép novelláját: a Különös Utazást.

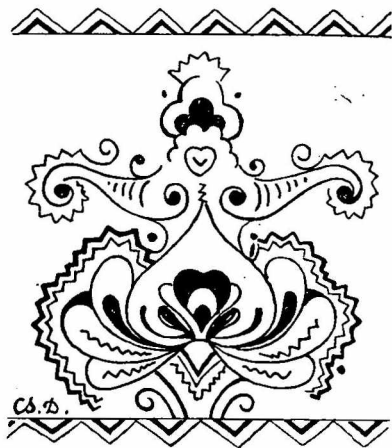
Azután régóta folyó önéletrajzának részlete következik. S ez az önéletrajz is messze Németh Lászlóé fölé emelkedik, a belső élet síkján mozog, ahol mesévé nő minden. Szabó Dezső nem tud kitérni a szépség parancsa elől, Némethben valami rideg pucérság dolgozik. Szabó Dezső indulatai olykor igen furcsa, ferde, sebhedt oldalú fák, de mindig élőfák, Némethé gondosan kihelyezett pucér karók.

Majd ismét narcisszista novella-féle jön: Apotheózis címen. Gazembernek deklarálja benne az egész világot. Mindenki meglopta s eltorzította Szabó Dezsőt. A nap is belőle lopta a meleget s ő vágja zsebre a tulajdonképen Szabó Dezsőnek kijáró hálaadást. De van benne valami egészen különös szatíra, mely ilyen véres pompájában egyedül Szabó Dezső sajátja. Ez a szatíra egyúttal hit, líra, imádság, átok, s emberfölötti szenvedés fintora.

Már régóta vallom, hogy milyen elrendelő nagy korszakunk a XVI-ik század. Öreg gyökerek fűzték hozzá Adyt s fűzik Szabó Dezsőt is. S emellett rengeteget tanult Pázmánytól. Új kevert műfaja is nagyon

rokona a XVI—XVII. század prédikációjának. Nem mondhatjuk ugyanezt Némethről. Ő nem tud ilyen széles horizonttá nőni. Nagy területeket jár be s igen széles a látóköre, de a „kifejezései”, megnyilatkozásai mindig gyermekesek és torzak. Szabó Dezsőben nagy színész él, Németben inkább nagy önképzőköri elnök. Szabó Dezső útjai már megmértettek s aligha fog új mezőkre térni. Németh még sok nagy belső változáson fog áttevezni. Talál-e mégis egy szilárd pontot, hogy patológiájából e beteg idő gyógyító ellenmérge sarjadjon ki? Bár effelé küldené végzete!

Budapest, 1936. Virágvasárnapján.

NAGY BARNA:

KÉPZŐMŰVÉSZET SZLOVENSZKÓN.

Úgynevezett „szlovenszkói magyar képzőművészetről” beszélni vajmi nehéz, vagy legalább is igen kényes dolog. Nehéz, mert amikor a szlovenszkói magyar festészetet vagy szobrászatot emlegetni halljuk, a közszellem már eleve önálló s ami fontos, „eredeti magyar művészeti” kultúrmegnyilvánulást helyez kilátásba, amit helyeselni és propagálni szinte magyar kötelesség, annak ellenére, hogy ez a rajongás alig haladja túl a nemzeti virtuskodások komoly és pozitív eredményeket el nem érő színvonalát. Ez a „művészet” csak a külsőségek és nem a mélységek keresése, tehát csak a dekoratív festőiesség határán mozog, mélyértelmű lelki vonatkozások nélkül. A népviseletet harmonikus tarkaság még nem jelent igaz művészi törekvést, mert hiszen az nem a lényeg s nem az élet. Tudjuk, a külsőségek gyakran mily rémséges egyéni és tömegtragédiákat, keserves éleletsorsokat takarnak, amelyeket a szlovenszkói művészet csak kevés százalékban lát meg és fejez ki, a rajongás tehát csak külsőséges, mert magyar nemzeti öntudat Szlovenszkon nincs, nincs az ezrekre menő tömeg nagyszerű értelmében. S ahol nincsenek megszervezett tömegek, vajjon kitermelhet-e magából az egyed oly sajátos eredetiséget, mely az egész nemzet mentalitását képviseli? Aligha. Nálunk mindmáig az a meghatározás, hogy szlovenszkói magyar képzőművészet csupán földrajzilag fedi a fogalom valóságát. Tehát: művészi törekvései vannak a cseh-szlovák köztársaság keretén belül élő magyarságnak, vagy esetleg oly értelemben beszélhetünk u. n. szlovenszkói magyar képzőművészetről, hogy művé-

szeink magyar nemzetiségűeknek vallják magukat. Tehát csak fölötte nagy óvatossággal beszélhetünk „kisebbségi magyar művészetről”. Előre bocsátom persze, hogy az itt élő magyarságnak eddig hasonló eredetiségeket kitermelő művészi kinyilatkoztatásra alig is volt ideje, mert hiszen sokkal realisabb életküzdelmei voltak mint a művészet gondja. De tulajdonképpen mit is fed az a fogalom, hogy „szlovenszkói magyar művészet?” Művészetet, melynek eredete népgyökerekben rejlik, tisztán, egészségesen megragyogtatva egy ősi kultúrának föl-föllángoló szépségeit? Nem. Erről Szlovenszkón szó sem lehet. A mi népünk, sajnos, nem képvisel ilyen értéket, eredetiségekben nem bővelkedik, nemzetiségi szempontból nincsenek határozott elvei. A szlovenszkói magyar nép inkább a városmímelés tipikus példája, mint egy ősi népkultúra képviselője. Szlovenszkón alig lehet arról szó, hogy művészetünk ily értelemben fakadjon a népből. Nem lehet, mert ha van is népkultúránk, az csak itt-ott elvétve jelentkezik s nem képvisel egységes irányvonalat, mert megszervezetlenül vagy elkallódik, vagy elfajul. Egy u. n. dallamos, mollakordos népkultúrára épített művészet viszont nem érték, mert az esetleg csak pillanatnyi felhevülésekre támaszkodó szemképráztatás. — Művészetünknek másképpen kell fakadnia a népből. Ki kell ragadni annak lényeges valóságait s azokat kell a problémák fókuszába helyezni. A földnyúzás kínjait, a nyomort, a kínszenvedéseket, a falu ősi állapotát; nem szépítve; nem ámitva s meg nem csalva, senkit nem féltve azoktól a vádaktól, melyek a művészet igaz magyarsága mellett is magyartalannak fogják nyilvánítani. A művésznek mindenesetre erős bátorsággal kell magát fölöveznie, bátorsággal; mely a hit mélységeiből fakad. Ez hivatás lesz és apostoli munka. Az itt élő magyarság már abba a stádiumba jutott, hogy csak a legkiméletlenebb kritikák árán érhetünk el ered-

ményt. Legyen művészetünk maga az élet, a magasabb és tökéletesebb élet. Földműves népünk primitív, alig kultúrált, alig civilizált, de kulturálttá és civilizálttá kell tennünk. Azzá kell tennünk az egységeség, az öntudatosság megteremtésével. Ha ez meglesz, lesz szlovenszkói magyar művészet is.

Eddig csak kerülgettük a témát, habár tudjuk, hogy hol rejlik a problémák gyökere. A nyomorban, a magyar nép szociális helyzetében, a magyar nép európaiatlanságában. Ezzel elértünk a problémák gyökeréhez s ezek után tisztában kell lennünk azzal, hogy művészetünknek ide kell ívelnie, a barlanglakások, a nyomortanyák, a „fecskefészkek” világába s itt kell meglelnünk azokat a fellobbanásokat, melyek jobban bizonyítják magyarságunk emberségességét, mint a korzók és kávéházak naiv világa, mert itt nincs magyar kínszenvedés, nincs meg a tömegnyomorúság megérzése, azé a tömegé, mely nélkül nem vagyunk senkik, nem vagyunk olyan valakik, akik egyáltalán művészetről merhetnénk beszélni. Művészet! Csak annak a szlovenszkói magyar művészetnek van jövője, mely nem gyönyörködtető, nem szemkápráztató, hanem maga az élet, a mi életünk. Csak ez a művészet tudja összefogni a magyarságot. Ez az egyedüli út, melyen kívül nincsen más. Ez a mi generációnk útja.

A szlovenszkói magyar képzőművészet, igen kevésből eltekintve, mindmáig nem jutott el a szociális gondolatig, mert az mintegy kötelességszerűen az európai izmus irányelvek követője. Minden izmus végigsöpört már Szlovenszkón. Nálunk ugyanúgy meg van a klasszicizmus kivirágzása, mint a legmodernebb irányoké is. A szlovenszkói magyar művészet nem szlovenszkói, hanem inkább európai, habár ennek az európaiasságnak csak kevés kivétellel érte el az első lépcsőfokát. Egypár „európéer művészünk” mellett a nagy százalék az átlag színvonalán mozog, mert nem tud az egységesség nyomába szegődni. Hiszen Szlo-

venszkon ilyen egységesség egyáltalán nincs is. Miért? Elsősorban azért, mert az itt élő magyarság gazdaságilag megalapozatlan. S amíg a megalapozottság Szlovenszkon hiányzik, csak igen nagy óvatossággal beszélhetünk u. n. szlovenszko-i magyar művészetről. Gazdasági, egyéni és tömegfüggetlenség? Művészet? Kérdezhetné a közönség. Pedig bizony normális gazdasági élet nélkül nincs művészet. Elsősorban is ez irányítja annak fejlődését, sőt megszabja életképességét is. De mennyire sok ágazata van a gazdasági megalapozatlanságnak, mely elnyomja a kultúrák fejlődését, tehát ugyanúgy a művészetét is! Itt van mindjárt a művésznomor, mely oly nagyméretű, hogy művészeink kénytelenek giccselni, ha egyáltalán valahogy meg akarnak élni. A művészt kifárasztja a kenyérharc. Milyen lehet lelki konstrukciója, mely művészi hovatartozását megszabja? Valószínűleg igen bonyolult, mert hiszen világnézetileg sincs szilárd felfogása s aki ezt végtére mégis eléri, akinek kenyérharcok után szilárdul meg a világnézete, az rendszerint a szélső baloldal kifejezője szokott lenni. Szlovenszkon kialakult az a helyzet, hogy a művészetet a politika szolgálatába állították. A politika kisajátította magának a művészet irányítását. Pártoknak vált propaganda eszközévé. Ez olyan nagy hiba, melyet a művészet komolysága nem bír el. A művészet egy pártnak sem lehet propaganda-eszköze, mert az akkor már nem is tiszta művészet. A mi művészetünknek az egységes szempontú helyi viszonyokhoz kell idomulnia, a romantikátlan néphez, s munkástömegeinkhez, mint nemzetünk mozgató erejéhez. Csak ennek a művészetnek van nálunk pillanatnyilag létjogosultsága. Ez a művészet oly tiszta lesz, mint amilyen tisztának és igaznak kell lennie annak a magyar népléleknek, mely most csak elgondolásunkban él homályosan, de biztatóan és meggyőzően, melyben feltétlenül hinniünk kell. Kisebbségi sorsunkat meg kell rajzolni oly

képben, mely nem lesz üres páthosz, de maga lesz a valóság s egyben hit egy szlovenszkói egységben, melyben eltölpülnek a pártok küzdelmei egymással. A szlovenszkói művészetnek erős harcot kell vívnia a konzervativizmus ellen is, mely veszedelmet lát még a művészetnek újszerűségében is. Vagy ez csupán beidegződöttség? Lehetséges. A társadalom konzervatív rétege művészileg és világnézetileg is a neóbarokkon keresztül lát, neóbarokkra építi házait — s általános felfogásait is. Valóban, ez csakis egy beidegződöttség lehet, hiszen a művészet haladása a fokozatos fejlődésnek láncsorozata s lelki motivum is mindig egy és ugyanaz: az Isten képére alkotott ember lélekcsodálása. De térjünk át sokkal prózaibb területre. Beszéljünk a giccscrájongásról. A közönség nagy százaléka a giccset kedveli, giccset vásárol s a giccskereskedők ennek ellenére büntetlenül ronthatják a közizlést. Van-e nálunk művészi értelemben vett tömegizlés? Nincs. De hát hol is tanult volna meg közönségünk művészileg látni? Talán az iskolákban? Sajnos az iskoláinkban az esztétikai nevelésre kevés súlyt fektetnek, pedig az igazi művészi látásnak a pedagógiai értéke felbecsülhetetlen, mert az elsősorban is lelki nemességre nevel. De van a közönségnek egy másik rétege is, az, amely tud látni és saját lelki szükségleteinek a kielégítésére szívesen vásárolna képet, de nem teheti, mert mázsás súlyként nehezedik vállaira a szociális nyomor.

Ezekután senki sem fog kételkedni abban, hogy gazdasági jólét nélkül nincs művészet. Gazdaságilag megalapozatlan tömeg nélkül nincs egységes szempont s nincs egységes művészi látás. Nincs vásárló közönség s nincs művészi meggyőződés. De hát a kritika, kérdezhetnék sokan, miért nem cselekszik a kritika? Valójában a kritika sokat tehetne. De Szlovenszkon igen kevés kivétellel van-e egészséges kritika? Nálunk elsősorban is pártkritika van, de nincs igaz mű-

vészi hitvallás, mely az életen s a lélek rezgésein épül. Szlovenszón művészt vagy agyondícsérni, vagy agyonbunkózni szoktak.

De a fent elmondottak nem akarják azt bizonyítani, hogy u. n. szlovenszói művészetén kívül nincs más művészet. Nem. Én csak azt akartam kifejteni, hogy általános helyzetünk igenis megköveteli ezt a „szlovenszóiasságot”, mert minden kultúrmegmozdulást a mi magyar fejlődésünk szolgálatába kell állítani. De ha akad oly komoly művészi megnyilatkozás, mely nem is szlovenszói, de tökéletességével az abszolút kultúrák határán mozog, nem szabad magunkat elragadtatni s létjogosultságát azonnal tagadni, mérjük azt objektív filozófikus mértékkel, úgy mint az emberiség közös kincsét. De ez a művészet legyen azután tökéletes, mert mi értelme volna nálunk Európát ügyetlenül utánozni?

Befejezve rövid fejtegetésemet, térjünk vissza a szlovenszói lehetőségekhez. Szlovenszón igaz művészetet ígérő gazdasági jóléten és függetlenségen kívül objektív művészszemmel látó kritikusokat kell nevelni, olyanokat, akiknek mer ihinni a közönség. Szlovenszón általában magasabb kultúrsvonalat kell teremteni, de egyúttal magyarabbat és szociálisabbat is, hogy művészeinknek ne kelljen hivatalokat vállalniuk, vagy vasat kovácsolniuk. Ha ez meg lesz, lesz olyan művészetünk, mely megállja a helyét az egyetemes emberi kultúrközösségben.

MANGA JÁNOS:

IPOLYVÖLGYI ÉS CSALLÓKÖZI NÉPDALOK.

A magyarság népi kultúrájának ősi tradícióit semmi sem bizonyítja jobban, mint a magyar népi dallamkincs évszázados termékének összessége. A dalolás minden magyar embernek lelkivilágában gyökeredző természetes ösztöne, melyet a XI—XIV.-ik század viszontagságos esztendei sem tudtak kiirtani, sőt a török-tatár népek itteni vándorlásaik alkalmával inkább felújították a magyar népzene régi, keleti, alapelemeit. A magyar népdalok a magyarság évezredes zenekultúrájának és irodalmi kultúrájának bizonyosságai, melyek megőrzése és ápolása nemcsak zenetörténeti szempontból, hanem általános kultúrszempontból is kívánatos, sőt igen fontos.

A népdal egészen a XIX.-ik század végéig mostoha gyermeke volt a magyar kultúrának. A század elején Petőfi volt az, aki költészetében helyet ad a népköltés gyöngyeinek is. Ma már nagyon nehéz megállapítani, hogy Petőfi mely szövegét vette át a nép, vagy viszont melyik költeményének tartalmát vette Petőfi a népdalokból. Ha a népdalgyűjtések alkalmával használatos kérdező módszerbe nem csúszik tévedés, akkor Petőfi „Alku” című költeménye szintén egy népdal töredéke. A „Juhászlegény, szegény juhászlegény...” című minden magyar vidéken ismert népdalt több helyen, eddig öt változatban jegyeztem fel, melyek közül legegységesebb az alábbi. Fonográfhangra énekelte Kovács Alojz 79 éves medvei földműves, aki — elbeszélése szerint — gyermekkorában nagyapjától tanulta.

Odakünn a hegyek oldalába
Úl két juhász fekete subába.
Míg így itten ketten beszélgetnek,
Azt mondja a gazdag a szegénynek:

Hallod-é, te szegény juhász legény,
Tele pénzzel itt van ez az erszény,
Megveszem a szegénységed tőled,
Ráadásul add a szeretődöt.

Ha jaz a pénz vóna csak foglaló,
Még száz annyi meg a borralaló,
A világot adnák ráadásnak,
Szeretődmet mégse adnám másnak.

Ha szeretőd mégis hűtlen lenne,
Se szeretőd, se pénzed nem lenne,
Akkor lennéi csak igazán szegíny,
Szegíny legíny, szegíny juhászlegíny.

Szegíny legíny, szegíny juhász legíny,
Se babája, se a tele erszíny,
Nincsen pénze, nincsen szeretője:
A földesúr elszerezte tőle.

Petőfivel és Arannyal a népköltészet bevonul az irodalomba. Petőfi egyik levelében, 1847-ben írja Aranyinak a következőket: „...hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá. Ha a nép közel áll ahhoz, hogy uralkodjék a költészetben, a politikában is uralkodni fog. E század feladata, hogy kivívja a célját minden nemes kebelnek, ki megsokalta már látni, mint mártírkodnak milliók...”

Zenei szempontból a magyar népdal iránt sokkal később indult meg az érdeklődés. Az első, komoly munka Vikár Bélaé volt, aki 1898-tól 1400 dallamot vett fel fonográf-hengerre. Néhány évvel később, 1904-ben pedig két komoly tudós, Bartók Béla és Kodály Zoltán eredményes munkássága 1918-ig 5421 dallamot mentett meg a feledés homályából. Vikár, Bartók és Kodály Szlovenszko magyarlakta területein is végeztek gyűjtőmunkát, de azt korántsem fejezték be, mert Nyitra vidékén, Csallóközben, Ipoly vidékén és Gömörben még most is nagyon sok ismeretlen anyag várja megmentését. Sajnos, nálunk erre senki sem gondol, a népdalgyűjtéssel legkevesébé törődnek az arra hivatott tényezők.

Kétségtelen, hogy népzenei szempontból a magyar nyelvterületek között leghálásabb talaj Szlovenszko magyarlakta vidéke. Természetes is, mert a szlovák-magyar nyelvhatáron a földrajzi elszigeteltség következtében a lakosság legjobban, legeredetibb formában megőrizte ősi dallamkincsét. Szlovenszkon általában még a népdalok összes típusai megtalálhatók.

Állításomat legjobban bizonyítja az a tény, hogy 1934 óta Ipoly vidékén és a Csallóközben körülbelül 360 eddig ismeretlen dallamot gyűjtöttem. Természetes, hogy ez csak egy parányi töredéke annak az anyagnak, amely még gyűjtésre vár.

Érdekes tulajdonsága az ipolymenti falvaknak, hogy a civilizáció gyönyörűen megfér a tradíciókkal és babonákkal. Nagyon sok, a modern technika vívmányaival rendelkező község lakossága még mindig hódol a régi, pogányszárma-

zású népszokásoknak. Lakodalmaikon és táncmulatságaikon még az utóbbi években is nagyon sok régi A és B csoportba tartozó népdalt énekeltek. Ezt, a régi dallamokhoz való ragaszkodást az a körülmény teszi lehetővé, hogy a lakosság szegényebb rétege, amely a város népies műdalaival kiszorítja a régi dallamkincset, az országhatár következtében nem érintkezik nagyobb városokkal és így nem kerül a népies műzene hatása alá. Egyik ipolymenti községben, Pereszlényben Pintér Mihály 95 éves napszámoseMBER 36 régi, pentaton dallamot énekelt fonográfomba. Érdekes az ipolymenti néplélek dalszeretete. Ez a 95 éves ember pontosan elmondta majdnem minden dallam eredetét: hol, kitől és mikor, milyen körülmények között tanulta, vagy hallotta. Az alábbi két szöveget is ő énekelte, mindkettő dallsora, régi dór skála.

1. Koza Rozi gyeré bē,
Ulj le mellém idebē,
Edd meg azt a kocsonyát,
Vidd haza jaa pogácsát.
2. Zajos az ég alja,
Beteg a szeretőm anyja.
Adná Isten, hogy meghalna,
Reám bánatot ne hanna.
3. Esik eső nagy sebésen,
Sír a rózsám keservesen.
Ne sírj rózsám keservesen,
Majd megsegít a jó Isten.

Nincs szebb madár a fecskénél,
Fehér lábú menyecskénél.
Fehér lábát mosogatja,
Hideg a szél nem álhatja.

Az ipolyvidéki népdalok között nagyon sok a juhász és kanásznóta is. Az öregebb pásztoemberekben még mindig él a régies díszítő éneklési mód. Balladákkal csak a félreeső, hegyes vidékeken találkozunk. Itt a szlovák-magyar nyelvhatáron nem ritka a szlovákos mixolid hangsor sem. A következő balladatöredék, melyet Ipolyfödémesen jegyeztem fel, szintén mixolid skálában van.

Födémesi kocsmá sindelyes,
Benne a szeretőm mindenés.
Minden a kezére van bízva,
Csak a szerelem van eltiltva.

Halottátok lányok, mi történt?
Éjjel a szeretőm megölték.
Ittam a szeretőm véréből,
Félek a jóságos Istentől.

Az ipolyvidéki falvakban egy-egy negyvenév körüli férfi 80—100 népdalt ismer. Ugyanebben a korban levő asszony jóval kevesebbet. A falusi asszonyoknál a dallamtudás maximuma 30—35 év körül van, mert ezen a koron túl már öregasszonynak számít, akinek világi „nótákat” nem illik énekelni. A férfiak 40 éves korig vesznek fel új anyagot, ezen túl már csak a meglévő anyagot tartják meg emlékezetükben, de új anyaggal már nem bővítik dallamtudásukat. Ez a passzív stádium az asszonyoknál 30—35 éves korban kezdődik.

Csallóközben a múlt év nyarán jártam először. Félve mentem ki, mert azt hittem, hogy csalódva kell visszajönnöm a Kis Magyar Alföldről. Egy muzsikus ismerősöm, aki maga is foglalkozott a népzenevel, azt mondotta, hogy népzenei szempontból a Csallóköz hálátlan talaj, a népies műzene, a slágerek már teljesen kiszorították a népdalt. Mindennek dacára megpróbálkoztam a csallóközi gyűjtéssel. Első utam Csillázközebe vezetett, a Duna melletti falvakba. Már az első napon kellemesen csalódtam, mert Medvén Szakáll Júlia 55 éves asszony 15, az A stílushoz tartozó régi dallamot énekelt fonográfomba. Utána még aznap 36 dallamot gyűjtöttem ugyanabban a községben, köztük sokat olyat, melyeknek eddig a nyilvánosság még a variánsait sem ismerte.

Különös, hogy a Csallóközben él még a legtöbb dudanóta. Ezek természetesen szintén a népdalok csoportjába tartoznak, a különbség csak az, hogy a dallamokból félig-meddig hangszeres muzsika lett. A csallóközi falvakban harminc-negyven évvel ezelőtt még a dudás szolgáltatta a tánczenét. Innen maradtak meg a sokszor bizony elég pornográf szövegű dudanóták. Érdekes megjegyezni, hogy a dudanóták rohamosan vesznek, a fiatalság már egyetlen dudamelódiát sem őriz meg. Ennek oka abban keresendő, hogy a nagybirtokok parcellázásával a pásztorélet megszűnt és vele együtt kivesznek a híres dudások, akik szintén a pásztorok, a juhászok közül kerültek ki. Az egész Csallóközben már csak két dudás van, akik hangszerüket kezelni tudják.

A dudanótáknak is, mint általában a népdaloknak számtalan variánsai vannak és nem ritka hogy egy-egy dallamnak 10—15 strófája is van. Szövegeikben a falusi élet apró epizódjait éneklük meg. A dudanóták között mindenre és

mindenkire találunk egy-egy gúnyos verset. A következő, melyet Hodoson Czucz Kálmán énekelt fonográfba, a kvestáló barátokról szól.

Nincs a barátnak csizmája
Fázik szegénynek a lába
A hideg szobába.
Szedjél tojást a számára,
Hogy ne fázzon meg a lába
A hideg szobába.

Mikor a paraszt dolgozik,
Akkor barát imádkozik
A kórus ablakba.
Nincs a barátnak csizmája
Fázik szegénynek a lába
A hideg szobába.

Az alábbi dudanótát Szakáll Julia 55 éves medvei asszony énekelte:

Ángyom süttött málét
Nem adott belőle,
Kivitte jaa a kertbe
Tarka keszkenyőbe.

Ángyom süttött rétest,
Kivitte jaa fára,
Elvitte jaa kánya
Ángyom bosszújára.

Ugyancsak Szakáll Julia énekelte a következő szövegű dallamot is:

Őreg anyám gyócs pintöle
Tóba veszett a kendére.
Amennyi kicsiny kiázott,
Pálinkára mind elmászott.

Farkas János 55 éves bőszi ember énekelte a következő dudanótát, melynek csak az első strófája közölhető.

Ekecsen lakom nem Báron,
Nem a vadrepcés határon,
Nem forog a bajcsi malom,
Gugyorodj mellém galambom.

Érdekes, hogy a népdalokon és dudamelodiákon kívül még igen sok népballada él a Csallóközben, melyeknek legnagyobb része a Dunántúlról való, de akad igen érdekes néhány csallóközi népballada is. A következő ujjabbkeletű balladát Feketenyéken énekelte Kelecsényi Erzsébet 34 éves asszony.

A faluból tova vonul egy sereg,
Szölke Zsuzsa az ajtóban kesereg.
Babájának kendőjével integet,
Aki nem győz visszanézni eleget.

Elviszik a szegény huszárt messzire,
Babájának majd meghasad a szive.
Azt csak a jó Isten tudja hol talál,
Melyik tájon őreá is a halál.

Szölke Zsuzsa nem aludt az éjszaka,
Éjfél tájban megcsörren az ablaka.
Míntha ott kinn áldogálna valaki,
Tán a régi szeretője csalja ki.

Levélhordó hoz fekete levelet,
Tán bizony a rózsámtól jön felelet?
Szölke Zsuzsa ne törd fel a levelet,
Mer a szíved bánatában megreped.

Szölke Zsuzsa sirasd meg a szeretőd,
Most árkolják öneki a temetőt.

Buday-Ortutay „Mondotta” és „Erdélyi népballadák” című műveiben felvett népdalokat és balladákat nagyon kevés kivétellel ismerik a Csallóközben is, sőt Bartók-Kodály „Erdélyi népdalok” dallamaiból is nagyon sok él Csallóközben, természetesen variánsok formájában.

VÁJLOK SÁNDOR:

A SZLOVENSZKÓI MAGYAR NÉPNEVELÉS ÉS PROBLÉMÁI.

1. A népi kultúránk állapota.

A köztársaság területén élő magyar nép a kis alföld északi részén, a nagy Alföld peremétől északra és a Tiszaháton lakik. Jórésze talun él (a 719.569-ből 374.104 magyar 2000 lakósnál, 203.739 magyar 5000-nél kisebb településben), tehát a szlovenszkói magyar kultúra színvonalát és sorsát a népi kultúra határozza meg. A 717 magyar község (ideszámítva a falut és tanyát is) Szlovenszko déli politikai határvonala felett fekszik, sáv, szalag alakú helyzetben. A szalag szélessége nem mindenütt egyenlő, három helyen erősen szakadozó félben van; úgy hogy közvetlenül fenn forog az az eset is, hogy a magyarság etnikai folytonossága megszakad és a sáv négy részre oszlik.

E geopolitikai helyzet felvázolása kulcs a népi kultúránk megismeréséhez. Mert ebből a helyzetből következik, hogy nincs színben és árnyalatban külön népi csoportunk (mint pl. Erdélyben a székelység) hanem csak függvények, nyulványok vannak, amiket a határvonal alakított ki és nem a belső kiképződés. A némileg és külsőleg függetlennek látszó csallóközi csoport, a kukkónia népe, lényegileg alig mutat fel valamelyes csoport alakító motivumot, úgyhogy a mátyusföldiekkel egyetemmel besorozható a kis alföldi etnikumba.

Az itteni magyar nyelvterületen hat táj-lélek (és a fent megállapított értelemben etnikai csoport) él: 1. a csallóköziek; 2 mátyusföldiek; 3 palócok; 4. barkók; 5 cserhátiaiak és 6 tiszahátiaiak. A csoportok határai egészen jól megvonhatók: a csallóköziek a Duna és a Kisduna által alkotott szigeten laknak; a mátyusföldiek a Kisdunától keletre a Vágig; a palócok a Vágmenti magyar-szlovák nyelvhatártól Gömör közepéig (végpontnak a Rozsnyó feletti Csucsom vehető); a barkók Gömör keleti felében; a cserhátiaiak a régi Abauj-Torna vármegye Szlovenszkóra eső részén. A tiszaháti csoportba belevehetjük az egész Kárpátalja magyar lakosságát.

E hat csoport népkultúráját megvizsgálni nem könnyű feladat, pozitíve nem is beszélhetünk ebben az irányban. Mert belső kincseiről és tartalmi gazdagságáról csak sejtésünk van, csak tapogatódzunk; kimerítő folklorisztikus és kultúrográfiai jegyzések nem állanak rendelkezésünkre.

Negative jobban lehet dolgozni — és a népnevelés szempontjából bizonyos mértékig ez is elégséges —, mert a népi kultúra negatív változása, romlása szemünk előtt játszódik le.

Ha ebből a szemszögből közelítjük meg a kérdést, két dolgot vizsgálhatunk meg: a népi kultúra, a magyar ember, ismeretanyagát és szellemi hagyományainak állapotját. Természetesen mindig az adott szükségletekhez viszonyítva.

Az első szempontnál az első benyomása mindenkinek, aki a magyar nép praktikus ismeretanyagát figyeli, az, hogy az nem elégséges helyzetbeli szükségleteihez (politikai, gazdasági, kulturális, egészségügyi). Kikerülve a tétlenséget nyújtó állami mindenhatóság alól, helyzete megváltozott. Eddig az állam gondolkodott helyette, ma ezt magának kell elvégeznie. De ehhez nem elégséges (nem jó) az eddigi műveltségi anyaga és intelligenciája. Megváltozott a termelési mód és a piac-politika; az eddigi egy oldalú szemtermelés helyett más terményekkel kell kísérletezni. A falube betört a modern áramlat a maga szervezeteivel: a pártpolitikával, szövetkezettel és a kultúregyesületekkel. A népvezetők hiányában ezeknek a vezetése a rangosabb és módosabb gazdák kezébe kerül; olyanokhoz, akiknek egyáltalán nincs tudásuk ezek elvégzésére. A vezetéshez került emberek nagy százalékában megvan a készség dolgozni, de az előbb említett okok miatt a minden jószándék mellett is csak torzó marad a munkásságuk, feltéve, hogy nem siklanak le valamilyen más síkra. Ezt a tehetetlenséget minden, parasztvezetővel beszélő ember tapasztalhatja; ugyancsak látható az a lelki meghasonlás, ami ezeknél az embereknél kifejlődik és ami előbb-utóbb a népi kultúra összeomlásához vezethet. Más részről tragikus elgondolni, hogy ilyen kezekre van bízva a magyar nép túlnyomó részének a nemzeti, politikai és anyagi sorsa.

Itt eddig csak a praktikus ismeretekről beszéltünk. Most a nemzeti műveltséget nézzük! Azért vettük a praktikus ismereteket első helyen, mert a szlovenszói magyar nép ismeretanyaga, műveltsége előbb került válságba és kihatásai pillanatnyilag erősebbek, mint a nemzeti művelődésé.

A nemzeti művelődés szempontjából a magyar népet három részre lehet osztanunk. Az első kettőbe a 35-évig, a másikba a 35-től felfelé eső korakat vehetjük; a harmadik a kisebbségi generáció, amelynek érdekes viszonya van a népi kultúrához.

A nemzeti művelődés (a történelem ismerete, a szülőföld szeretete) legerősebb a 35-től idősebb embereknél. Bennük erősen él az összetartozás ösztöne és a felelősség; igaz,

hogy legtöbbször primitív formában. Megjegyezzük azt is, hogy ez csak hangulati, mereven áthagyományozott és nem tudatos érzés.

A 25—35 éveseknél viszont ez már nem ennyire határozott; politikailag iskolázottabbak (kommunizmus, revízió), de a nemzeti kádert (természetesen falun) jelentő életformák, szokások felé nincs érzékük. A történelem csak a világháborútól érdekli őket. Civilizáltak.

A kisebbségi generáció viszonyát érdekesnek mondtuk. Különös képzetek vannak a magyarságról és történelméről. A szintelen, sokszor nemzetietlen nevelés és iskolázás következtében ismeretei zavarosak és silányak. Ha valaki megkérdezi 20—25 éves legényeket, szomorú tapasztalatokkal gazdagszik. Egyformán nemzeti hősnak tartják a cseh hősokeket a magyarokkal, nem egyszer cseh királyokat (pl. IV. Károly) magyarnak vétnek. Bármilyen kérdőív bőségesen szolgáltat ilyen eseteket.

Ezzel szemben a praktikus ismeretei hasznosabbak az előtte valóknál. Katonáskodása alatt idegen, új ismereteket szerez. Van pl. nem egy iparos, aki elmondja, hogy a szövetkezetet a németeknél így — vagy úgy látta. Figyelnek a ma dolgaira.

A három rész vázlatos elemzéséből kivehetjük, hogy a nemzeti hagyomány lefelé fokozatosan halványodik, fokozatosan lazulnak azok a formák, amik a népi kultúrát összetartják. Ez a forma az „öregebbeknél” sem volt erős. A Szlovenszkóban lakó magyar nép mindig a haladóbb elem volt; civilizáltabb. Szociális szempontból közvetlenül az lehet az oka, hogy jó része kigazda volt; ez a vidék nem a mamutbirtokok hazája, ahová a művelődés nagyon is gyalog jár. Más részről a nemzetiségi versengések terén élt és él, ami szintén káros behatással volt népi kultúrájára. A háború után ez a változás erősödött, a magyarság nagyban civilizálódott. Ami alapjában véve nem lenne baj, de a gyors menetben nem tudott a népi kultúra stilizálódni és így pusztul. Kevés esetet tudunk pl. hogy a népi zene előadására paraszt-zenekar alakult volna, ezzel szemben ma nem egy helyet találunk, ahol parasztokból és iparosokból alakult jazz zenekar nagy közkedveltség mellett játsza a cseh és magyar slágereket. A népi dalt is erősen háttérbe szorította a sláger, a népszokásokat a „felvilágosodottság.”

Összegezve: A népi kultúrában kor szerint a nemzeti művelődés lefelé, az ismeret anyag pedig felfelé szegényedik. Nincs harmonia és nincs egyensúly. A népi életforma lazul, értékes elemei hullnak ki, felépítményén a hirtelen

fejlődés, izlés és körülményváltozás réseket ütött. A nép és kultúrája válságban van. Sulyos ez a válság, mely ha nem oldódik meg, mindkettő veszedelmes lehetőségek elé kerülhet. Mert a kérdés így is feladható: magyar maradhat-e a szlovenszkói magyarság nemzeti kultúrája nélkül és képes lesz-e elégséges vagyoni szintet teremteni kellő intelligencia nélkül? Más részről lesz-e megőrzője és hordozója az itti lévő kultúrkincseknek és értékeknek?

A felelet milyensége felől senkinek sem lehet kétsége.

2. A népnevelés szerepe.

Hogy meglevő értékeket meg kell menteni és hogy a hiányzó ismereteket pótolni kell, az mindenki előtt világos. Az iskolán kívüli népnevelésnek létjogosultságát és fontosságát ma senki sem vonja kétségbe. A nemzeti közvélemény ép úgy szorgalmazza, mint a hatóság, az állam. Európaszerte, néhol jelszóvá, néhol valósággá lett a kultúr-demokrácia, hogy „népoktatás, művelés által a szellemi javakat igazságosabban ossza el a társadalmi rétegek között, hogy a nagy földművelő, iparos és munkás tömegeket a művelődés eszközeivel a bennük szunnyadó szellemi erők kifejtéséhez s ezzel fokozottabb kereseti lehetőségekhez, okszerűbb gazdálkodási módhoz, emberi életigényekhez s a politikai jogok öntudatosabb gyakorlásához juttassa.” (Kornis Gy: A kultúra válsága).

Nálunk Szlovenszkóban sem maga a népnevelés a probléma. Hisz aki a magyarság pusztulását figyeli, önkéntelenül is rádöbben fontosságára. 1921-től 1930-ig 52.698-al csökkent a magyarság lélekállománya; a lélekvesztés nem kis mértékben a falun van, hisz 717 magyar községünkben 94-ben 100-nál több lélekkel fogyatkozott meg a magyarság. (A kassai járás 8 magyar községében pl. 2875-el fogyott a magyarság). Népnevelésről lévén szó, meg kell állapítanunk, hogy ez a pusztulás sok helyen a magyar kultúrunka hiányára vezethető vissza. Vagy ha gazdasági is az ok, „intelligens” embereknél más eredmény lenne.

Probléma azonban nálunk a metodika, a sikeres népnevelés. A mód, a „hogyan”, mert a sikeres népnevelés elé sok helyzeti és történeti gátlás tolu. A hosszú sávon élő népcsoport — nyulványok lelkisége, gondolkodási módja, műveltségi szintje sokban különbözik és ezt mind figyelembe kell venni. Egész más a csallóközi ember, más a mátyusföldi és más a szellemekkel közös fedél alatt élő palóc. A műveltség szintnél a már említett hiányok mellett éles különbséget mutat a kommunizmussal kiművelt és beiskolázott földmunkás, mint az antiszocialisan gondolkodó középbirto-

kos. A hiányok, a meglevő népi kultúra tartalma, vagy csorbulása vidékenként változik.

Már e kevés példából is kitűnik, hogy a szlovenszkói népnevelés módszerében nem lehet egységes és hogy a módszert és a teendőket a helyi szükségletek alapján lehet csak meghatározni. Minden egységesítés és előre, teoretikus elgondoláson felépített terv a gyakorlatban csődöt mondana és korántsem adná azt az eredményt, amit a felhasznált energiák ellenértéke képen várnánk. Logikusan következnek tehát, hogy a sikeres népnevelés művelődési helyzetrajzot, kultúrográfiát tételhez fel, amely pontosan tájékoztatja a népi kultúra helyzetéről, a művelendő anyagról és az ismeretkövetítés körülményeiről. Számolva minden lehetőséggel: a technikaival és lelkivel. Különösen ez az utóbbi jelent nagy nehézséget. A felekezeti viszony, nálunk, a magyar népnél meglehetősen feszült. A több vallású községekben a hitviták, a felekezeti gyűlölködés még mindig tart; a saját felekezeten belül mindenki érzékeny. A több száz éves együttélés még különbékét sem termelt ki, sok helyen még a csendes „egymás — megtűrés” is csak alig van meg. A helyzetet nem ismerő vezető egy tapintatlan húzással hosszú időre lehetetlenné teheti a népnevelés sorsát az ilyen helyeken.

3. A kultúrográfia.

A kultúrográfiának mutatnia kell a népi kultúra kincseit, a magyar nép kultúrjait és hiányait, a nevelés, ismeretközlés lehetőségeit. Felszámolása legyen a régi kultúrának, hogy a meglevő hagyományok alapján megindult fejlődés folytonosságot jelentsen a magyar sorssal. A legnagyobb kultúrértékektől a kicsinyes technikai eszközökig mindenről tudomást kell adnia, hogy a gyakorlatban ne kísérletezés legyen a magyar nép nevelése, hanem átgondolt munka.

Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a kultúrográfia nemcsak népnevelési célt szolgál, hanem egyúttal tájékoztat kultúrállományunkról is.

Öt területen van szükség pontos ismeretekre: 1. emberanyag; 2. néprajzi hagyomány; 3. kultúrszervek; 4. kultúralis élet; 5. külső körülmények. (Természetes, hogy itt most csak a vonalokra mutatunk rá, az aprólékos kidolgozás más helyre tartozik.)

1. A szlovenszkói magyar ember tájbeli, műveltségi eltéréseit már említettük. E kérdés kidolgozása lenne a lélekten, lélekrajz, amely leírja az egyes vidékek embereinek:

- a) népi jellemét,
- b) értelmi színvonalát
- c) nemzetszeretét és ismeretét,
- d) a szülőföld szeretetét és ismeretét,
- e) kultúrszomját,
- f) érdeklődésének irányát,
- g) erkölcsi és vallási viszonyait.

2. Az ember anyaggal szoros összefüggésben van a tradíció, a hagyomány. A helyzet nálunk az, hogy a népi kultúrának ez a része pusztulóban van. A hagyományok gyors levetkezése valószínűleg kárára lesz a népi műveltségnek. A tárgyi hagyományok közül a művészies elemet válságba hozta a divat (népviselet), a díszítő művészet is kezd el-sorvadni. A szellemi hagyománynál a felsorolt vidékek szerint különbségek vannak, de mindenhol megérzik a romlást hozható változás. A népi dal a slágerral küzdöködik, az epikát meg kiveri az európai politikai szenzáció, amire az utóbbi időben nagyon érzékenyen reagál a falu. Nem tudjuk, hogy a mostani helyzet mellett megmaradnak-e a dramatikus népszokások, pedig nagyon sok érték pusztulna el velük. (Középcsallóköz karácsonyi népszokásai, a Szent Iván éneke és tüze a palócságnál, mimikus táncok stb.)

A megmentésükhez le kell jegyezni:

- a) a népi lírát,
- b) a népi epikát (népballada, anekdóta, monda, mese)
- c) a drámai hagyományokat.

Úgyszintén, különösen a nyelvhatárokon és az újabb generációnál:

- e) a nyelv tisztaságát és a stílust,
- f) hogy lehet és mivel, a legjobban befogni, a népi vonalat, hogy senki sem hulljon ki a másik kultúrába.
- g) mi miatt bomlik a paraszti életforma és mire vezethető vissza a népi hagyomány eltűnése.

3. Az emberanyag lélekrajza és lelki állománya mellett a népi kultúra legmeghatározóbb irányítói a törvényes kultúrászervek (iskola, kultúregylet). Ezek mint a népi műveltség intézményes irányítói, alapjai az ismeretszerzésnek. A népi kultúra, művelődés sorsa az iskolákon fordul meg, az iskola győzelmével, vagy bukásával pedig a magyar nép győzelme és bukása van összekötve. A népnevelés ezért — de első sorban a politika — nem mehet el e mellett a kérdés mellett érdektelenül, mert az iskola hiányait kell először is pótolnia. A rossz iskola olyan réseket üthet a népi művelődés építményén, hogy azt a legjobban megszervezett népnevelés sem tudja betömni.

Pedig ebbeli ismeretünk nem teljes; legnagyobb részt a

hivatalos statisztikára támaszkodunk, ami önmagában nem ad teljes képet. E mellett még tudni kell az iskola:

a) dologi (a diákság mozgalma, anyagi helyzet, az épület higiéniája, a tankötelesek távolsága az iskolától),

b) szellemi viszonyait tankönyvek és azok szellemisége, mi viszi, vagy a magyar gyermeket nem magyar iskolába),

c) milyen műveltséget adott az iskola (különösen fontos ez azoknál, akik nem magyar iskolába jártak, mert ezek még a legszükségesebb ismereteknek — írás, olvasás — sincsenek birtokában)

Ebbe a csoportba tartoznak még a falusi kultúregyesületek is, amelyek összeírása és irányítása bizonyára megkönnyítené a népnevelés útját.

4. A jelenlegi és a közelmúltban lezajlott kultúrális élet megmutatja, hogy milyen a falu érdeklődése. A kultúrográfia itt tájékoztatna:

a) az ismeretterjesztő előadásokról,

b) a szórakoztató előadásokról,

c) a könyvtárról (könyvjegyzék, forgalom stb),

d) az újságolvasásról,

e) a rádióhallgatásról, moziról, stb.,

f) egyéb művelődési forrásokról (pl. városba járás).

5. Nem kis szerepet játszanak a népnevelésnél a külső körülmények. Ezeket megtörik minden jószándék és minden próbálkozás, ha kedvezőtlenek. Nálunk ugyanis a népnevelés egyoldalú: a szervezetekre és a szóra épít. Pedig vannak helyek, ahol ez a módszer nem tud gyökeret verni. A tanyákon, kisebb falukban, ahol földrajzilag elzárva, magukra hagyottan élnek, a betű általi népneveléssel lehet csak dolgozni. Sajnos ez irányban nálunk a helyzet rossz; nincs kimondott és jól szerkesztett néplapunk, a közkönyvtárak anyaga meg nagyon silány. (Az amadékarcsai könyvtárban 44 könyv van; ebből azonban csak 14-et olvasnak. A többi nem falura való).

A legfontosabb külső körülmények:

a) van-e kultúrvezető,

b) van-e alkalmas helyiség,

c) a hatóság hogy véleményezi a kultúrmunkát,

d) viszony a másik nemzetiséghez.

A kultúrográfia tehát a népnevelést minden oldalról tájékoztatja; felsorolja az előnyöket és hiányokat. Idegenvezetőszerű szerepe van, a kultúrmunkás és vezető előtt feltárja a nép kultúrális helyzetét. A helyzet és a lehetőségek megismerése már fél siker. Szloveszkóban, ahol a viszonyok annyira összetettek, e nélkül nem is lehet huzamosan és sikerrel dolgozni. Mert számvevés ez a viszonyokkal és erőkkal.

4. A közvetítendő kultúra.

A helyzet-feljegyzés még nem jelenti a népnevelés problematikájának megoldását. Másik generális kérdés a közvetítendő kultúra:

Aki gyakorlati népneveléssel foglalkozik az észrevehetette, hogy milyen kis mértékben állanak rendelkezésére azok a kultúrjavak, amelyeket közvetíthet. Nincs népies formában megírt tudományos irodalmunk, amit nyugodtan adhatnánk a falusi ember kezébe. Mert ha történelmet veszünk a kezünkbe, az legtöbbször mese, az ismereteket elnyomja benne a rétorika, a buzdítás. Az egészségügyi könyveink jórésztben a negatívumok felsorolásában merülnek ki. Ez ártalmas, ezt ne csináld — de hogy mi a jó, mit kell tenni: azt nem mondják.

Még jobban érezhető ez a szegénység a falusi színpadokon. Itt két stádiumot figyelhetünk meg: az elsónél a száraz és hamis levegőjű népszínművek vezetnek, betyárral, jegyzővel, kisbíróval, bakterral, cigánnyal és természetesen szentimentális szerelemmel. A másik stádium azt mutatja, amikor a falusi színpadok átmenet nélkül átugranak a körüti jazzoperettekre. A parasztlány selyemruhát ölt, kokett lesz, vagy flörtöl, a csizmás paraszt fekete ruhába bújik és játsza a hősszerelmes grófit, vagy amerikai gyárost. A vidéki táncmester táncbetétekre tanítja őket és ildomtalan mozdulatokkal ugrálnak a színpadon.

Mind a két jelenség hibás, de előretörésüket nem lehet megállítani, mert nincs elég jó darab, amivel egyeduralmukat meg lehetne törni.

Még nehezebb, folytonosan forrongó kérdés a munkáskultúra. Jelenleg ugyanis a közel százezret kitevő ipari munkásságunk majdnem teljesen idegen a magyar kultúrától. Teljesen a szocialista, marxista kultúrlétkörben él, annyira, hogy eddig kultúrális sorsközösséget is ritkán vállalt a magyarsággal. Most a helyzet mintha változást mutatna. A munkásság egy részét megérintette az Európaszerte elvonuló nemzeti hullám és kezd érdeklődni a magyar kultúra iránt.

És a nehézség ép itt van. Minden áron be akarják vonni őket a magyar kultúrközösségbe és benn is tartani. Viszont nincs olyan nemzeti szellemű munkáskultúránk, amit adni tudnánk neki. A nemzetköziséget hirdető marxista szocializmus helyébe nem tudunk adni nemzeti szocializmust, ami nivóban megfelelné a beérett és a maga szempontjából intelligens munkásnak. Nagy nemzeti értékeink még nincsenek ebből a szempontból feldolgozva, így népnevelésünk vonzó ereje felénk nem lehet erős.

A közvetítendő anyag persze más téren is kicsi. Ezért a népnevelésre, a népvézetésre itt is sok munka vár.

*

Szlovenszko területén öt nemzetiség áll gazdasági és kulturális harcban egymással. Harc erős gazdasági vonatkozásai mellett is elsősorban kulturális. A kultúra expanzív ereje vettetik latba a lelkek halászatánál és ugyancsak a védelemnél is. Hogy a magyar népi kultúra biztonsága nem százszázalékos, arra már adatokat idéztünk. A népi kultúra mostani állapota, a népnevelés szervezete nem látszik elég-ségesnek etnikumunk bezárására. Ezért a legteljesebb kultúrdemokráciát kell megvalósítanunk, álló értékeket, versenyre képesítő ismereteket kell közvetítenünk, hogy a kultúrája megőrizzen minden magyart nemzetiségének. Nemzeti és szociális kötelességünk állandóan a gondolkodás homlokterében tartani a szlovenszko magyar népnevelést és annak problémáit.

NAGY BARNA:

A KOMÁROMI GÖRÖGKELETIEK TEMPLOMÁNAK MŰKINCSEI

Komáromnak legértékesebb műkincsei a ma már itt igen kevés számban lakó görögkeletiek templomában vannak. A kis templom, mely egy bérház udvarán van elrejtve, nagy művészi értékkel bíró fafaragású szentszékeket tartalmaz. Nem eredeti komáromi fafaragások ezek. 1782-ben II. József császár feloszlató rendelete következtében a mai ki kamaldoli szerzeteseknek is el kellett hagyniok működésük színhelyét, aminek következtében vagyonukat a vallásalap számára foglalták le, templomukat és székházukat valósággal szét-hordták. Így kerültek azután Maikról a görögkeletiek templomába nagyszerű fafaragású szentszékek, melyek most körülvonják a templom belső falait. A felső térbe komponált ornamentika a Louis quatorze stílus szalagszerű építményeinek kombinált mása. Az alap-gondolat a hajlított vonal, kitöltve kagylódíszekkel, rózsákkal és levélornamentumokkal, tehát francia hatásról tanuskodnak. A figurák is barokk jellegűek, de már nyugodtabb, osztrákosabb, némi XVI. századbeli olasz szobrászati elgondolással. Még ezek a kis figurák is nagy meleg bensőséget és a cselekvő fantáziának mély gazdagságát vetítik ki. A fafaragásokból csak úgy sugárzik az optimista felfogás. Nincs bennük már semmi a XVII. század komplikált ikonografikájából. Tartalmilag zavartalanul tiszta módon ábrázolják a szentek életének különféle mozzanatait. A reliefeket körülfogó keretek és síkékítmények alapgondolata szintén az apró díszekkel kitöltött kígyózó vonal. Érdekes ebben a templomban egy Madonna képet viselő misekönyvtartó állvány, mely szintén a barokkhagyományokon felnőtt munka, de a sztatikus feladatokat már inkább csak megjelöli, így tehát az erős formák

lazább felfogásokban érvényesülnek s a mértani beosztás is egységtelenebb. Külső részeiben ugyan barokkizált, de felépítésében gyöngén már a Louis quinze stílus felé hajlik.

Az oltárfal számtalan ikonnal díszítve érdekes részleteket tartalmaz. Stilizált tölgyfalevél ornamentikával kiegészített barokkrámákban szentek és uralkodók képei láthatók. Művészetük formai megoldását az a ikon irányítja, mely az ikonok kezdetén érvényesül: egyszerű, szinte a primitívség felé hajló forma. Ez leginkább arra a Krisztusképre vonatkozik, melynek formai megoldása alig különbözik a Krisztus utáni művészetek Jó-Pásztor típusától. Barokk képrámákon kívül figyelmet érdemel a Krisztus koporsója című hímszés, melynek úgy színezése, mint formai megoldása keleti, illetve oroszos: parabólikusan hajlott formája a testnek és távlatok nélküli túltömöttsége az alakoknak, valamint nehéz alkalmazása a tompa színeknek. Maga az épület nem tartalmaz különösebb értékeket. A mennyezet díszítése laza, s csak néhol fedi a nagy síkfelületeket. A templom bejárata mellett van elhelyezve Davidovics Pál tábornagynak a napoleoni hadjáratok tábornokának klasszikus felfogású síremléke.

INCZE BÉLA:

KISEBBSÉGI ÉLETÜNK ALAKULÁSA

Szvatkó Pál a Nyugat februári számában gondolatkeltő írásban mondja el, hogy az 1918 októberét követő idők változásai milyen élményt jelentettek számára és mint változott meg lelkiületében ő maga is és vele együtt Szlovenszko egész magyar ifjúsága, — azok is akiknél a változás nem vált tudatossá, mint nála, — mert mindannyian végigmentünk az átalakulás útján és ugyanúgy függött hitünk (vagy annak mulása) attól ami történt, mint az ő hite.

Megváltozott körülöttünk a világ és mi is megváltoztunk. Ami annyira nagy és hatalmas volt, a Monarchia, Magyarország, ezek az öröknek és változhatatlannak tartott valóságok és egészek megszűntek vagy átalakultak, most pedig tizenhét év után ebben a megváltozott világban vagyunk mi szlovenszkoói magyarok megváltozott magyarok.

Valamilyenek lettünk az idők behatására. Másak, mint amilyenek voltunk s azért, hogy másak legyünk, semmit sem kellett tennünk. Mint matéria változtunk különböző hatásoknak kitetten. Mindvégig semmit sem akartunk, egyetlen tudatos törekvésünk sem volt, amely a változás ezen útján egy lépésünket is irányította volna, sőt ellenszegülések és gátemelések akartak ott tartani minket, ahol 1918-ban voltunk. Hogy az arculatunk megváltozott az nem tudatos törekvésünk eredménye. Ilyenek lettünk. Elvesztettük a dolgok örökkévalóságában hitünket, mert összeomlottak azok a valóságok, amelyeket öröknek hittünk; madártávlat helyett ma békatávlatból szemléljük a világot, mert elsőrendű nemzetből másodrendűvé lettünk; társadalmi szemléletünk is megváltozott, mert államunk szemlélete demokratikus; a háromméretű világból átcsúsztunk a kétméretűbe, amelyben már nincsen fent és lent, legföljebb jobb és bal, mert elszegényedtünk és már nem látunk olyan nagy különbséget ember és ember között mint azelőtt, mert mindannyiunkat közös sors gyötör.

Átalakultunk, de ebben az átalakulásban nem volt semmi tudatos sem. Helyzetünket 1918-ban senki sem ösmerte fel s utunk irányát teljes bizonyossággal még ma sem ösmérjük.

Szvatkó a változások után felteszi a kérdést: „mivégre vagyunk a világon?... tudni kívánjuk, mi az értelme az egészeknek, miért ragaszkodunk nemzetünkhöz, mit várhatunk a sorstól, mi az utunk és célunk.” Végső felelete pedig ez:

„végül követjük a természet rendjét, lesz, ami lesz, magyarok maradunk. J'y suis, j'y reste.”

Engem ez a felelet nem elégít ki, mert sokszázezer magyarnak szól, akik azt is tudni akarják, hogy miért maradjanak magyarok s mit jelentsen itt Csehszlovákiában az ő magyar voltuk.

Mit mondjunk azoknak, akiktől azt várjuk, hogy magyarok maradjanak, ha megkérdik tőlünk, hogy miért maradjanak s mit mondjunk, ha megkérdik, hogy melyik az az eszmei követelmény, amely ezt a kívánságot jogossá teszi és mi az, ami ettől az álhatatosságtól gyakorlatilag várható?

Azt mondjuk, hogy maradj magyar a multért, amely sok örömet nem hozott neked? — vagy mondjuk azt a kérdezőnek, hogy azért maradjon magyar, hogy az itteni magyar politika fenntarthassa pártszervezetét? Vagy mondjuk azt, hogy azért, mert szép dolog híven kitartani egy nemzet mellett, szép mártírként szenvedni, szép keménykötésű kitartással és ökölrázással belepusztúlni így magyarként abba, hogy az ember magyar maradt?

Széchenyin keresztül eljutottunk ahhoz az igazsághoz, hogy egy nép életében semmi sem lehet fontosabb, mint magának a népnek élete. Hogy kívánhassak hát ettől a magyar néptől csupa olyan áldozatot, amely nem érte, magaéletéért hozott áldozatot s hogy kívánhatok tőle olyan hitet, amelynek vallása életét csak nehezzé teszi.

Lelkiösmeretünk rögtön jelentkezik, amint kutató gondolataink elindúlnak s a feltorló sok kérdés előtt úgy érezzük, hogy meg kell állnunk, mert feleletet nem adhatunk s kísértésbe esünk, hogy adakiáltsuk: Magatokkal törődjétek, gondoljatok a gyomrotokra! Kísértésbe esünk, hogy hallgassunk a nemzethúségról, kitartásról, ami népünk amúgy is nehéz életében még újabb és tán legsúlyosabb kereszt vállalását jelenti, hiszen ha hátatfordít magyarságának, élete legalább annyival lesz könnyebb, hogy ez a kereszt lemarad róla.

Az élete könnyebb lesz, mi meg hallgassunk, ne kívánjunk több áldozatot, különösképpen akkor nem, mikor hideg fejjel mégis csak azt kell mondanunk, hogy azt, amit a magyar sors nyújtott gazdagságban, kultúrában, más nemzethez kapcsolt sors is tudja nyújtani és egy generáció elég már ahhoz, hogy minden kultúrák egyenlő voltán felül egy-egy nemzet kultúrájában a sajátos színű és ízű különbözőség, — amely éppen egy nemzet kultúráját jelenti, — elefelejtődjék és helyébe más kerüljön.

Az én délnémetországi ősöm a XVIII. század végén került Kassára s az ő fia 1848-ban városunkban, a IV sorozó kerü-

letben már honvédeket sorozott s fegyvert is fogott a magyar ügy mellett, mert már hozzá tartozott a magyar sorshoz családjával együtt, amely azóta már egészen magyarrá változott. Könnyen fájdalom nélkül megy végbe az ilyen átalakulás és nem követel annyi, de annyi szenvedést és áldozatot, mint egy nemzet mellett megmaradni, ha annak sorsa olyan, mint a miénk.

Németből lehetett magyarrá válni, magyarból válhat bármilyen más nemzetiségűvé az ember. Mit jelent hát akkor valamilyen nemzetiségűnek lenni? — mit jelent az magyar-nak lenni?

Bizonyos ma előttünk itteni magyarok előtt: magyarnak lenni nem annyit jelent, hogy Magyarország lakosai vagyunk, mert bizonyos, hogy mikor átszabták Európa térképét, mi mégis magyarok maradtunk s bizonyos az is, hogy bármit is csinálnak velünk, bármilyen új formába is kényszerül bele életünk, bárhová is megyünk, megmaradunk valami másnak, mint a többiek, sőt, ha alakulunk, mi akkor is másképp alakulunk, mint ahogy ugyanazokra a hatásokra közvetlen közelünkben élő más nemzetek alakulnak. Alig lemérhető és alig megfogható dolgok hatalmas tömege tesz minket magyarrá s egy más nemzet fiát nemzete fiává: a nyelv, amely még valamiképpen megfogható és az azonfelül már megfoghatatlan hangok, színek, ízek, emlékek olyan felmérhetetlen sokasága, oly sok szálból és oly kiszámíthatatlan rendben alkot valakit egy nemzet tagjává, hogy bármely szálát érinthetjük is meg, az egész szövevényes halmoz beleremeg.

Mint egy szervezetnek minden kis sejtje egész sokszáz-ezeréves multjának minden kis emlékét magában hordja, úgy vagyunk mi is összetéve millió kis emlékezésből s úgy vagyunk millió vonatkozással keresztül-kasul szöve.

Mondjuk, hogy kincs ez, ennek a sok emléknek az összessége, de csodálatos kincs, olyan mint a fény, amely minden tárgyon felvillan, mindent megvilágít, ami sugarai útjába kerül, de ereje nem fogy el.

Lassan észrevétlenül önt el egy-egy embert s egy generáció elég, hogy olyanná csiszolódjon a még nemrégien idegen, hogy tükörként sugarazza vissza már maga is a ráeső fényt.

Itt vagyunk ma más nemzetek fiaiból magyarrá csiszolódottan. Belső alkatunkká vált a magyarság lényege s nyelvben, érzésben és sorsvállalásban magyarok lettünk. Magyarúl fejezzük ki a gondolatainkat a legkönnyebben, ennek a nyelvnek a segítségével hatolunk a szellem legmélyebb mélységeibe, belső tartalmunkban szövevényes magyar

egész lettünk, megértői dolgoknak, amelyek csak nekünk érthetők, kifejezői gondolatoknak, hordozói érzéseknek, amelyek csak hozzánk tartozhatnak azokon felül, amelyek minden nemzettel közösek.

Ennek a belső tartalomnak bírása dönti el hovatarozásunkat. Fajon, politikaföldrajzi képleten túl váltunk magyarrá s fájdalmat okoz minden tett, amely szellemi alkantunkat sérti, amely annak életét korlátozza, éppen úgy, mintha külső habitusunk sértéséről, szervezetünk életének korlátozásáról lenne szó. Mindegy tehát, hogy idegenből kerültünk-e ide s itt váltunk-e magyarrá vagy fajilag vagyunk-e azok.

Ha természetes jogokról beszélhetünk, akkor ez, — az ember joga osztatlan szellemi alkatához, nyelvéhez, sajátos gondolataihoz, érzéseihez, föltétlenül azokhoz tartozik.

Az ember nemcsak gyomor. Látnunk kell anyagi teste mellett szellemi testét is s ha ennek átalakulása végbe is mehet minden erőszak és fájdalom nélkül, erőszakos érintés éppen úgy élet után nyúló megvonaglást vált ki benne, mint a fojtogatás.

A halál után, már nem tudjuk, mi lesz. A félelemtől, amely tekergőzött bennünk, mikor átlendülni készültünk a küszöbön, már nem tudunk, de ez utolsó pillanatban minden felámadt bennünk, ami életünk megtartására jó lehet.

A nemzedékek, melyek követni fogják azt, amely fájdalomosan, külső kényszernek engedve feladta magyarságát, nem fogják tudni, hogy milyen keserves volt a feladás, de minket azok érdekelnek, akik most vannak, akiknek fáj, hogy fel kell adniok valamit, hogy el kell szakadniok valamitől s mert ez fáj, óvni kell őket ettől a fájdalomtól, mint ahogy óvni kell őket a szegénység és nélkülözések fájdalmától, mert a nép, amelynek élete mindenképpen fontos, nemcsak testből de szellemből is áll.

Kisebbségi életünk sok nehéz éve fájdalomon kívül valami mást is adott. Szenvedtünk s ha szenvedünk és a szenvedés pillanatában azzal a őszinteséggel nézünk magunkba, amely csak a szenvedés pillanataiban lehetséges, fájdalom határa kibővül az egyén határain túlra és magába öleli mindazok szenvedését, akik nyelvükben és kultúrájukban nem élhetik saját életüket s ebből a közösnek látott és átértett fájdalomból támad az a megősmérés, hogy bűn egy nemzet vagy egy egyén szellemi egészét megsérteni, bűn szellemi élete kibontakozását megátolni, hogy bűn egy egyént vagy nemzetet elnyomni.

Amíg ezt egy elnyomott nemzet így minden más nemzetre is érvényesen át nem érezte és igaz voltát nem vallja,

amíg nem azt érzi, hogy a rajta esett sérelem nem nemzeti, de az emberen esett sérelem, amíg a szívében a bosszú egy atomja ég, amíg megtorlásra gondol az elnyomó nemzetet szemben, nincs joga jogért kiáltania.

Kisebbségi életünk adta ezt a megösmerést s csakis innen a kisebbségi életből indulhat útjára az a szellem, amely uralkodó nemzetek életének sohasem lehet terméke. Elindulhat az a megösmerés, amely tulajdon szenvedésünk kohójában tisztult meggyőződéssé, hogy bárhol is élnek nemzeti vagy faji kisebbségek, azoknak nyelvét és kultúráját bántani nem szabad s az egyén vagy nemzet, amely ahhoz hozzányúl, az emberiség ellen vétkezik.

Egy dolog van, minél fontosabb nép életében nem lehet s ez magának a népnek élete s a nép maga testből és szellemből áll.

Minden tett, amely egy nép testi vagy szellemi életét veszélyezteti, minden tett, amely egyik nép érdekében bármely másik nép életét veszélyezteti, elítélendő.

A kisebbségek számára ezen a megösmerésen keresztül csak egy út nyílhat: a béke útja, de ez nem jelent sem megadást, sem tétlenséget, hanem mindenkor nyílt kiállást jelent azért a meggyőződésért, amelyet sorsunktól kaptunk s örökös harcot követel a szellem fegyvereivel..

*

Végig vizsgáltam minden ellenmondást, amely gondolkodásom útján felötölhetett. Feltettem a kérdést, miért a magyar kultúra és nem egy másik, hiszen a Szvatkó Pál családja és az én családom is azt mutatják, hogy egyik nemzetől a másikhoz, egyik kultúrától a másikhoz könnyen járható utak vezetnek? Miért a nemzethűség, mikor az a mi helyzetünkben csak nehezebb sorsot jelent? Miért nem egy másik nemzet, amelybe beleolvadva anyagi boldogulásunk inkább elképzelhető mint így?

Mindenre van példa. „Nemzetek halnak újra kikelnek”. Az idő elhantol népeket, a tenger elönt világrészeket s a nagy mulásoktól szegett úton megy lassan az idő egykedvűen tovább.

És mégis minden nagy kérdés mellett a ma kérdése a legizgatóbb és minden hatalmas elmúlás fájdalma mellett a mi mai fájdalmunk a leggyötrőbb.

Adottság a magyarságom és ragaszkodom hozzá, mert hozzám tartozik minden országhatáron, politikán és vérségen túl és kötelességem ragaszkodni hozzá, mert ha feladom bármely külső előnyért is, elősmerem mindazok jogát, akik változtatni akarnak szellemi alkatomon s igenlek

minden szándékot, amely prokruszteusi ágyba kényszerít lelküket. Elárulom a kisebbségi embert, bárhol legyen is az és bármilyen nemzetiségű legyen is az.

Ha a kiebbégek valóban átérzik helyzetüket, egymás felé kell, hogy nyujtsák kezüket s az erők szövetsége felett meg kell; hogy alakítsák a gyengék szövetségét.

Bárhol élő és bármilyen nemzetiségű kisebbségek legyenek is azok, hirdessék együtt, hogy szörnyű bűn egy nép szellemi alkatához hozzányúlni.

A kisebbségeknek missziójuk van. Amit tesznek kihat a nagy nemzetek életére és egész Európa életére. Kötelességük hirdetni az elnyomás szörnyűségét, mert ezzel vernek hidat nemzet és nemzet között s nemzetükhöz való hűségük így válik magas ethikai követelménnyé, így válik a nemzethűségük a teljes humánushoz való hűséggé.

Milyen gyakorlati előnyt jelenthet a magyarság számára, a nép számára (amelynek élete mindennél fontosabb) ha az előbb kifejtett szellemi alapon cselekszik? Ha ezt a szellemet a szlovenszkói magyarság közös szellemévé tudjuk tenni, ha e közös szellem községben a tudatos kisebbségi magyarok összes érdekeit össze tudjuk fogni, egymásba tudjuk kapcsolni, ha egységes társadalmi, gazdasági-, és kultúrszervezetét kitudjuk építeni, ha minden magyar munka a magyarságot gazdagítja, ha minden vásárlásunk a magyarság egészének jelent hasznot s benne marad a kisebbség szervezetében s annak növeli erejét, akkor le sz gyakorlati haszna egy ilyen szellemi tartalommal elindított cselekvésnek.

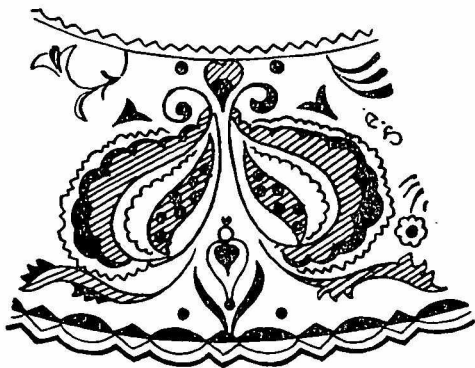
Minden eszme annyit ér, amennyit belőle meg tudunk valószínűsíteni s egy nemzet annyit, amennyit tiszta eszmékből megvalósítani képes.

A magyarságnak létkérdése kiépíteni ezt a szellemi egységet, célt állítani maga elé s tudatosan a cél irányába dolgozni. Nem akarhatjuk, hogy további életünkben is utunk felismerése nélkül támolyogjunk, amint ezt eddig tettük, mert életünk bele van fogódzva az utódok hosszú láncán keresztül a messzi jövőbe. Jövőbe mutató és minden esetlegességtől független utat kell hát választanunk, amely ténylegesen a szlovenszkói magyarság érdekeit szolgálja.

Politikánk is olyan legyen, hogy céljai összeessenek a megtalált szellemi alapon álló kultúrunk céljaival, amely ugyanúgy a minden országhatártól és fajiságtól elvonatkoztatott nemzetért a szlovenszkói magyarságért, magáért a népért van, amelynek minden egyes tagjában tudatosítani kell, hogy egy szolidáris egység tagja, amely iránt kötelességei vannak. Minden egyes magyar leválása a ma-

gyarság törzséről az egész gyengülését, jogainak csökkenését jelenti, mert a kisebbségek jogait számuk arányában kapják.

Minden tettünk összefügg teljes életünkkel. Akár politikai-, akár gazdasági-, akár társadalmi-, akár kultúrterületen cselekszünk, életünk alakulása, az itteni magyarság helyzetének változása függ attól, amit teszünk, de függ eszmei tartalmunktól és annak értelmében elindított cselekedeteinkből az ember erkölcsi tartalmának növekedése vagy fogyása is s így minden megmozdulásunkért felelősek vagyunk a teljes Humánium előtt.

KRITIKA

Komlós Aladár: NÉRO ÉS A VII. A. — Regény. —
Pantheon kiadás, Budapest.

A tanárnak és a tanítványnak viszonyára világít rá Komlós Aladár regénye. Egy háromsoros jegyzet arra figyelmeztet, hogy a könyv nem riport, az iskola, amit leír, nincs meg a valóságban, az események, amelyeket elbeszél, nem történtek meg. Az írónak ez a megjegyzése azoknak szól, akik a művésztől, aki egyúttal tanár is, feltételezik, hogy kulcsregényt írt.

De valóban az élet hitelességét érezzük Komlós Aladár regényének minden alakjában. Az iskola belső világáról, a középiskolai tanárról, aki lánydeákokat nevel, talán senki sem adott ilyen sikerült, kitűnő rajzot, mint Komlós. A regény hőse, Perényi tanár, az öregedő férfi rajongásával csüng növendékein, tanára és kertésze ezeknek a lányoknak, akikben mindig egy szemernyi asszonyit s egy szemernyi virágot lát. Mondhatjuk: a kertész szerelmese egész illatozó kertjének, nincs egy kimondott szerelme, a szín melegít pazarlóan egyaránt osztja mindenkire. A lányok, ezek az ébredező nők mintha egy életig tartó finom mámorba burkolnák lelkét. Míg aztán eljön egy nap, amikor ez a bűvölet megszakad és rá kell döbennie, hogy érzéseivel vakvágányra futott: a lányok komiszak, embertelenek és illuziót rablók is tudnak lenni! A lányok, — az egész VII. a. — csak addig viszonzózzák ezt a szinte légius szerelmet, míg nem jelentkezik egy elegánsabb tanár, akinek fiatal-ságához jobban is illik rajongásuk. Perényit, az öreget egyszerűen sutba dobják. Az öregedő tanár ekkor még megkísérli a lehetetlent: vissza akarja szerezni a lányok rajongását és ebben az igyekezetében piperkőccé s nevetségessé válik. Mikor látja, hogy kísérlete kudarcba full, dühében a lányok kínzójává, Nérójává válik.

Mindez egy botrány kirobbanása után, egy fegyelmi tárgyalás izgalmas, filmszerűen pergetett jeleneteiben derül ki. Az író bravurosan nyúl ehhez a nagyon kényes és teljesen újszerű tárgyhoz; először történik, hogy az olvasó nem a diák, hanem a tanárember szemén át kezdi megismerni az iskolát. Komlós érdekes analízise végül arra világít rá, hogy a tanár és a diák kapcsolatában nem a növendék, hanem a tanár is lehet az áldozat.

Perényi kiábrándultan és megtépázottan elvonul, tanítványai elhagyták és elhagyja az író is, hogy sorsán át al-

kalma volt a nevelésről, a tanár és tanítvány, a nő és férfi örök küzdelmeiről nagyon figyelemre méltó megállapításokat tenni.

Komlóst eddig mint az új magyar líra egyik legkítünőbb ismerőjét becsültük. Ez a hosszabb lélegzetű epikai munkája témája újszerűségével, alakjainak találó jellemzésével igazolja a tehetséges regényíró.

Egri Viktor

Szenes Erzsi: SZERELMET ÉS HALÁLT ÉNEKELEK. —
Versek. — Franklin Társulat, Budapest.

Szerelmeiről és halálról, az életnek e legnagyobb és véges dolgairól énekel Szenes Erzsi. Hogyan is lehetne a színtelenségnek és egyhúrúságnak vádjával illetni a költőt, amikor e kimeríthetetlen emberi érzésekben többet sejtett az örökből és több időállót ragad meg, mint más, hangosabb szavú költők, akik két lábukat büszkén megvetik a korban és az új ember himnuszát zengik!

Minden költő szenvedése és vergődése örök. A szlovénzkői magyar lírában Szenes Erzsi egészen különös, fanyar zamattal fejezi ki a szerelmek és lázak, magányosságok, félelmek és halálsejtelmek közt vergődő lelket. A szó tisztasága, a forma végső csiszoltsága adja meg érzéseinek érett és gazdag báját. Nem egy szerelmes és halálsejtelmes versét találom, melynek muzsikája tökéletes. Ezért nem is érzem hiánynak, hogy a költő csak az érzés hőfokát, a lélek állapotát fejezi ki és nem tartja szükségesnek, hogy például a férfit vagy az életnek valami külsőségét közelebről bemutassa. A férfi kontur és hcmály, az a valaki, aki megihlette és örömeinek, vergődésének forrása.

Igazi, olvadó, asszonyos líra ez, amely szeszélyes formában gyöngyözik ajkáról; néha csak egy sóhajnak, egy illatnak tűnik, mely ápolt s nemes virágkertből fakad. A lélek lombot, virágot terem, mint tavasszal a föld, ha fölébe hajol a férfi és elhervad, elfonnyad, amint magányára ébred. De mégre és gyilokra is tud gondolni ez a remegő árva lélek, másutt megfagyott ajakkal önmaga fölé hajol:

mintha meghaltam volna régen
és egy hamvvedret tartó márványkő-angyal lennék
a saját síromon.

Davost és a Tátrát találom a versek mögött — ezt a kevés életrajzi adatot lehet felfedezni a versekben — és egy kór-

házi ágyat, melyben egy éjszaka szívszaggató félelmek között meglátja a halált.

A halálhoz nem illenek színek, mondja az Utóhangban.

Megdöbbsent ez a jelzötlen állítás. Davos és a Tátra: a két állomás, ezek adják az utolsó versek keserű zamatját és a vígasz sovány:

hátha mégis világítottál másoknak a sötétben,
mint egy kis szentjánosbogár.

Ennyire szerény csak az igazi költő lehet. És csak egy igazi költő csendítheti fel ilyen tisztán a léleknek ezt az időálló, örök muzsikáját.

Egri Viktor

Szabó Béla: EZRA ELINDUL. — Regény. — A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság kiadása, Pozsony.

Szabó Béla, a kincses és érett szegénység költője, regénynek nevezi kétkötetes munkáját, de már az első fejezetek után tisztában vagyunk azzal, hogy életrajzot, Ezra hőisében a költő elindulását kapjuk tagadhatatlanul érdekes és ha nem is mindig vonzó, mégis figyelmet érdemlő vallomások formájában. Müller Ezra, a nagymihályi zsidófiú, sok nyomorúságon, közönyön, piszkon, családjá megtagadásán átvergődve, sok hittel, majd megtépázva, hitetlenül is a szabadulást keresi a kisváros ghettojából és egy igazi emberiségnek megtartó szépségeit, az utat az élet egyszerű igazságai felé. Nagyjában, egy mondatba sűrítve, ez volna Szabó Béla önvallomásszerű regényének tartalma.

A boldogtalan gyermekkor, ami eddig is költészetének tengelye volt, erős s olykor harsogó színfoltokban vetül fel. Tagadhatatlanul valami egészen újat kapunk, egy kisváros ghettóvilágát, a szlovenszkói tájnak eleddig be nem mutatott szigetjét, földünknek egy ismert, de megíratlanul maradt darabját. Érezzük, hogy ez a világ ugyanolyan érdekes, mint például a Csallóköz vagy a Szepesség, mely szintén nem kapta meg még igazi epikusát. Ennek a különös ghettóvilágnak alakjai a nagy zsargonírók tépettlelkű, vitatkozó, az igazság fényességeit kereső hőseire emlékeztetnek és ebben az összehasonlításban a szárnyát próbálgató szlovenszkói író hátrányos helyzetbe kerül. Szabó Béla emberlátása és világérzése még nem olyan kiforrott, hogy súlyos mondanivalójával megbirkózhatott volna. Regénye epizódjaiban sokszor rokonszenves, egészében visszás ér-

zést és olykor ellenszenvet is kelt. Túl sok benne a nyers, amorf rész, nem tud a dolgok és valóságok fölé emelkedni és izgalma helyenként inkább düh és gyűlölet, mintha a gyökér körül volna a hiba, mely nem fogódzott bele elég mélyen a talajba és vad hajtásait az író a mindent megírni akarás lázában nem próbálta nyesegetni. Így Ezra apja a törvény betűihez való ragaszkodásában és családja emberi bajai szembeni közönyével valósággal visszataszító szörnyetegnek tűnik, pedig éppen ezt a konok, erős karaktert nem az ellenszenvnek és lázadó gyűlöletnek érzésével kellett volna megragadni.

Az Ezra családja körül mozgó alakokban sok a friss szín, az író éber szemmel figyel és a kisemberekben kitapintja a lényegét, a szabóműhely életes beállítása finom írói munka, epizódjai általában sikeresek, csak a főhőssel vagyunk megakadva. Az író hőse nem tudja a mélyebb rokonszenvet kiváltani, pedig éppen Ezrán van a hangsúly, az ő élete, az ő elindulása, a magyarságban való gyökérezéstése, írói szárnypróbálgatása az, amit Szabó bemutatni akart. Érezzük: Szabó túl nehéz terhet vállalt magára és meg kellett inognia alatta. Mintha elsiettette volna munkáját! Elza, a nővér alakja forróbb és élőbb, mint a fonákézésű Ezra és anyját azzal a bensőséggel sikerült megrajzolnia, mely lírájának is legrokonszenvesebb vonása volt. Van aztán a kötetnek néhány fejezete, melyekben a szenvedésnek és szenvedélynek hangja oly mélységekből merül fel, hogy megdöbbenünk: itt egy induló epikus ihletett pillanatában a legnagyobbakhoz jut el! Ezek a szerencsés, drámai erőtől duzzadó lapok sok pongyolaságot és kezdetlegességet eltakarnak és feledtetnek.

Szabó legérettebb mondanivalója a lét és nemlét kérdése körül forog, ahol a halál árnyéka borul Ezra fölé. Anyja és Elza nővére halála: kitűnő rajzok, a könyvnek ez a fejezete a leghitelesebb, drámai, sodró ereje magával ragad, pedig éppen itt mintha nem való tények után indulna az író! A szerelem, az élet megtartó és építő szépsége, a hősen elferdül, Szabó Béla erről a fonák érzésről is mer vallani, szemérmes húzódással — de kendőzéssel is. Tudjuk, az író itt zsákutcába jutott, az irálya még nem olyan csiszolt, hogy az ösztönnek ezt a különös villódzását élménnyé emelhetné volna.

Nehéz út vezet az elgondolástól a formáig és ezen az úton, mely gyakran a nagyok buktatója, el kell véreznie a kezdődnek, aki az élet nyers és véres visszataszító valóságai közt a lényegét, az értelmet, a lelket edző végső igazságokat keresi.

De Ezra elindult és sok visszás érzés után is állítani merjük, hogy írójának, Szabó Bélának érdemes volt az epika útján elindulnia, mert akarata, ambíciója és tartalmas mondanivalója van.

Egri Viktor

K. Č a p e k : HORDUBÁL ÉS METEOR. — Cseh író magyarul.

Nemrégiben az egyik cseh egyetemi tanár, akit bel- és külföldön egyaránt a legkiválóbb cseh esztéták közé számítanak, a cseh—magyar szellemi szankciókról írt érdekes cikket. Cikke a napsajtóban erős visszhangot váltott ki, mert őszinte megállapításai a sovinszta beállítású körök eddigi gyakorlatát erősen elítélték. Szerinte a cseh irodalom és kultúra nagyon sokat veszít azzal, hogy hermetikusan el van zárva a magyar kultúrától. Ezt az ítéletét az eddig néhány cseh fordításban megjelent szépprózai könyv alapján vonta le, mert már ezekből is kéri, hogy a magyar mintán sokat kultiválódhatna a cseh író és olvasó. A szellemi szankció azonban elzárja őket ettől a látókörtől; a magyar szellemiség és kultúra zárt könyv és az csak néhány rendszertelen fordításban mutatkozik meg előttük.

Ha zárt könyv a magyar kultúra a cseh olvasó számára, még jobban az a cseh kultúra a magyarság előtt. Mert míg a cseh közönség tud Petőfiről, Jókairól, Adyról, Kosztolányiról, Szabó Dezsőről, Karinthyról, Körmendiről s még sok másról, addig a magyar közönség magyarul alig kaphat kézhez cseh írókat. Igaz, hogy a cseh irodalom nem rendelkezik olyan világirodalmi nevekkkel, mint Petőfi, vagy Jókai és értékesebb egyéniségei jobb részt lírikusok. A líra fordítása pedig nehezebb; a költők más nyelvű kiadása előtt súlyos művészi és anyagi akadályok vannak. Ezért nem ismerheti a magyar közönség Vrchlickyt, vagy a leg európaibb és legnagyobb cseh költőt Březinát.

A próza még jóval alatta van a lírának. A modern irodalom és szellemiség kezdetéig legnagyobb részben hazafias és propaganda írásokat termelt a cseh epika, amelyek a cseh közönség körében sem tudtak maguknak nagyobb olvasótáborot kialakítani. A modern epika is csak részben tudta megtörni az alacsonyabb rendiségű hagyományt. A szűk kereteket felrobbantotta, európai példák és levegő után nézett szét, aminek természetes következményeként a cseh epika szétfolyt a különböző irányokban. A gombamódra elszaporodott—szépprózairók között azonban nem egy eléri az európai mértéket is; ezek témában és felfogásban és technikában túlnőtték a szűk kereteket. Ezek közül a legjobban

ismert és legjobban értékelt író Karel Čapek (Csapek Károly).

Čapek — amint az őt eléggé jól respektáló két regényéből is kitűnik — ismeri az európai irodalmat és gazdag szellemi ismerettára van. A most krízisbe jutott francia „individuál-román” irányában halad, közelebb hozva: az egyénnek, az emberi léleknek a művésze. Mindkét lefordított regénye, az egyén, az individuum hőseposza, akik köré néha aránytalanul képződik ki a közönség rajza.

A Hordubál, mint a hirdetési reklám is mondja, az Amerikát járt szlovák parasztnak a balladája. Hordubál nyolc évi keserves bányamunka után kevés pénzzel (de annál több szenvedéssel) hazatér. Paraszti életmódját, népi jellemét még a bánya sem tudta levetni róla. Minden álma az otthoni porta feleségével és gyermekével, a krumpli- és rozsföld, a tehén és a jóillatú hegyi legelő. A régi életmód vágya feszíti érzéseit, rohan falujába, itt azonban rá nyomorult viszonyok várnak. Megindul a hegyi-szlovák ember balladája, amelynek tragikai magja Hordubál szívének elkomorulása. Felesége nem szereti és a szolgájával adta össze magát. A viszonyokat nem ismerő Hordubálon az egész falu nevet. Asszonya, szeretője eladta a rozsföldet, a krumplitalajt és a teheneket, lótenyésztést vezetett be, úgy hogy Hordubál előtt a paraszti élet el van zárva. Tétlenül ödöng régi földje, legelője körül, szíve pedig folyton súlyosodik. Megpróbálja, hogy szétvágja a fojtogató gordiuszi csomót, de nem csak lelkileg, hanem testileg is megviselt. Tehetetlen báb a környezet játékában, amíg egyszer lelkileg is elborul. A tragikum bonyolódik, öntudatlanul vitetik balladaszerű életével, amelynek felesége vet véget azáltal, hogy egy éjszaka szolgásteretőjével megöleti.

A Meteor alapszerkezete hasonlatos ehhez. Repülőgép zuhan le, két utasával: az egyik szénnéég, a másikat súlyos öntudatlansággal kórházba szállítják. Semmi nyom, irat nincs kiléte felől, kihallgatni sem lehet öntudatlansága miatt és az orvosi láttelet azt mondja, hogy ennek az embernek élete rejtély marad, mert meghal mielőtt eszmélre térne. Mindenki kíváncsi és lesi. Megindul a találgatás, működésbe lép a fantázia. Először a kíváncsiságért aszkézist tanúsító nővér mondja el álmát, egyszerű, bonyodalommentes módon. Aztán a titokzatos gondolatolvasó, léleklátó és végül az emberi élet-konstruálás leghivatottabb mestere, az író. Mindhárom mese egymástól függetlenül képződik ki, de alapmotívuma mindnek ugyanaz és belőlük, epizódjaikból plasztakusan alakul ki az „Ismeretlen” lehetséges élete. Amit utólag azután a valóság is igazol.

Mindkét regény Čapek biztos lélektani kultúrájáról győz meg bennünket. A lelki megmotiválás sokszor detektívregényszerűen feszítő. Az első regény tulajdonképpen Hordubál szívének, lelkének a regénye. Képszerűen látjuk elváltozásait és fejlődését. Az amerikai szellem és népi jellem keverékéből alakul ki, amelyben azután megérődik a környezet ráhatása. Hordubál lelke nem a lokális adottságoktól meggyötört szlovák lélek, hanem a fonákságba és meghasonlásba hullott emberi lélek tragédiája. Jellemzése az emberi életnek, a lélek gödreinek lesimításával.

A Meteor ennek a művészetnek a csúcspontja. A kor három alakja, lelke szólal meg benne: a tudatalatti álmodozásé, a telepatáké és a fantasztáké. És a megszólalás menyire stilszerű!

Az olvasó szempontjából fontos megjegyezni, hogy a néha artisztikus, vagy túlhajtott lelki ábrázolás nem teszi Čapeket unalmassá. Mert mesterségbéli rutinja nagy. A Meteor szerkezeti szempontból is kifogástalan: a sorsok és szavak láthatatlan rend közei, amit csak a végén vesz észre az olvasó. Ennek a következménye azután az, hogy kezében tartja az olvasót, beleéleli az eseményekbe. Megcínál majdnem mindent, amit ma még egy individuál-regénnyel el lehet érní.

*

Végül szóljunk még a fordításról! Csapek olyan formában került a magyar közönség elé, hogy alig-alig (néhány döcögő helyen) lehet érezni, hogy fordítással állunk szemben. Szóval a külső is alkalmas arra, hogy a modern cseh író elinduljon a magyar közönség felé.

Vájlók Sándor

Sellyei József: ELFOGYOTT A FÖLD ALÓLA. — Regény.

Sellyei József, a szlovenszkói magyar irodalom fiatal szántóvető parasztírója. Ma, amikor az irodalmi kritikusok egy csoportja előtt már maga a pusztá származás érdemet vagy hátrányt jelent, a hangsúly a paraszti származáson van. A fiatal Kassák annak idején nagyon rossz néven vette, hogy egy előkelő irodalmi folyóirat szükségesnek tartotta jegyzetben az olvasó tudomására hozni, hogy az alábbi írást egy egyszerű iparoslegény írta. Utólag megállapíthatjuk, hogy Kassáknak igaza volt, amikor írásának értékét nem akarta azzal mentegetni, hogy hiszen csak egyszerű iparos mun-

kája, aki nem értheti úgy a mesterséget, mint egy rutinírózt író.

Sellyei József ebben a kérdésben nyilván más álláspontot vall, mint az ifjú Kassák, mert regényében többször is és félreérthetetlen módon az olvasó tudomására adja, hogy a sorok írója paraszt, aki benne él mindabban, amit könyvében leír.

Ha Sellyei regénye néhány évvel ezelőtt jelenik meg, egész biztosan nagy feltűnést kelt nemcsak Szlovenszón, hanem a magyarországi irodalmi életben is. Az új népieség, a valóságirodalom divatjának korában egy Sellyeinek már a neve és a csalogató tudat, hogy itt egy paraszt, tehát a falusi élet kultúrájától nem terhelte, tisztafejű megfigyelője ad jelentést a kor eseményeiről, reklámként hatottak. Sellyei irodalmi jelentkezése tulajdonképpen még abba a korba esik, amikor az irodalmi mű megítélésénél a kritikusok és olvasók egy része nem az illető mű esztétikai értékét, ember- és társadalom ábrázoló képességét tették a mérlegre, hanem a mindennapi valóság tökéletes rögzítését követelték. Egészben véve azt mondhatjuk, hogy a magyar irodalomkritika ma már túlhaladta ezt az álláspontot s legutoljára éppen onnan, ahol ez az egyoldalú kritikai elv a leghangosabban érvényesült, tehát az u. n. baloldali irodalom részéről érte súlyos támadás Kassák Lajos tollából a valóságirodalom barátait.

Sellyei József regénye ennek a valóságfeltáró és leleplező irodalmi iránynak a szülöttje. Az író nem is akart könyvével többet, mint egy falu életén keresztül megismertetni az olvasót a falusi élettel. A regény tulajdonképpen nem is regény, inkább mozaikokból van összeállítva s a cselekvény is hiányzik belőle. Meglátszik rajta, hogy a szerző nem is akart regényt írni, nála nem a műfaj volt a fontos, mint inkább az, hogy lehetőleg minél őszintébben beszélhessen a falu sorsáról. A szerző, ha nem is sikerült mindent elmondania, mégis csak sok motívummal járult hozzá a falu képének megalkotásához. Milyennek látja Sellyei a falut? Kegyetlen harc folyik itt a létért, az élet örömtelen és tele van nyomasztó gondokkal. A paraszt napjai felörlődnek a napi kenyérért folytatott küzdelemben. Üres és lehangoló ez az élet és Sellyei egy tollvonással sem igyekszik enyhíteni a kép sötétségén. Sőt mintha szántáándékkal túlozni akarna, egyik sivár jelenetet a másik mellé rak, ami által végül is az ellenkező eredményt éri el, mint amit akart. Elhisszük, hogy a falusi élet csakugyan telve van meg nem oldott problémákkal, tragédiákkal fűledt a parasztember

sorsa és mégis: nincs az a sivár hely, ahol ki ne virítana egy kis virág, ha akármilyen csenevész is. Sellyei nem lát virágot. Nem tudni, így kívánta-e az írói program avagy az író tényleg nem lát a paraszt életében egyebet ökölbeszortott harcnál, verekedésnél, életundornál...

A regény cselekvénye röviden egy falu élete, mely alól elvész a talaj s vele a lakosság kenyere. Egyedül a pap földje tartalmaz agyagot s a föld nyomorult páriái már arra gondolnak, hogy fel kellene gyújtani a falut. Az olvasó tragédiák szelét érzi, de az írói igazmondás győz a szerzőben, elejti a drámai fonalat és rátér a falu életének mozaikjára. A falu aztán később mégis kigyullad s az élet meggy tovább nyomoruságos útján.

A könyvben vannak megragadó részek. Egy darab paraszti valóság lélekzik körülöttünk, ha egy kissé sötét is az író látása. A kenyérre, szerelemre éhes paraszti sorsvalóság néha megdöbbenő erővel ragadja meg az olvasót. Bizonyos, hogy nem csupán a szerző érdeme, hogy ilyen kemény és földszagú képek jutottak a tollára. A valóság itt nem unalmas kopírozás, hanem torkonragadó tény, mely felett nem tekinthet el közönyösen a szem.

Sellyei könyvéről mint irodalmi alkotásról aligha beszélhetünk. Az őszinteség itt olyan messzire megy, hogy a szerző néven nevezi az embereit. Alakításnak, kompozíciós törekvésnek halvány nyoma sincs benne. Az alakok nincsenek kirajzolva, jellemzésről szó sem lehet, a Sellyei parasztjai többé-kevésbé mind egyformák. Az állandó paraszti jellemvonások: a hetykeség, a paraszti sors felett való tépelődés, a vad birtok- és szerelemföltés és a mordályégető, gyilkos hevülés ugyanolyan kasirozottá teszi parasztjait, mint ahogy az idealizáló parasztszemlélet is sematizált paraszttípusokat teremtett. Aki a paraszti lélek individuális vonásait szeretné megismerni, az hiába fordul Sellyeihez.

Külön kell írni Sellyei nyelvéről. Paraszti, majdnem monoton nyelvezet ez, mely nem igen hasonlít a modern népies írók stílusához. A legtöbb köze még Barta Lajos stílusához van. A Sötét Ujj különös paraszti párbeszédei hathattak Sellyeire. Helyenkint sikerül teljesen egyszerűnek lennie, de gyakran áttör az elbeszélés folyamatosságán a magyarázó, a tudálékos hang, mely sérti az olvasót. A baloldali irodalomtudósok receptje, mely szerint az írónak nemcsak elbeszélőnek, hanem egyben szociológusnak, közgazdásznak, is kell lennie, itt átüt a józan életszemléleten és

erőszakolt kifejezéseket, tartalmatlan hasonlatokat eredményez.

Sellyei József könyve nem regény, hanem igazságra törekvő, helyenkint mélyen találó dokumentuma a kor falujának, a paraszti élet embertelen életkörülményeinek. Mint ilyen egy darab kultúrdokumentum és történelem egyszerűen. A szlovenszkói magyar irodalomban feltétlenül pluszt jelent, mert a sáros, nehéz falusi földek levegőjét hozza oda, ahol eddig bizony sokszor a papirosirodalom szúette, fonnyadt illatát éreztük.

A könyvet a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság adta ki.

Kovács Endre.

„HIUSÁG VÁSÁRA” — Róma, 1936. febr. végén.

Az estély egyik rendezőjének társaságában érkezem. Csak végigpillantok a ragyogóan kivilágított termen s rögtön megállapítom, hogy a sajtó előkészítő munkája nem volt túlzott: káprázatosan elegáns, előkelő, internacionális társaság gyűlt össze. Különösen festői, szinte álarcosbál jelleget kölcsönöz az összejövetelnek az, hogy az urak legnagyobbbrésze díszegyenruhában, a hölgyek pedig nemzeti viseletben jelentek meg. De természetesen bármilyen ragyogóan tarka is a társaság képe, a társalgás hangja díszkrét, halk, a magasabb arisztokrata és diplomáciai körök megszokott letompított hangja. (A szolgálatkész rendező átnyújtja a vendégek névsorát, ahol tényleg nem egy ágasbogas korona, és különösen sok magas katonai méltóság szerepel).

Ismerős arcot nem igen látok s ezért hálás vagyok, mikor a tapintatos rendező kis tájékoztatóba fog. Valóságos kronik skandalóz”-zel kezd. Megtudom az éjfélete szemű, egy japán generállissal flörtölő hindu szépségnek (egy pillanatra le nem veszik egymásról a szemüket) romantikus történetét. Urának, egy dúsgazdag maharadzsának társaságában érkezett Rómába. Itt annyira megtetszett egy exotikumokért bolonduló olasz hercegnek, hogy a nagylelkű hindu végül is lemondott a szép odaliszkról és nélküle utazott vissza Indiába. S ami a legjobb benne, a herceg még most is annyira félti, hogy ide is csak hosszas rábeszélés után engedte el a szép ex-kegyencnőt. (S mintha a herceg féltékenységének volna némi alapja...)

A terem egyik közeli sarkában egy másik érdekes kis csoport verődött össze. 4—5 francia, angol és német törzstiszt, akik — legalább is a két modern tüllcsodákba bujtattott, állandóan ellenállhatatlan vidámsággal nevetgélő hölgyről ítélve — aligha az angol-német flottaegyezményről társalognak. A társaság harmadik hölgytagja, egy fekete csipkeruhás spanyol szenyóra, álmatagon legyezi magát és valahányszor a legyező eltakarja az arcát, gyújtó pillantást vet egy közeli oszlophoz támaszkodó hódítóan fess olasz tengerészkapitányra. Nem tudom, mi képezte el jobban: a szevillai szépség lankadatlan kitartása vagy a tiszt sértő, áthatolhatatlan közönye. Hopp, a titok meg van fejtve: az olasz tengerész villogó szemei merőn szegeződnek egy (félíg pálmák mögé rejtett) kis divány felé. A diványon fehér muszlinfelhőben pompázó, aranyhajú fiatal lány ül, akinek számára a jelen pillanatban kizárólag a mellette levő magyar huszártiszt létezik. A szőke kislányból annyi bájoság sugárzik, hogy önkéntelenül arra felé sétálunk. Honfitársam — úgy látszik — ugyancsak hű a huszártradíciókhoz s nem vesztegeti hiába idejét (kacér bajúszkája is veszélyes közel van a piros szájacskához...), mert a kislány egyszerre, szinte síró hangon szólal meg: „Ou est maman?” (Hol a mamám?) (S én már azt hittem, hogy az utolsó Gyurkovics-lánnyal végképp kiveszett az efféle alkalmakor a mama után érdeklődő leánytípus!...)

— Ha megengedi, — szól kísérom, — bemutatom ennek a francia marsallnak, aki intim jóismerősöm.

— Lekötelez. (Szent Isten mennyi rendjel!!! Igyekszem elfogulatlan arcot vágni.)

A fantasztikusan dekorált marsall udvariasan, bár kicsit gépiesen, hajol meg:

— Madame!

— Honnan ismeri a marsallt? — kérdem kisvártatva kíséromtől.

— Hát... hát... Öexcellenciája a mi gyárunkból került ki, mit ennek a kiállítási teremnek legtöbb, zseniálisan meg szerkesztett karakterbabája.

Az olvasó — legalább is a pszichoanalitikusok szerint — nem kedveli, ha az orránál fogva vezetik. Dehát tegyük fel, hogy mindenki rögtön kitalálta, miről is van szó. Miért ne?! Én legalább is, mint minden jól nevelt cikkíró, mélyen meg vagyok győződve az olvasónak minden szitán rögtön átlátó gyors intelligenciájáról és felteszem, hogy mindenki tudta, miért „nem vette le egymásról a szemét” a hindu

ex-odaliszk és a japán generális, miért nem került lovagias elintézetést kívánó tetlegességre a sor az olasz tengerész és a magyar huszár között.

A hindu hölgyike története egyébként szószerint igaz s a herceg annyira félti az emlékbe kapott baba-remekművet (kbl. 80 cm. magas és csak toalettjének értéke jó pár 100 Lira), hogy csak hosszas kapacitálás után volt hajlandó kölcsönadni az „Olasz Baba- és Játékszernap” kiállítására rendezőinek.

A kiállítás egyébként hallatlanul mulattató, nagystílú és végtelen zsenialitással van megrendezve. Csak a babaosztály több termecskét foglal el és minden lépésnél újabb, frappánsnál frappánsabb trükköket produkáló baba köti le a legkülömbözőbb korosztályokat képviselő közönség figyelmét. Legtöbbje — mint pl. a magát kecsesen legyező és szakadatlanul gyújtó pillantásokat produkáló miniatűr spanyol donna — amint az áram be van kapcsolva, működni kezd. Itt van azután egy platinaszöke liliputi filmcsillag, aki, illetve amely 5 különböző módon tudja kiejteni azt a női körökben olyan népszerű szócskát, hogy: n e m. Amott egy babaarcú angol miss, aki ugyan mindössze nevetni tud, de ezt annál igézőbben.

A rendező az egyik nagy olasz játékgár babaosztályának „technikai tanácsadója”: — szakadatlanul magyaráz és lelkesedik.

— Hát nem csodálatosak? Hát nem élethűek?

Meg kell adni, hogy igen.

Egy lenge, Kemal pasa rendeletével nyíltan dacoló, hagyományos nemzeti viseletben pompázó török háremhölgy előtt állunk meg. Ez a hölgyike nyilván Dubarry márkinő nagylelkű elveit vallja, mert elég megérinteni derekának egy pontját s bárki felé odaadóan tárja ki hófehér karjait.

És így tovább, ahová csak a szem ellát, 100 és 100 baba. A legkülömbözőbb nemzetiségek, fajok, vallások, társadalmi osztályok képviselve vannak. Csak éppen a gyűlölet, irigység, megvetés, osztálygög s a többi faji, vallási stb. külömbiségek által emelt, az embereket örökké szétválasztó, mesterséges akadályok hiányzanak. A német generális nem vet gyanakvó pillantásokat nem éppen 100%-os árja eredetre valló kollégája orrára. Az angol lady nem húzza fel filigrán, arisztokrata orrocskáját, ha a néger szakácsnő mellé kerül. Egy japán és egy kínai katonácska udvarias meghajlásokkal ismételtetik (az áram be van kap-

csolva): „Én japán katona vagyok“, „én kínai katona vagyok“ és eszükbe sem jut, hogy ez már magában véve elég ok lenne, hogy megpróbálják lekasabolni egymást.

Furcsa kis társadalom ez. Az egyedüli, ahol a sokat nyugatott jelszavak: szabadság, egyenlőség, testvériség, nem önzést, számítást, képmutatást takarnak vagy legjobb esetben is nem egy elérhetetlen utópisztikus szép valóság utáni vágyat jelentenek. Hja, könnyű a babáknak! Fejük fa vagy papírmasé, agyuk legtöbbször kóc vagy fűrészpör! Szívük helyén legjobb esetben ötletes kis gépezet van... Hiányzik belőlük az isteni szikra: a lélek. Nem tudják egymást sem gyűlölni, sem szeretni...

Szegény babák? Boldog babák?

Zetelaky Sebestyén.

Nagy Barna: POZSONY PLASZTIKÁJA A DONNER ÉS MESSERSCHMIDT KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN. — (32 oldal, 23 fényképmelléklettel, Spitzer S., Komárom, 1936.)

Kisebbségi kultur-életünk örömnépe az, ha néha egy-egy tudományos könyv is megjelent. Ilyen örömnép volt számunkra az a nap, amikor fiatal esztétánk, Nagy Barna első nagyobb munkája elhagyta a sajtót. Nagy Barna nevével nem most találkozunk először. Kisebbségi kritikái, esztetikai méltatásai, tanulmányai már régen bebizonyították hozzáértését, alapos felkészültségét és új meglátásai nem mindennapi rátermettségét. Ugyanerről tesz tanúságot első nagyobb szabású írása is.

Pozsony plasztikájának egy részét, a Donnertől Messerschmidtig terjedő osztrák-barokkot tárgyalja kis könyvében, szerencsés kézzel épp azt a kort választva ki, amely Szlovénia fővárosának plasztikájában a legértékesebb és legérdekesebb, hiszen éppen ebben a korban fejlődött Pozsony igazi nagyvárossá. Könyve bevezetésében először általánosan szól a barokkművészetről, majd rátér arra a fontos kérdésre, hogy az akkori, Ausztriával szinte gyarmati alárendeltségi viszonyban szinylődő Magyarországon mért nem fejlődhetett ki magyar művésznemzedék, ismerteti röviden a nyugodt osztrák-barokkot, majd rátér a tulajdonképpeni tárgyalásra: a Pozsonyban még most is látható remek barokk-alkotások ismertetésére. Először a templomokon megy végig, majd az uccákon, tereken elhelyezett szobrokat ismerteti, végül pedig a jellegzetes portálékat.

A szakmukák figyelembevételével pontosan meghatározza minden egyes mű eredetét, megmagyarázza értékét, felhívja szépségeire a figyelmünket. Mindezt könnyedén, frissen, — de mégis tudományosan.

Alapos, tudományos munka. Sok idézettel. De mégis új, eredeti az, amit mond. Nagy Barna már látja, hogy a művészetek determinánsai a politikai, gazdasági, szociális viszonyok. És látja a barokkor művészetének legfőbb eredőjét is: „Az európai ember mindennemű szellemi megnyilvánulása a vallási érzülettel függ össze.” És mi volt a barokkor vallási érzülete: „a minden logikai összefüggést nélkülöző hit.” Így, szociális, társadalmi szempontokból nézve, Nagy Barna egészen új megállapításokhoz jut el és sokkal közelebb tudja hozzánk hozni, velünk megértetni a barokk fenségét, nyugodt szépségét.

Nagy Barna hosszas, komoly munkával gyűjtötte össze a Donner és Messerschmidt közötti pozsonyi barokk alkotásokra, alkotóikra vonatkozó adatokat. Figyelmesen, ügyesen használva fel azokat, megkönnyítette a Pozsony plasztikája iránt érdeklődők fáradozását: egy helyütt kapják meg az összes erre vonatkozó adatokat. De nem csupán egyhelyütt, hanem összhangba is hozva egymással, mindenütt felfedve a valót. Mégis e téren hiányos munkája: nem vette figyelembe a Pozsony plasztikájával foglalkozó legújabb irodalmat, így a cseh és szlovák nyelven megjelent műveket, elsősorban is dr. J. Hofmann és dr. V. Wagner írásait.

Talán stílusára is több figyelmet fordíthatna más alkalommal. Hosszu körmondatai csak nehezen érthetők meg.

A könyvet 23 levelezőlapnagyságu fénykép illusztrálja, bemutatva azokat az alkotásokat, amelyekről szó van a szövegrészben. A fölvételek dr. Alapy Gyula munkája. Némely képe egészen kivételesen művészi. Épp ezért tűnik fel a többinek gondatlan beállítására.

Zombory György

Csontos Vilmos: UZENTEK ÉRTEM. — (Versek, szerző kiadása, 78 oldal, Laufer E., Zseliz, 1936.)

Csontos Vilmos már első két kötetével bebizonyította: tehetség, őstehetség a szó legszorosabb értelmében.

Szombathy Viktor előszavában áll ez a mondat: „A munka dala szavakba kívánczik”. Talán az ő gondolatát folytatom akkor, ha továbbmenve ahhoz a meggyőződéshez

jutok el, hogy Csontos Vilmos költészete ugyanabból a gyökérből fakad, mint az ősi munkadalok, mint a Szt. Geléért által hallott munkadal. A totemisztikus idők ősi ritmusa cseng fel minden sorából. Ritmus, melyet nem keres, melyet nem tanulva talál meg, hanem amely benne él, benne az ősmagyarban, az ősidőktől, mely benne él még a kenyérkereső munkájában is.

Miről zenghet ma egy lírikus? Miről, mikor nincs biztosítva a mindennapi kenyere, amikor két munkás keze tételesen kénytelen pihenni? Miről énekelhet egy lírikus, aki élni akar, akitől az élet azonban épp ezt a lehetőséget tagadja meg?

A lírikus mindég önmagáról ír. Őszintén. Feltárja lelkét. Belenyújtózkodik minden versébe. Érti elhivatottságát és ugyanakkor már végzetét.

„Uzentek értem a messziségek,
Uzentek értem a messzi fények:
— El kellett jönnöm...

Uzentek értem és már megérkeztem.
Az Isten akart, Ő hívott engem:
— El kellett jönnöm...

De már érzi ugyanakkor a magyar végzet tragikumát is:

Engem az Isten dalokkal vert meg,
Miket, jaj, sokan nem értenek meg.

Halk, a mi életünkből folyó pesszimizmusa mellett is hisz. Hiszen a hit, a remény életünk.

Hiszek Istenben,
Hiszek magamban,
Hiszek mindenben,
Amit akartam,
S ami szépet, jót tenni akarok...

Tud szeretni, tud érezni, másokat élni, önmagává lenni:

Vak éj volt.
Az égbolt
Csillagtalanul,
Kormosan, vakul,
Feküdte meg a föld színét...
Én láttam milliók szívét
Vérezni...
S éhezni
Ujabb millió gyereket...
S láttam tétlenül kezeket.

És a szomorúság, a bánat látása problémát ad neki: Sorszerűen találkozik össze a végtelennel. Imává lesz ilyenkor a hangja. (Az istennel beszélgettem), mert érzi kicsinységünket.

Lírai költő Csontos: önmagát önti bele minden versébe. Az élet egyik legnagyobb problémája, a szerelem is épp oly lágyan kap helyet költészetében, mint amilyen lágy egész lírikus lényé:

Voltam:
Lepkét kergető, kacagó gyerek
Nótázó, hetyke magyarivadék,
Nőttem... s csókja csattant a legszebbnek
S elém mélyült szép, bűvös szakadék.

Finom, mély gondolatai mellett külön kell írunk ízes szavairól, szép nyelvezetéről. Sokszor remekül tudja egymás-mellé illeszteni őket. Nagyon szépek a képei is. „Lelkemből a képre fényt szítálok...”

Nem küszködik a ritmussal, nincsenek formaproblémái. Nála minden természetes, minden önmagátólvaló, úgy, amint az Isten belé teremtette.

A 65 legujabb versét tartalmazó kis kötetét Szombathy Viktor rövid előszava vezeti be, amely sokban hozzájárul Csontos költészetének igazi élvezéséhez.

Zombory György

„Minél több a magyar író, annál jobb a nemzetnek, annál pezsgőbb a kisebbségi élet s a minőségét nem szabad túlzottan az előtérbe állítani, nehogy a magyar szó elkedvetlenedve elhalkuljon” — írja Szvatkó Pál az előszóban. Ha a „minél több” magyar írókat keressük az antológiában, akkor két tucat novellistára bukkanunk a kötetben. Más kérdés az, az egyre szaporodó szlovenszkói írói alkotás mögött találunk-e fejlődést, a különleges helyzetből fakadó hivatás átérzését, speciálisan szlovenszkói problémát és sok más egyebet, aminek kivánalmait a kisebbségi író számára még senki fel nem állította. Az egyre szaporodó s ezt bátran megmondhatjuk, értékes elemekkel gyarapodó írói gárdával szemben kétségtelenül ott kell állnia a megsokasodott olvasótábornak is, különben nem értenők, miért oly bőtermésű a szlovenszkói magyar betű. Ennek a mai bő irodalmi termésnek előnye az, hogy a magyar olvasóközönség mindjobban megismeri a decentralizált területek lelkeségét. Mondhatnám azt is, hogy ez a decentralizáció első a magyar irodalom életében, először vonta ki magát a vidék a központ szellemi és anyagi irányítása alól s kezdett önálló új életet.

Ahogy végigolvassuk a remekebbnél remekebb novellákat, nem az ismert nevű szlovenszkói elbeszélők érdekelnek bennünket elsősorban, hanem a fiatalok. Az ő sorsuk már sajátos kisebbségi sorban, az anyaországgal minden élményemlék nélkül teljesedik. Lám itt van mindjárt Águthy Erzsébet, akinek a hangja valóságos kisebbségi és szlovenszkói. Megszólalt a gyerek c. novellája drámai erejű és feszültségében is örömebe fulladó, amikor a két esztendeje néma gyerek megszólal először a téboly szörnyű óráiban... Morvay Gyula novellája nem keres szenzációt, az élet ritmusát adja, az élet egészséges szándékait. Kovács Endre prózájában a kisemberek sorsa és élete visszhangzik. Téma-keresése bizonytalan még, de kifejező formája már szinte tökéletes. Sellyei Józsefet a barázdásarcu parasztok sorsa ihleti. Egyforma a föld. Egyformán kusza az élet rajta. Szabó Béla komor elbeszélő hangján a gyermeki tisztaság kéklő ege alól szól.

A novelláskötet többi írója régi ismerős. Novelláikat úgy válogatták össze, hogy azok írói célkitűzéseiket méltóan reprezentálhassák. Aki olvassa a kötetet, egy darab szlovenszkói földön, szlovenszkói ég alatt jár. Apró mozaikok-

ból pedig összetevődik a bonyolult lelkiségű de bizakodó s önmagát boldogan megtaláló kisebbségi magyar élet.

Marék Antal

Reményi József: SZERELMESEK VOLTAK.
Franklin kiadás.

Lehet-e izgalmasabb olvasmány, mint az amerikai „magyar kisebbség” sorsáról írott könyv? El is felejtettük, hogy New-Yorkban, Clevelandban, Csikágóban nagyobb tömegű magyar „kisebbség” él; akinek sorsáról oly keveset tudunk tulajdonképpen. Nem tudjuk azt sem, hogy milyen lelki átalakuláson mennek keresztül a kivándorlók s milyen lelki adottsággal születnek s növekednek az Amerikában világra jött magyar gyerekek. Ez az Amerika, amelyben Reményi története lejátszódik, már gazdasági válsággal, munkanélküliséggel küzd. Terus és Károly szerelmesek egymásba s mert egyikük számára sem nyílik munkaalkalom, marathoni táncversenyen vesznek részt. A nagy díjból akarják házaséletüket megalapozni. Terus és Károly nem talál ezen semmit, Terus apja azonban annál többet. Ezzel kezdődik a regény. A két magyar ott táncol a mulatóban, amíg Károly édesapja váratlanul meg nem hal. Közben arcok villannak fel az író mesteri rajzában, jellegzetes amerikai figurák egytől egyig. De térjünk vissza a két szerelmes amerikai fiatal sorsához. A marathoni táncverseny miatt Terus nem térhet vissza szülei házába, hanem Károly édesanyjához költözik. Jobb szeretném, fiam, ha anyád jelenlétében nem kotyognál folyton angolul Terussal — mondja az anyja. Ez már riasztó kiáltás, a két fiatal már könnyebben érintkezik egymással angolul. Mintha az érzelmi relikviákat már csak a szülők őriznék, a gyerekekben nyoma sincs szentimentalizmusnak. Hacsak a szerelem az, ami igazi európai bennük: hangulatos, rettentően komoly s életre halálra menő. Imádkozol te, Terus? — kérdi szorongva Károly anyja s a leány nem válaszol. A vége az, hogy Terus mégiscsak állást vállal, pincérnő lesz Martinelli vendéglőjében. Károly, aki tipikus amerikai karriért futott be: áruházban separt, naptárakkal ügynökösködött... egy hónapon át egy sofőr ismerősét helyettesítette... vasgárban robotolt hét hónapig... egy éven át a leveleket csoportosította, továbbra is munka nélkül kószál. Közben a féltékenység ördöge szállja meg. Két fiatal egymásnak szánt élet gyötrődik egymás közvetlen közelében s mindez azért, mert egybekelésük lehetetlen. Végre mégiscsak beteljesedik a vágyuk s egymásé

lesznek. Károly munkát kap a postán. Minden rendben is volna, ha szerelmes szívükön keresztül nem gázolnak a gangszterek. Martinelli, ahova a fiatal asszony éjszakai munkára visszakérül, elrabolja s úgy találják meg egy gyalogösvényen holtan.

Ebben a történetben aztán egész Amerika benne van. A történet vége, eleje is az. S amerikaik benne a mi magyar véreink, az asszonyok, akik minden siránkozás és szentimentalizmus nélkül dolgoznak, a férfiak, akiket erejük teljében ragadja el a halál, a gyerekek, akik már nem értik meg egy egészen más világból új világba vetődött szüleiket s a tragikus sors, amely ezt az ábrándos szerelmet ilyen durva módon megszakította. Reményi, aki amerikai magyar tárgyú regényeivel nagy közönséget szerzett magának, ezzel a regényével is bebizonyította, hogy művész. Ez a regénye tisztultabb és egyszerűbb ennél fogva emberibb a többinél. Stilusa tiszta s erőteljes. Mondanivalói pedig a való élet humuszából sarjadtak elő.

Marék Antal

Székely Tibor: BOLGÁR MIKLÓS IFJUSÁGA.

Singer és Wolfner kiadás.

Bolgár Miklós egy szelidlelkű, gyönyörű grófnő s egy vasöklű dúsgazdag gyáros gyermeke. Ebből a kettősből különös dolgok adódnak. A gyerek látja a kettőjük vergődését a szerencsétlen házasságban, s ez a szörnyű élmény felnyitja a szemét. Tizennégyéves még s úgy beszél, mintha harmincéves lenne. Apja, anyja autószerencsétlenség áldozata lesz s a hatalmas Bolgár műveket ő öröklí. Ennek a terhe a rázuduló esztendőben az anyja természetét átváltja az apja erőszakos, kemény természete. A gyermek szorongva rájön erre s míg érzékeny lelkét a pubertás vi-hara veri, megismerkedik az első szerelem minden kínjával és szenvedésével. Titkos szerelem fojtogatja, amitől szörnyű élmény halálos betegségével szabadul meg. Közben saját elgondolása szerint akar segíteni a munkanélkülieken, aminek legerősebb reakcióját éppen azoknál találta, akiken segíteni akart. Az már csak epizód, hogy tizenötéves korában vaddisznovadászaton vesz részt, ahol gyámja bosszúból bérencével rálövet, hogy Steven bácsit, anyja bátyját megsérti s az egy piszkos garniban öngyilkos lesz. A fontos Bolgár Miklós szörnyű harca a millió árnyékában önmagával, álmaival és emlékeivel, az embereivel, az igazságtól

egyre jobban eltávolódó valósággal. A vég? A táncosnővel, aki pénzért vásárolt szerelmet hordozott neki házhoz, megmérgezte magát. Ez a bottlás, az előzmények után, szörnyű s megokolatlan. Miklóst megmentik ugyan az életnek, de az olvasó érdeklődésének és szeretetének már senkisémmel tudja megmenteni. Ez a vég előrelátható volt. A fiú több akart lenni, mint amire képessége, kora, predesztinálta. Mire feleszmélünk bonyolult sorsa végeztével, az az érzésünk, hogy ő is jobb belátásra jut s a már meglévő társadalmi rendben helyezkedik el végérvényesen.

Ha Székely Tibor ebben a kétségtelenül nagy s komoly értékű regényben a mai fiatalembert vagy gyereket akarja megrajzolni, akkor ez Bolgár Miklós élettörténetén keresztül nem sikerült neki. Bolgár Miklós koraérett értelmű gyermek, akivel sok sok különös dolog csak azért történik, mert a Bolgár művek vagyónának egyetlen örököse volt. Itt ott azonban mégis megvillant palettáján egy egy szín, amely már a való s nem költött élet lényegéből fakadt s amelyben már a mai élet színeit ismertük fel. Székely Tibor ismeri ezt a fiatalságot s valamikor egy kevésbé fantasztikus mese keretében bizonyára lesz erről komoly mondanivalója.

Marék Antal

N a g y M é d a : MÉLYBŐL HOZTAM. — Versek. — Egyetemi nyomda kiadása.

Az asszonyi panasz zuhog elő a finommivű sorokból. Jajszó, amelyet millió és millió asszony szíve mélyéből hozta elő Nagy Méda. Őszinte költészet? Igen, azt hiszem jóval több ennél. A költőt belső indulatok feszítik, nagy igazságok szólaltatják meg s mondanivalóit mégis az irodalom tiszta és frissen mosott kenyérkendőjébe takarja. Kaffka Margit óta nem volt ilyen őszinte hang s nem volt ilyen tiszta zenéjű s az élettől mégis rokonságot tartó női rónk. Kaffka korának modern problémáit bátran előszedte s azt tiszta irodalmi eszközökkel a szebb jövő felé nyugtalan vágyakozással megmutatta. Nagy Méda minden modernsége mellett is konzervatív. Ez a tisztos konzervativizmus az évszázadok világi és lelki áramlataiban épen maradt eszméknek szól. A család a legszentebb vallja Nagy Méda ugyszólván valamennyi versében. Örök emléket emel az édesanyának, a gyereknek, a vére szavával örökké vitázó, nyugtalan férfinek. Anyák című verse egyike a kötet legszebb legfrissebb verseinek:

Homályban élnek, önnön életükbe zárva,
de ahová lépnek, a föld szíve dobban,
virágot hajt a puszta tér
és szivárványt álmodik az éjszaka.

Kérdezd a gyermeket: anya!
kérdézd a férfit: feleség!
a butor azt mondja: puha kéz,
az ablak feleli: tőle jön a fény!

Tőle jön a fény! — sugja a lámpa,
az edény csörömpölve bologat,
meghajtja hosszú fejét a szekrény
és vígán folyni kezd a csap.

A ruha mosolyog: tiszta illat,
a fazék integet: jó ebéd!
ágaskodik a villa: én tudom,
legáldottabb az anyai kéz.

Esti kérdései vannak, szerelemről, öregségről, erdőről, tavaszi margarétáról, gesztenyefáról. Ezekre a kérdésekre alig jön megnyugtató felelet s a költő szeme gyakran néz a magasságok felé, oda ahol Isten, minden titok bölcs tudósa nézi szenvedő életünket. Ez a hit adja a megnyugvás csöndjét ebbe a háborgó költészetbe. A költő Istenen túl nem néz már és sokszor úgy látszik, hogy boldog is olykor. Boldogság? A költő is keresi, mint minden ember s mintha verseiben azt árulná el, hogy a boldogság kék madarát hol itt hol ott találja meg. Néha az októberi reggel a boldogság, amikor a fűvön ragyog az éjjeli eső s az ég kékje valószínűtlenül mély. Máskor kislánya a boldogság a csibével kezében. Amott s egyre sűrűbben, a szenvedés, a boldogság, mert akkor ölelkezik lelke a művészet ihletében az örökkévalósággal. Ami azon túl van, az már vágy és akarat. Az igazságot akarom! — kiáltja. Hát nem lehetne élni úgy, hogy igazak legyünk egymáshoz?! — kérdezi. S itt mindjárt elérkezünk Nagy Méda költészetének ahhoz a sajátos vonásához, amely költészetét egyébként is egyedülállóvá teszi. Boldogtalan asszonyok fájdalmas szava szól a sorokban s a költő boldog lehet, hogy ez az örök asszonyi panasza éppen az ő költészetében tör elő. Ez maga a boldog-

ság, a művészet kohójában izzítani millió szenvedés köny-
ből, fájdalomtól kevéske örömből s az örök anyaság misz-
tériumából készült ötvözetét. Ez már csakugyan hivatás s
elhivatottság.

Marék Antal

SZÍNHÁZ

A színház védelmében.

Azokhoz akarunk szólani, akik már az élet és a szellemkultúra több területén, szigorú revízióval készülnek helyesebb alapokra rakni a jövőt.

Reméljük, hogy nem hiába szólunk a különböző világ-szemléletű jövőépítőkhöz, annál is inkább, mert a magyar szellemkultúrának egy olyan igen-igen elhanyagolt területére kívánjuk nagybecsű figyelmüket felhívni, amely terület jelen állapotában, — bár hivatása — nem szolgálja a szellemkultúrát és amely terület nélkül mégsem épülhet jövő.

Ez a terület a színház. Sietünk hozzátenni, hogy azért bátorkodunk a színházat egyik legfontosabb kultúrterületnek megjelölni, mert ha nem is a mai színjátszás, de maga a színházművészet az összes művészetek legalkalmasabb szószéke, irodalom, zene és képzőművészet leghathatósabb támogatója. Kiemeljük még a színházművészet ismert érdekei közül, hogy többek között az angol irodalmi nyelvet a színház gazdagította leg-gazdagabbra és annakidején egyízben már a magyar szót is megmentette. Tudjuk, hogy egy könyv, egy kép, egy zenemű közel sem tud úgy hatni az átlag — tehát a többség — néző-olvasóra, mint egy színházi est a néző-hallgatóra,

ahol az élőszó erejével és ügyes technikai segítségekkel, szinte megbűvölik őt. Mi sem mutatja jobban a színház közönségre ható erejét, mint az, hogy hosszú idő óta, kívül-belül könnyűszerrel alakítja és formálja híveit a maga képére. Így van ez régtől is és nem is származnék ebből semmiféle veszedelem, ha a színház a művészet keretein belül lenne. De bizonyára jövőépítőink előtt is köztudomású, hogy a mai színház már annyira kívül helyezkedett ezen a rá kötelező kereten, hogy még kapcsolata is alig-alig maradt a művészettel.

Pedig vizsgáljuk csak meg a színház eredeti rendeltetését, állítsuk őt vissza — egyelőre elméletben — eredeti helyére és mindjárt kitűnik, hogy a színház a szellemkultúra legnélkülözhetetlenebb intézménye.

Ha ezt az elméleti visszahelyezést megtettük, rögtön kiviláglik, hogy ma a színház ügye szinte kizárólag a szerencsésen spekuláló üzletemberé, a mesterségesen kitegyezett sztároké és szerzőké. De így tisztán látjuk a feladatot is: a jövő színháza legyen a költőé, de a színészé és a „hivatást” átérző vezetőé. Rájövünk így arra is, hogy a szellemkultúra egy számon-nemtartott adóssággal tartozik a színháznak.

És ez olyan adósság, amit előbb-utóbb rendezni kell,

mert a színház ügye végeredményben mindenki ügye, aki felelősséggel tartozik a szellemkultúrának.

Azt is tudjuk, hogy a mai színház helytelen összetételénél fogva a mai élet kötött függvénye. Ebben a helyzetében építette ki a színház a maga rendszerét is, — szigorúan beleépítve azt a mai „életrendszer” által kijelölt keretekbe. Természetes, hogy így kizárta magából az így nem rendszerezhető elemeket. Hogy ez a fordulat, előzőnösen a háború utáni időkben praktikus volt, ezt elismerjük. A háború utáni különböző „idegérzelmek” levezetésére a színpad kiválóan alkalmas területnek is mutatkozott. A külön erre a célra átalakult színház rugalmasan és sok tekintetben eredményesen be is töltötte ezt a szerepét is. Fogadja érte elismerésünket. De ma már csak nem kétséges, hogy a közönség végképp kiszórakozta minden háborús buját-baját. Hát elég volt belőle: Fátyolt reá.

Nem vigasztaló, hogy az így rendszeresített színháznak hovatovább a fenntartás utolsó jogcímét jelentő, unatkozó és szórakozást kereső, a ruhadivatot színházban tanuló publikuma, — már a kihalás alapján is elfogy, — nem is beszélve a még mindig csak súlyosbodó anyagi „helyzetről”. És itt van még a mai színház igazi drámája, — nem rendelkezik közönség-utánpótlással, mert a természetes

utánpótlást kitevő ifjúság teljesen idegenül áll vele szemben. Egyszerűen nem tudja megérteni és így nem tudja komolyan venni.

Ez az „új” fiatalság a színház szórakoztató szándékát nem is tudja megérteni és legjobb esetekben egyszerűen megmosolyogja. Sem a színművesített tragédia, sem a színművesített komédia nem hat rájuk. A „nekik-szánt” problémagyártó darabok, melyek a „lehetőség” jóváhagyott szűk-határain belül mozogva is, legfőbb tekintettel a sztárok „életábrázoló” képességeire vannak beállítva, — még kevésbé keltenek nekik. Ha figyelembe vesszük ennek a fiatalágnak a technikában való jártasságát, technikaelképzelő gazdagságát, rájövünk, hogy a ráható szándék, de végeredményben kis lehetőségű színpadi technikázás milyen naiv erőlködés. Mit is tud nyújtani nekik a mai színház, mikor nem éri fel az ő kultúrájuk vonalát. Legyünk őszinték; az említett színházi rendbe jól beleszokott szerzők, — legujabban mind sűrűbben — dramatizált probléma-vezércikk darabjai tárgyalhatják-e az ő problémáikat? El tudják-e ezek mondani a problémákat a fiatalság hangján? Az ilyen műben erőszakkal belerángatott „probléma” válhatik-e náluk mássá, mint frázissá? — mivel ezek a szerzők jó esetben is csak „tudnak” ezekről a problémákról. De nem elégíthetik ki a kö-

zönség-utánpótlást a szó-
kozottabb műfajok sem. A so-
káiig gazdagon virágzó ope-
rett-irodalmat már elhervasz-
totta a közöny. Ez már a
„törzspublikumnak” sem kel-
lett. Csak idő kérdése és a
vígabb vagy szomorúbb élet-
képek „színművek” és színjá-
tékok is az operett sorsára
jutnak.

Hogyan akarja hát a színház
közönségévé tenni ezt a fia-
talságot, amikor ez még szó-
rakoztatónak sem találja őt.
Amelyik már a ruhadivatot
sem a színháztól, de a filmtől
tanulja, — már amelyik tanul-
ja. A színház csak egy módon
teheti közönségévé a fiatal-
ságot, ha visszatér a színház-
művészet alapjára és ha szo-
ciális szempontokból is kor-
szerűvé alakul.

Tudjuk, hogy minden re-
ménykedésünk hiú, mert a
mai színház beállítottsága
sokkal legyökerezettebb, sem-
hogy önmaga tudjon változ-
tatni önmagán. Mi most csak
a tényeket kívántuk megmu-
tatni és szolgálni akarunk a
jövő színművészetének azzal,
hogy a jövőépítőket részére
megnyerjük. Hogy ezt minél
biztosabban elérhessük, né-
hány szóval újból körvonalaz-
zuk a lényegét. A jövő szín-
háza csak a színházművészeti
és a művészet-erkölcsi ala-
pokon épülhet újjá. A jö-
vő színpada már nem a még
életet és természetet is ros-
szul utánzó színpadi szerzőké,
hanem a magasabb élet- és
szellemszemlélet síkján álló
felelős költőé. A költőé, aki-

nek van írói tisztasága és ere-
je, hogy a valóságot kiemel-
je a valóságból és egy ma-
gateremtette eszményesített
és jelképes formában adja
azt vissza a színpad szépítő
és sejtelmesen átélő világá-
nak. A jövő színpada a te-
remtő költőé és az alakító
művészé. (Az alakító művész
— színész — erejéből nem
egyszer futotta már alkotásra
is.) Ezzel szemben a napjaink-
ban való színjátszás dolga
nem más, mint a különböző,
sokszor nem is színpadi ele-
mek segítségével való „szí-
nes”, de minden meggyőző
erő nélküli darabbemutatás.
A színházművészet alapulaj-
donsága pedig legelsősorban
ráható, de átélésre kényszerít-
ő ereje és a nagy emberi
közösségi élmények művésze-
ti fokon való átformálás-utáni
visszaadása.

Csak csodálkozni tudunk
azon, hogy mikor minden mű-
vészet a különböző szellem-
tudományok érezhető ellenör-
zése alatt áll, addig a „min-
den-művészetek egyesítője”,
a színház ellenőrizetlenül —
és így szinte teljesen felelőt-
lenül — működhetik. Érthet-
len, hogy ezt a „kérdést” a
mindent mérlegre tevő és rend-
szerező modern művészet-tu-
dományok is ugyancsak telje-
sen figyelmen kívül hagyják.

A legnagyobb hibának még-
is azt tartjuk, hogy azok, akik
a szellemi jövőt vannak hivat-
va építeni, száraz közönnyel
mennek el a színház kérdése
mellett. Ezért is bátorodtunk
most felhívni becses figyelme-

ket erre a könnyen végzetes-
sé válható mulasztásukra.

Budapesti bemutatók.

Ujabban megint sok szó
esik a Nemzeti Színház-
ról, a Nemzeti Szín-
ház ellen. Nem volna köny-
nyű dolog kiválogatni, hogy a
sok támadás közül melyiket
érdemli meg a színház, illetve
a fiatal igazgató Németh
Antal és melyiket nem. De ki
kell mondanunk, hogy igen
sok támadás indokolatlan és
csak magáért a támadásért
van. De ugyan így helytele-
nítjük a védekezés eszközeit
is. Színházat ért támadást csak
a színpadról lehet érvényesen
visszaverni. Nem jól védekez-
zik tehát Németh Antal,
amikor a társadalom védősze-
gítségét veszi igénybe. Jól vé-
dekezett ellenben akkor, ami-
kor pl. a Liliomfi felújítá-
sával mozgásban, hangban és
díszletekben újszerűségeket
kísérletezett.

A Magyar Írásban
számtalanszor rámutattunk már,
hogy a mai színpadnak legel-
sőbbrendű kötelessége megfris-
sítani. Ennek a lehetőségei pe-
dig egyetlen budapesti szín-
háznál nincsenek annyira adva,
mint a Nemzetinél. A Nem-
zeti Színház játékhagyó-
mányaival rokon az új játé-
forma. A Nemzeti színházi já-
téktípus eddig is leghajlamo-
sabb volt a „játékra.” Termé-
szetes, hogy ez ma már nem
volt korszerű, és ma már nem
is szabad fenntartani. Ezen a
régiformán már túljutottunk

nemcsak időben de színpad-
kultúrában is. Persze az új
forma kialakítása nem megy
minden átmenet nélkül. És a
legjobb szándékkal is csak úgy
sikerülhet, ha a szándékon kí-
vül megfelelő hit van az újí-
tóban, tudás és bátorság.

Meg kell itt említeni még,
hogy ugyancsak a Magyar
Írás mutatott rá legelőbb a
kisebbségi sorsú magyar írók
színpadi szerepeltetésére. Ta-
mási Áron Énekes ma-
dár című mesejátéka ennek
a követelésnek időszerűségét,
jogosságát minden vitán felül
igazolta. (A Magyar Írás
nemcsak kiadta, Tamási me-
sejátékát, de ismételtelen elő-
adásra is ajánlotta azt.)

Az Énekes madár ke-
vésbé szerencsés körülmé-
nyek között ugyan, de színre
került Budapesten. Saj-
nos nem a Nemzeti Szín-
házban. Az Új Thália
előadása pedig, semmilyen
szempontból nem elégitett ki,
csak igazolta, hogy a mai író
mondanivalói színpaddal szem-
ben már egészen új játéktí-
pus követeléseket támaszta-
nak. Olyan erejű követelések
ezek mozgásban és hangban
is, amiket már nem lehet el-
nyomni és vagy teljesíteni
kell őket, vagy be kell ismer-
ni, a teljesítés-képtelenséget,
és ki kell térni a darab elől.
Annakidején ezt tette a
Nemzeti Színház is.

Azóta — lehet hogy éppen
a sok támadás következtében
— az új játéktípust illetően
változott a Nemzeti Szín-
ház felfogása. Kezdődött ez

a Bánk bán újrendezésével. Itt ugyan még sokkal több volt a technikai siker, mint a játéki.

A Liliomfi Szigligeti Ede több mint 100 éves bohózatának felújítása és átrendezése jelentette az új forma első sikerét. (Nyugodtan kijelenthette volna a színház, hogy kísérlet ez és így nem érte volna miatta annyi — többé-kevésbé igazán igazságtalan gáncs.) Mi készséggel elismerjük, hogy ez a kísérlet nagyon biztató volt. Közel sem volt ugyan még egységes a játék, hang, mozgás, de voltak az előadásnak meglepően művészi mozzanatai is. Az egységes kifejlődést nagyon hátráltatták az átdolgozó Emőd Tamás kedélyeskedő, néhol izetlen, Szigligetihez semmiesetre sem illő modernizáló szándékú szövegbetoldásai, versei és Nádor Mihály egyszer nehéz zenekari-egyveleg, máskor operett vagy jazzmuzsika ízű kísérőzeneje és dalai. Vaszary János még akkor sem boldogulhatott volna az így elébe tált potpurival, ha meg volnának benne az új játékformát illető képességek. Így működése főként csak abban merült ki, hogy játéktúlzásokban szabadon engedte a színészeket egészen a cirkusz határáig. Csontos ment el legtávolabb, de közben hangban és mozgásban sokszor voltak teljes értékű pillanatai. Somogyi Erzsí az új formának egyik legigazibb képviselője. Ugyanilyen szempontból ko-

moly ígéret Olty Magda is. T. Halmi Margit egyjelenszerű szerepében iskolát adhatott volna az új játékkormányból. Vaszary Piroska nála nem szokatlan túlzásokba esett. A férfiak közül még Hosszú és Matány emelkedett ki. Benedek Kata újszerű díszletei jellemezték az előadás főerősségét.

Móricz Zsigmond Forra bor című regényét maga Móricz Zsigmond dramatiszálta színpadra. Tudott dolog, hogy a színpadosított regény soha nem lehet valóságos színpadi mű. Így a Forra bor, A légy jó mindhalálig folytatásának előadása sem a Nemzeti Színháznak, sem Móricz Zsigmondnak nem használt. Ha mégis följegyezi majd a darabot a színháztörténelem, úgy Odrý Árpád, Várkonyi Zoltán, Somogyi Erzsí és egy akadémiai növendék, Szeleczky Zita nevét különös dicsérettel kell majd a följegyzőknek megemlítenie.

A Vízkereeszt felújítása jelentette a Bánk bánnal elinduló formakeresés folytatását. A klasszikusok közül Shakespeare műveinél alkalmasabbakat erre a célra nem is lehetne találni. Kár, hogy az előadás a formakeresés szempontjából inkább visszaesést jelentett. Sőt még a díszletkísérlet sem sikerült úgy, mint az előbbi felújításoknál. A szereposztás talán még ennél is kevésbé. Biztos és jó kezekben csak Malvonió és Keszeg

Andor szerepe volt. Játsozták: Kürthy György és Pethes Sándor.

A Vígszínház angol ujdonságot mutatott be. Dodie Schmidt Call it a Day című vígjátékát. Magyar címe Zágón István fordításában Az első tavaszi nap. Megtudjuk a darabból, hogy hogyan ejti csapdába az embereket — itt egy józan angol kispolgári családot — egy szép tavaszi nap. De értesülünk arról is, hogy a tavaszi fény, illat és virág milyen veszedelmes dolgok. A színpad, illetve az író angoljai, egy öttagú angol család és a személyzet majdnem úgy megmámorosodnak ezektől a tavaszi kellékektől, mintha nem is angolok volnának. Talán győzne is a tavaszi bódulat és az örök ritmus mintájára pezsdülő vér, de estére lehül a levegő és az angol kispolgárok elkészönnék a tavasszal együtt betolakodó örömeiktől.

Az angol író jó játszik ugyan a tűzzel, de ez előttünk csak kellemesen langyos és szelíd, józan angol vígjátékká válik.

Sokkal több öröme van a szereplőkben. Olyan a színpad, mint egy tavaszi színesnővásár. Nehéz volna eldönteni, melyiket illeti az első díj. Pártos Erzs, Szombathelyi Blanka, Ladomerszky Margit és Szemplér Mária vannak hozzá legközelebb.

Mindennek ára van mondja Gáspár Miklós

szerző a Belvárosi Színházban. Sajnos ezen az életrevaló címen és megállapításon kívül mást nem is mond.

Mit kell még adnia a dolgozó nőnek munkáján kívül, hogy éppen a munkáját, a kenyerét megtarthassa? Magát kell odaadnia, mondja az álnév alatt bujkáló szerző. De éppen az „átadás” pillanatában rásüti az „átvevő” főnökre, hogy olyan szélhámosok terhelik a lelkét, hogy még az átvétel előtt menekülnie kell. Így jövége van ugyan a darabnak, de a kérdés újra csak itt marad kérdésnek. (Így szerző sem tett mást, mint amit előtte már annyi, sok másnemű szerző is cselekedett.) Talán jobb is így, hátha majd egyszer, végre mégis jön egy író, aki meg is tudja oldani a kérdést.

Mezey Mária játsza a dilemmában lévő hősnőt. Jól, de tulságosan Bárdos recept szerint. Mihályfy igazí főnök. A darab komoly meglepetése Páger Antal nagyon közepes alakítása.

Eredeti bemutató Szegeden.

Nemcsak vidéki, de fővárosi viszonylatban is szokatlan színházi eseménnyel szolgált a Szegedi Városi Színház; bemutatta egy szegedi fiatal drámairó Berczeli A. Károly Sámson és Delila című új drámáját. A Sámson és Delila az új hőskor, tehát a ma drámá-

ja. Benne, mint annyiszor már az emberi lét tartama alatt a durván nyers erő győzedelmeskedik a szellem felett. Berczeli a mai torz életet mutatja be egy keserűen mulatságos groteszk színjátékban.

A világ mai „testi” erőseinek a hatalomért való durva harcát látjuk. A legyőzött szellemmel már csak mint az ádáz erküzdelmek gyáván-félszeg nézőjével találkozzunk, vagy úgy, hogy minden feltétel nélkül, rabszolgamódra kiszolgálja legyőzőjét.

Nem a ma élethű fényképe-e ez? Nézzünk csak szét a világban. Az erő trónokat emel magának és a hatalom szavával parancsnokol, — élet és halál felett. Hogyan vesztette el fölényét a szellemiség? A fehér ember szellemisége önmagának lett áldozata. Önmagával való szélmalom harcában olyan halálosan kifáradt, hogy az új Sámsonok egyetlen ökölütésétől harcképtelenné válik.

Berczeli groteszk játékán a szerelem válsága is végigvonul. Delila Róbertnél, a szellemi rabszolgánál kénytelen keresni az érzési szerelmet, — Sámson erejét nem akarja megtörni — és így Sámsontól várja a lelki kielégülést. Nem lehet más sorsa, fel kell örlődnie a torz erő és az erőtlen szellem között.

Hiánytalan költői ténykedés a darab harmadik felvonása. A szellemrabszolgák forradal-

ma. Misztikusan szimbólikus kép, mikor a lázongó szellemiség megalkotja új himnuszát. A szellemrabszolgák kórusa zsolozsmás imába rakja az A.B.C. minden betűjét.

A negyedik felvonásban a szellem legyőzője Sámson mégis elveszti erejét, mert Delila szavára magába akarja fogadni a szellemet. Elveszti erejét és saját fegyverével, ököllal üt ki a jövőendő „ringjéből”. A szellem lázadó katonája, Róbert is elbukik. Velük együtt Delila is.

Sámson és Delila mai dráma annál is inkább, mert ahogy a mai erő és szellem harcának nem láthatjuk a megoldását, ugyanígy hiába keresünk Sámson és Delilában is szabályos drámai megoldást.

Berczeli drámája nemcsak megoldatlansága miatt ütközik a hitélesnek elismert dramaturgiai szabályokkal, hanem drámai felépítésében, szerkezeti beosztásában is. Úgy tetszik, mintha vitát kezdett volna a lefektetett drámai alapszabályokkal. Nem akarjuk ezt a vitát az ő javára eldönteni azzal, ha megállapítjuk, hogy helyenként. eléri azt a költői magaslatot, ami a már az örök drámatörvény szerint is költői kiteljesülést és a művészi élmény megvalósulását jelenti.

Az a fiatal író, aki színpadon idáig eljut, ha követett is el hibákat, teljes jogot nyert a színpadhoz. Helyet kell neki adni, hogy bebizo-

nyíthassa többrehivatottságát is.

Amilyen nagyszerű fegyvertény volt, hogy a színház színpadot adott ennek a fiatal drámaírónak, annyira nem tudta őt támogatni az előadással. Vidéki színjátszásunk mai rendje mellett — mikor két-három próba jut egy-egy bemutatóra, — nem csodálkozunk rajta, hogy ez a nemszokványos darab egyáltalán nem érhetett meg előadásra. Egyetlen kifogástalan szereplő akadt; Deréky János (41 számú rabszolga, öreg orvos). A groteszk drámához tartozó játékmódra viszont csak Veszely Pál (hajtsár) talált rá. Könyves-Tóth Erzs (Delila) Nemzeti Színház tagságából eredő tekintélyét is játékba állította, — teljesen felesleges, kissé operettes „nagybejövetele” nem szolgálta jól a darabot. Ugyan ezzel az ő hang és mozgásformával egy régi várkisasszony szerepét is eljátszhatta volna. Mészáros Béla (Sámsón) és Vágó Arthur (rabszolgakereskedő) groteszk szándékkal ugyan, de torz játékkal alakították szerepeiket. A kisebb szereplők és az ezekből összeálló kórus, különösen ilyen újszerű játék szempontjából teljesen képzetlen.

A darabot vendégrendező Vér György (szegedi lap-szerkesztő) rendezte, színház-nál nagyon szokatlan szeretettel és lelkesedéssel, de az adott körülmények nem en-

gedték kifejlődni rendezésbeli képességeit.

A b a - N o v á k Vilmos díszletei inkább csak érdekeseek voltak. A darabbal csak a harmadik felvonás díszlete élt együtt.

FILM.

Mi lesz holnap?

A világvárosok utcáin sok méteres fénybetűk hirdetik most Wells nevét. Hirdetőoszlopokon öles betűk támadják az utcát: Wells. Apróbb plakátok ezredei ismétlik fürgén: Wells. Világlapok vezércikkeiben és sok hasábon segítenek a sokmilliós filmnek. Jelige: Wells.

És mindenütt Wells. A nagy író, a nagy szellem nevével fedezi magát a Mi lesz holnap?, a nagy-film, — a nagy-üzet.

Milliós reklámmal indult harcba a sokmilliós film, hogy megsokszorozza a befektetett milliókat. Ez az üzlet rendje. Ez a szerepe a mai filmnek, igazi főszereplőjének a Tökének.

Talán még rendjén volna így, ha a néző, a közönség akinek pengőnként kell összehordania a milliókat, tényleg találkozna is a filmen az íróval, akit a tőke megvásárolt és „beigért” neki. De az író csak a fényoszlopokról, vezércikkekből, hirdetésekből integet feléje és úgy csábítja be a moziba. És ott az író eltűnik. A filmszalagról már nyomtalanul kitértotta őt a nagy-varázsló, az üzlet első

hivatalnok a rendező: Korda Sándor.

És pereg a Mi lesz holnap?, Wells nélkül, író nélkül, szellem nélkül. Karácsony van. Szent este. Minden háború iratlan törvénye szerint fegyverszünet. Hathatna-e hát jobban valami a háborútól rettegő bárgyú nézőre, mint egy gázos légitámadás a karácsonyfás estében? Nem. És nem véletlen, hogy a filmgyártók minden esztendő legsebbe pillanatát, az igazi a Jézusi katolikumtól megszálott órákat használják fel a „siker” céljaira. Olyan rettentő légi csatát rendeznek a szent este leple alatt, hogy annál jobbat csak néhány előbbi háborús filmen láthatunk.

A művészetnek mindent meg kell és meg is lehet bocsátani. Ha valóban művészet az. De a Mi lesz holnap? csak hatás vadászás és trükk. A filmhíradókból jólismert, itt fényképtrükkökkel sokszorosított repülőrajok, az utcán kétségbeejtően keringő statisztatömeg. (Rendezői parancsra senkinek sem szabad földalatti helyekre, lakásokba vagy legalább kapuk alá menekülni, mindenkinek a „fedélzeten” kell maradnia, hogy az operatőr nyugodtan fotografálhassa a „rémes” tömegmészárlást. — Egyetlen komoly puskalövészel olyan üressé lehetett volna tenni az utcákat, mint a sivatag.)

A későbbi „külső” harc; drótkadályok, tankok, grá-

nátrobbanás, sebesültek jagatása, éppen olyan mint a nem milliós háborús filmekben. Egyszerre csak egy trükkel száz évvel öregebbek vagyunk. A világ teljes romban áll. De újból háborúra készülődik. Valahol, talán egy félreeső szigeten, közben felépült Madách Imre falanszter országa. Ezek a falanszterbeliek is gázt gyártanak ugyan, de békegázt. A békegázzal leigázzák a háboruspártiakat és ezután békeborul a földre. Az emberek üvegházvárosokban élnek és mesterséges napfényt használnak. Csak sétálnak és beszélgetnek. Helyettük rettenetes nagy — vagy kicsiny attól függ, milyen távolságból van fényképezve — trükk-gépmonstrumok „termelnek”. Még néhány jelenés, egy fiatal párt, egy trükk-nagyágyuból kilőnek a holdba, de nem tudjuk meg, hogy ezt jól tették-e vagy rosszul, mert vége a filmnek.

A játékról nem beszélhetünk, mert a színészek valami furcsa „kollektív” modorban nem is játszanak.

Nagy kár volt a sok millióért, a sok hirdetésért, a vezércikkékért és Wellsért. Ezt különben a sok milliós film minden „tényezője” — a filmírók, rendező, vezércikkírók — beismerte ezt már azóta magában. Különösen ha megfigyelték, hogy a nézők milyen megnyult ábrázattal távoznak a Mi lesz holnap? előadása után.

MUHORAY ELEMÉR.

RÁDIÓ

A pozsonyi rádió magyar műsora.

A pozsonyi rádió magyar osztálya volt az, amelyik a legnagyobb heveséssel követelte a kisebbségi kultúrservek depolitizálását és ostromolta az „ellenzéki politikával átitatott” magyar kultúréletet. Ebbeli álláspontja, ha kifejezés fokában nem is, lényegében azonban helyes volt; nem egyedüli volt ebben a harcban, csak egy a sok között. Viszont a saját területén, kultúrműsorában elfelejtette végrehajtani a politikátlantást, megmaradt továbbra is aktív pártpolitikai szócsőnek. Lektorságának nem esztetikai, hanem politikai mértéke van. A műsorpolitikában is ez a szempont vezeti őket. A műsört ritkán fogó hallgató is észreveheti pl. a klikk-érdekeket, a kultúrpolitikai és a magyar kulturális kérdések magyartalan kezelését. Henleinnek a prágai német rádióról mondott ítéletét a pozsonyi magyar műsorra is idézhetnénk.

Pedig a márciusi műsor e gyakorlat helytelensége mellett bizonyít. Megöl ez minden vállalkozó kedvet, művészi ambíciót és megmerevíti a mai rendszert. Mindig ugyanazt a sablont, ugyanazokat az embereket hallod. Antal Sándor már hónapok óta folyton a Masaryk-Akadémia megjelent könyvsorozatairól beszél (közben azonban

a könyvek elfelejteneek megjeleneni; eddig csak három jött ki) és mindig ugyanazokat mondja. Március 30-án is a szlovenszki magyar lírai antológiáról beszélt „A szlovenszki magyar lélek” címen, de ezt az előadását már más cím alatt hallottuk tőle is és mástól is. A lektori mérték és nívó illusztrálására bátorokunk leírni az egyes versek utáni „bírázataiból”. Természetes, hogy ezek esztetikai szempontból értéktelenek és nem is vesszük őket komolyan. Mert nem kritika — különösen komolyan nem vehető — amikor a Vozári-vers után csettint egyet a nyelvével és azt mondja: „Hát ez jó volt!” Vagy amikor az elszavalt Forbáth-versről mondja hogy az tetszik neki a legjobban mert az a legbaloldalibb (tehát nem azért, mert jó, mert szép)... És közben agyba-főbe dicséri a szavaloikat, úgy hogy az ember nem tudja, kabaré ez vajjon, vagy talán önképzőköri műsor.

Az ilyen gyenge előadások mellett hiába van a néhány jobb műsor (Borka Géza és a Járasi Közművelődési Szövetség előadói stb.), a rossz összbenyomást nem tudják eltüntetni.

A március hónapban a zenei műsora volt jó a pozsonyi rádióknak. A zenekari számok ugyan még hiányoznak, de a kamarazene és a műsorváltgatás nívósabb lett. A Liszt

Ferenc-ciklus ügyes meglepetés volt a zene barátainak. Megvan már a szórakoztató zene is, bárcsak adagolva. Úgy látszik a jókedv ellen szankcióba lépett a rádió.

Pedig ezt a műsorvezetés vonalán mindig szem előtt kellene tartani, mert a mostani merevnek és gépiesnek látszik. A hallgató szempontjából is figyelni kell a számokat. A március 26-iki ének-

hangverseny pl. élvezhetetlen volt; mintha az énekekademián feladatként énekelték volna. Husz perc alatt annyi számot leénekel az énekesnő, hogy rendes előadással 50—60 perc kellett volna.

Természetesen: nehéz a gépiesség elleni küzdelem a műsor rövideje miatt. Azonban egy szerencsés változtatás, beosztás sokat segíthetne.

V. S.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszenszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Posszonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tiz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj fűzött sorozat megrendelése esetén Ké 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Ké 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa Póstafiók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában fűzve	kötve
Brogányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—	35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—	
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—	18.—
— Zuzmara	10.—	
— Szakadék	10.—	16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—	25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—	20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—	20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—	20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.		20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—	20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—	20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—	30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—	26.—
— Vigasztaló	25.—	
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—	20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—	42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—	
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—	20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—	20.—
— Világ ura	15.—	25.—
— A jöttment	20.—	25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—	26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—	25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—	25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—	26.—
Dr. Bálint Aladári: MUDr. Darvas	15.—	20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—	30.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	15.—	20.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.